

SOCIETATEA DE MÂINE

MOTTO: A întări țărănul român „fără de care niciun lucru mare nu se poate face“.

Alexandru Papiu Ilarian

(în memoriul din 1860 către Cuza-Vodă)

CUPRINSUL:

Probleme sociale: Procesul de verificare al democrației românești	Ion Clopojel
Introducere în Psihologia Limbajului	Grigore Popa
Triptic social	D. V. Barnoschi
Spre o nouă integrare spirituală	Dimitrie Todoranu
Influența cafelei, tutunului și alcoolului asupra activității mintale	Dr Alexandru Roșca
Probleme științifice: Structura gândirii științifice	Teofil Vescan
Figuri reprezentative: Dr Aurel Lazăr și teatrul românesc din Bihor	A. P. Bănuț
Panail Istrati	Horia Trandafir
Actualități: Kant și «Cant» în politica mondială	Kamilla Paul
Lucian Blaga la Universitate. Braxă în ogoare	N. Tatu
Ardealul vechiu: Moartea și înmormântarea lui Avram Iancu. Pagini literare: Păveri, luminoasă durere	Horia Trandafir
Infrângeri, în memoria	Traian Mager
Delunata, Cetanie	Matei Alexandrescu
Viata intelectuală în Banat: Palatul cultural timișorean, Probleme artistice, O școală românească la Viena	Al. Iacobescu
Viata intelectuală în Ardeal: Răboj năsăudean	V. Copilu-Cheatră
Discuții și recenzii: Mircea Damian: «București» Romanul lui Horia, «Viața lui Ștefan cel «Mare», Cercetări literare»	Dr Ioachim Miloia
«Intr'un cămin de domnișoare» (D-nișoara Odeanu)	Corneliu Albu
«Sociologia militans» de D. Gusti, «Valori» de M. D. Ralea, «Claviaturi» de Teodor Searlat, «Sângele» de Dan Petrașincu	Ion Tomușa
Cronici culturale și artistice: Criza teatrului rusese sub regimul țarist	Petre Pascu
Cronica muzicală a Chyului	Ion Tomușa
Fapte, idei, observațiuni: Gala Galaction premiat.— Biblioteca lui Barthou la licitație.— Simon și Eden în colind.— Muncă socialistă în Belgia.— Personalitatea mitropolitului Vasile Suciu.— Semne bune.— Capitalism și cooperatism.— Romanul românesc.— Condamnarea morală a Germaniei.	Liviu Jurchescu
Coperta: Primăvară	Cronicar
	Pavel Mureșeanu
	Ana Voilleanu Nicoară
	Redacția
	N. Brana

ANUL XII
BUCUREȘTI
Martie-Aprilie 1935

Nrele 3 și 4

ABONAMENT ANUAL:

Autorități, birouri, bănci . 1500 L
Societăți culturale, școli . 1000 L
Liber-profesioniști . . . . 600 L
Funcț., studenți, muncetori 500 L

În streinătate: dublu

Abonamentele se plătesc anticipat

„...Și să zicem fraților — și celor ce ne urăsc pre noi“

Dela Casa Centrală a Asigurărilor Sociale

Circulara No. 152

Cum trebuiesc plătite pensiile

Constatându-se uneori o aplicare incompletă a ordinelor date de noi, reamintim și precizăm în același timp unele dispozițiuni cuprinse în următoarele circulări.

Circ. No. 183 (ordinul 118991 din 24 Martie 1934 pag. 6) și, Circ. No. 41 (ordinul 22671 din 20 Iunie 1934 pag. 4.)

Asigurarea pensiei (de invaliditate, bătrânețe și accidente) constituie o unitate pe întreaga țară. Administrarea acestui fond se face numai de Casa Centrală și deci toate plățile făcute din bugetul acestei asigurări se fac în contul Casei Centrale.

Pensiile cuvenite asiguraților, chiar când aceștia aparțin altor Case, nu se plătesc în contul Caselor cărora aparțin asigurații, ci în contul Casei Centrale. Deci pentru plățile din bugetul asigurării de pensii, nu sunt admise decontări între Case.

Pensionarul când își schimbă reședința, are obligația de a cere Casei Centrale, direct sau prin mijlocirea unei case de asigurare, transferarea plății pensiei. În acest caz, Casa unde se făcea plata va primi din partea Casei Centrale un ordin de încetarea plății pensii și eventual de transmiterea dosarului privind acea pensie, iar Casa la care se transferă plata pensiei va primi ordinul de plată cu indicarea datei de când va începe această plată.

Mandatarea drepturilor de pensii se face pe baza ordonanțelor de delegație, în care scop Casa va avea grijă să prevadă în cererile de delegarea creditelor și sumele necesare achitării drepturilor pensionarilor transferați dela alte Case.

Pentru toate celelalte, plăți din fondurile administrate de Casa Centrală, când nu s'a dat ordonanță precisă de delegație, nu se va putea aproba și ordonanța de Casă vre-o sumă, ci numai de către

Casa Centrală. În acest scop vă reamintim și circulara Nr. 52 (ord. 28450 din 12 Iulie 1934 pag. 5) care prevede următoarele:

Orice altă plată din oricare din bugetele administrate de Casa Centrală, dela oricare articol bugetar pentru care Directorul Casei nu are ordonanță de delegație, nu poate fi făcută, decât dacă suma a fost ordonanțată de Casa Centrală iar contra valoarea operată ca încasată de la Casa de asigurare, în vederea plății ce urmează a face Casa celui în drept.

Plata se va face pe baza ordinului scris al Direcției Contabilității însoțit neapărat de recipisele emise de Casieria Centrală, aceasta întrucât numai Direcția Contabilității are posibilitatea a cunoaște situația disponibilitelor bugetare în limita cărora se poate angaja și da curs aprobărilor.

Nu se poate admite Caselor de asigurare să debiteze Casa Centrală pentru vre-o plată făcută în contul Casei Centrale, când nu s'au împlinit dispozițiunile de mai sus.

Mai precizăm, că toate cheltuelile administrative făcute prin Casele de asigurare, chiar pentru realizarea drepturilor de pensii (neintrând aici cheltuelile privind spitalele, Disp. T. B. C. și sanatoriile) se ordonanțează din bugetul Casei respective; după cum cheltuelile administrative făcute prin Casa Centrală, chiar pentru realizarea administrației asigurării de boală. (neintrând aici aprovizionările în comun) se suportă de bugetul Casei Centrale.

Plățile făcute cu nerespectarea dispozițiunilor de mai sus, rămân în sarcina personală a celui care dispune, în afară de sancțiunile ce se vor lua pentru nerespectarea de ordine.

Director General, I. Argeșanu

Directorul contabilității, S. Cominovic

Casa Asiguraților Sociale — București

AVIZ

Orice asigurat bolnav este obligat să se prezinte la dispensar, sau să se adreseze medicului de domiciliu în termen de cel mult 3 zile dela îmbolnăvire. Numai așa puteți primi ajutoare bănești. Ajutoarele de boală se dau numai săptămânal — la sfârșitul fiecărei săptămâni.

AVIZ

Se aduce la cunoștința asiguraților Casei de Asigurare București, că bolnavii ce nu se pot transporta și au nevoie de medic acasă și în cazuri urgente, să se adreseze unuia din dispensariile Casei celui mai apropiat de locuință și anume:

Dispensarul Nr. 1	Grivița,	Str. Șineai Nr. 11
„	„ 2	M. Enescu, Sos. Iancului 9
„	„ 3	A. V. Gădeț, Str. Egalității 4
„	„ 4	Morilor, Str. Morilor 11
„	„ 5	Reg. Maria, C-lea 13 Sept. 51
„	„ 6	Al. Thomas, Str. G-ral Lahovari 5
„	„ 7	Bonaparte Sos. Bonaparte 50
„	„	Bd. Maria 3

NIMENI NU POATE SĂ FACĂ PAȘTILE CU 200 DE LEI!

Zi mare, sărbătoare a învierii, a bucuriei, Paștile trebuie prăznuit cu cinste. Și oamenii și natura îmbracă haine noi. Cu 200 de lei poate cineva să petreacă Paștile bine?

DESIGURCANU!
Dar dacă dă 200 de lei ca să-și reînnoiască sferul de loz la loterie sau 400 ca să cumpere unul nou, oricine are șanse să petreacă Paștile ca milionar! Până acum, în nemărate case din

tot intusul țării, Loteria de Stat a adus alinare, bucurie și avere. De ce să nu fie și casa Dv. printre acestea de sărbători? Vă plângeți de nevoie? Dar milionarii de până acum de ce nu s'au plâns? Norocul nu vine singur și nechemat. Ieșiți cu

încredere în calea lui. Cheia care-i deschide poarta este numai **LOZUL LOTERIEI DE STAT!**

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ SOCIALĂ CULTURALĂ

Procesul de verificare al democrației românești

Dela un timp încoace cursul vieții politice dela noi părea prea liniștit. Se instăpânise un fel de acalmie cu totul neprielnică orientărilor asupra situației. Politica cere frământare continuă, fixare de atitudini, viață, verificări. Publicul nu e sătul niciodată de manifestațiuni, ci pretinde să fie întreținut cu elixirul așteptărilor de mai bine. Ne amenința un fel de lașitate generală în incertitudinea ce coborâse în suflete. Intrasem într'un fel de nebuloză, din cauza lipsei de informațiuni controlabile.

Poatecă de vină era și marele jurnal vorbit al străzii anonime alimentat de svonuri.

Pentru că censura și starea de asediu au intervenit între ziarele scrise și partidele politice pe deoparte, iar pe dealta între publicul cititor și cetățenii aderenți.

S'a produs acel hiatus, pe care l-am numit nebuloză.

Când deodată, prin surpriză, ca un *deus ex machina*, din nebuloză s'a desfăcut o formulă nouă politică, lansată de către d. Vaida-Voevod.

Formula Vaida-Voevod a fost piatra care a turburat politica României.

Dar ea a fost și *prilejul* mărturisirilor de credință. A constrâns pe oamenii politici la atitudine promptă, la ieșire pe teren, la explicațiuni, la elaborare și revizuire de program, la luptă întetită de idei, la curajul angajamentelor față de viitor, la verificări.

Ca prin farmec am asistat la o încrucișare de săbii, văzduhul a fost străbătut de ciocnitul vehement al curentelor adverse.

Astfel a fost accelerat pulsul întregii vieți politice dela noi. Mari adunări, cu incidente viforoase, cu bătăi și sgomote infernale, s'au însărcinat să desbată formulele, profitându-se de ocazie pentru a întări și liniști conștiința alarmată a celor mulți.

În tot răul e și un bine...

S'a produs ceea ce ne place să numim *procesul de verificare al democrației românești*.

Partidul dela care se așteaptă aplicațiunile mari și categorice ale democratismului în România este partidul național țărănesc organic întins pe tot cuprinsul țării și însumând cele mai impresionante mulțimi. Un astfel de partid cu o astfel de situațiune deține și o răspundere direct proporționată cu forța lui politică: poate săvârși cel mai mare bine, după cum poate provoca cele mai grave consecinți în sens rău.

Neșansa mare a partidului național țărănesc a constat în incoerența lui doctrinară și în infinitatea diversității elementelor componente.

Acestui amalgam trebuia să i se inoculeze repede o concepție solidă, unitară, fermă. Să i se facă educația deopotrivă a democrației și a disciplinei.

O serie de acte de guvernământ au contrazis lozincile primenitoare ale anilor de opoziție cari au rodit enorma popularitate!

Au intrat apoi în arenă diferite grupuri, clanuri, anturaje, echipe de profitori pentru dominațiune de slujbe și de situații; lăcomia și concurența pentru întâietate n'au putut fi stărpite. Peste capul conducerii oficiale operau elemente centrifugale individualiste.

Era chiar ceasul suprem al revenirilor, al instaurărilor de concepții peste interesele particulare.

Și nu e prea târziu!

* * *

Cel dintâi efect al constrângerii a fost reîncadrarea d-lui Iuliu Maniu în spiritul majoritar. A fost o subită reconverție. A părăsit Bădăcinul singularizărilor mândre, autoritare și făuritoare de programe de unul singur, și s'a atașat cuminte d-lui Mihalache. La Sibiu a făcut apologia președintelui Mihalache, a supralicitat pe d. Vaida vorbind contra Sâmbetei evreilor din Șimleu, a jurat moarte trusturilor, băncilor, tantiemelor și «marilor granguri». Declarațiuni cu adevărat senșionale, uimitoare; ne stergem la ochi și nu ne încredem în minunea produsă peste noapte.

Iar d. Ion Mihalache la Sibiu și București a apostrofat «lăcomia celui prea puternic contra celui slab», și a făcut splendida comparație a câmpului de curse, unde gloabele răpciugoase au dreptul la rație întreită ca să fie capabile de întrecere cu armăsarii grași. Gloatele flămânzite ale tuturor secolelor de oprinare sunt chemate să se infrupte din bunățile vieții pentru a se ridica biologiceste la nivelul claselor istorice cari au huzurit cu exclusivitate.

Stăm în fața unei reralizări a practicei politice. Democrația a luat sânge, a fost afirmată cu o tărie ce nu ne'ar fi fost prilejuită fără «accidentul» Vaida — provocat cotidian timp de un an de zile de neoficiosul d-lui Iuliu Maniu «România Nouă».

Ne alegem astfel cu un mare bine. Și trebuie mers până în ultimele consecințe. Să nu ne oprim la mijloc de drum. D-l Ion Mihalache pronunța odinioară la Arad și Cernăuți confesiuni politice dictate de o maturitate politică pe care am admirat-o: exalta necesitatea sistemului socialist pentru propășirea citadină și pleda pentru colaborarea cu el.

Ii reamintim inspirata campanie care se cere înoită, reafirmată, propagată dealungul și dealatul țării pentru introducerea în viața de stat a multîmilor ticăloșite de privațiuni și de opresiuni.

* * *

Nu sunt cât de puțin de acord cu d. Ion Mihalache asupra «corijării» democrației. Termenul nu este destul de fericit ales. Să nu ne răsbunăm pe democrație. Nu e de vină cu nimic. Greșiți sunt cei cari activează în numele ei, o mutilează și-i subtilizează înțelesurile adevărate.

Dupăcum omul are datoria de a-și verifica din când în când starea sănătății, supunându-se câte unui examen medical voluntar — oricât s'ar bucura de o sănătate aparentă — tot astfel un organism politic trebuie să se supue verificărilor amănunțite. Înainte de a ieși la țarină, în cap de iarnă, țaranul își revizuește inventarul agricol, unge osiile carului, verifică bunăstarea uneltelor de lucru.

Democrația trebuie purificată de elementele streine ce au invadat-o, de potențaii electorali, de toate secăturile insistente, de nepotism și camaraderism; să se instaureze primatul intelectual al specialismului. Democrația să fie trează, promptă, elocventă. Democrația trebuie să dețină siguranța de sine și să nu intre în panică dinaintea oricărui grup gălăgios — cum s'a întâmplat în Germania dinainte de Hitler. Democrația pretinde disciplină și afirmare cu puterea referendumului popular de fiecare zi. Regimul ei nu e un sat fără câini, în care-și fac de cap paraziții, profitorii și toți profanatorii templului ideilor; orice tentativă de infiltrațiuni ale corpurilor streine trebuie stăvilită la timp.

ION CLOPOTEL

PANAIT ISTRATI

S'a stins, ros de tuberculoză, în vârstă de 50 ani, marele scriitor Panait Istrati. Un fenomen rar al literelor. Ajunsesse o celebritate universală, după ce a cunoscut toate privațiunile și suferințele pe cari viața le poate sorti cuiva.

«Societatea de mâine» a subliniat valoarea creațiunilor literare ale lui Panait Istrati, chiar în niște zile când un naționalism fanatic, orb, anticritic și plin de cruzime îi refuza cetățenia literelor române. În acea vreme Panait Istrati era încă scriitorul proletar, romancierul ce se mișcase pe o singură linie și care immortalizase condițiunile specifice de viață și muncă pe cari le-a trăit el și o mare mulțime din stratul cel mai de jos al popoului. Rar ni se dăduse prilejul să vedem reflectate cu atâta sinceritate împrejurări smulse din societatea omească, în adevărul lor nud, ca în literatura sa. E acolo o țară românească prinsă în aspecte ce interesează de acum o lume întreagă de literați și cititori în numeroase limbi ale pământului (au apărut ediții în limbile engleză și arabă).

Panait Istrati a practicat meseriile cele mai felurite și mai umile: hamal în portul Brăila, vopsitor, fotograf, lucrător la telefoane. A cutreerat timp de 20 de ani multe colțuri de țară, iar ochiul său ager a surprins viața în tainele ei cele mai intime și mai îngrozitoare. Sărăcia și foamea l-au plimbat prin porturile orientale, prin Turcia, prin Asia mică, prin Egipt, prin Grecia, prin Franța, unde desnădejdea îl împinsese la o tentativă de sinucidere, din care deabia a scăpat cu viață.

Evident, că Panait Istrati era înzestrat cu talent dela natură, însă talentului el i-a adaos și un efort extraordinar. Prin proprie diligență, și-a însușit limba lui Corneille, Molière și Voltaire în deplinătatea ei lexicală. Nașul într'ale literaturii i-a fost Romain Rolland, care a atras atențiunea asupra acestui «Gorki balcanic». Precizarea a fost fericită. Proletarul care pătrunsesse toate avaturile existenței, care schimbasesse «carierele», care acumulasse în suflet reflexurile cerurilor orientale și poezia haiducească a țării românești, a scos din sufletul său plin atâtea mărgene încât a uimit literatura universală. Prin seria romanelor sale de conținut atât de exotic și de veridic în acelaș timp și-a făcut repede o faimă, care a străbătut mări și țări.

Fără vagabondările îndelungi, fără lipsurile îndurate,

fără munca încordată de a se înstăpâni asupra bogățiilor unei limbi menite să-l lanseze, n'ar fi atins ascensiunea faimoasă. Însă mizeria s'a răzbunat: bacilul s'a inoculat tiranic. Simțindu-și rezistența atinsă și induișat și de nostalgia țării unde s'a născut, Panait Istrati se întoarce în patrie. Atmosfera e neprielnică. E contestat ca scriitor român. Volumele «Trecut și viitor» și «Kira Kiralina» — tradusă chiar de el într'o măiastră limbă românească — au mai dezarmat opozițiile îndârjite.

Repede însă Panait Istrati trece printr'o adâncă sgu-duire sufletească. Întoarce spatele întregului său trecut, vrea să se lapede de balastul caracterului proletar al operei sale și trece la ofensivă chiar împotriva foștilor săi tovarăși întru socialism. Voia astfel să combată calomnia ce i se svârlise în față că nu era scriitor român și că era infeodat unui internaționalism famat? Era de vină însăș boala, care-i provocase ieșirile deacurmezișul unei vieți desfășurate destul de linear?

Dar la ce am mai descoperi dedesupturi și am mai face reproșuri? Să ne înălțăm peste aceste perturbări ilogice din ultima vreme și să ne limităm la satisfacția operei sale nemuritoare. Talentul său fecund ne-a dat vreo 20 volume de deasă apariție. Ce creație vulcanică, ieșită din adâncurile unei experiențe neobișnuite! Cărțile: «Kira Kiralina», «Trecut și viitor», «Unchiul Anghel», «Mihail», «Pescuitorii de perle», «Ciulinii Bărăganului», «Nerantsula», «Haiducii», «Domnița de Snagov», «Casa Thüringen», «Biroul de plasare», «Mediterana», «Țața Minca», «Familia Perlmutter» nu numai că-i nemuresc numele, ci ni le revendicăm ca pe unele cari resfrâng atâtea perle de visuri, simțăminte și colțuri de viață românească. Ele se cer traduse, pentruca să fie gustate de toate generațiile de cititori, cu mare profit de elevație morală, căci e acolo închisă atâtea nespuse curățenie sufletească: e cântecul de gloriificare al sufletului omului simplu, bun, cinstit, covârșit de nedreptățile sociale.

Nu putem încheia fără să scoatem în evidență recunoașterea generală ce s'a dat fără rezerve talentului lui Panait Istrati, în fața gropii. Cam târziu. A fost însă un gest frumos. Toate gloriile literelor române i-au dat consacrarea meritată. Au amuțit patimile. A biruit adevărul.

HORIA TRANDAFIR

Introducere la Psihologia Limbajului

I

Accentuez dela început următorul fapt: lucrarea prezentă este o lucrare de orientare generală în vasta și complicata problemă a limbajului. Nu voi insista, prin urmare, asupra chestiunilor speciale, nici nu voi năzui la limpezirea lor. Mă mulțumesc să schițez, în linii mari, capitolele principale, aparținătoare psihologiei limbajului, *ținând în același timp să reliefez ceea ce constituie specificul psihologiei al limbajului*. Pentru acest motiv, prezența cuvântului *de psihologie* în titlul acestei lucrări este absolut necesară și concludentă. Deci, dela început ni se impune o anumită atitudine față de problema ce urmează să fie discutată. Aceasta cu atât mai mult, cu cât este vorba de limbaj, care, prin natura lui complexă, aparține mai multor discipline spirituale. Lingvistica, filologia, gramatica istorică și comparată, fonetica și sintaxa, logica și teoria cunoștinții, își dispută deopotrivă drepturile și pretențiile de acaparare ale limbajului, care, în esență este și rămâne o problemă, prin excelență psihologică.

Rostul acestei introduceri este ca să desprindă, din complexul problemelor, *aspectul lor strict psihologic, scoțând în evidență caracterul sintetic al limbajului, care este, — o putem spune fără nici un risc, — cea mai complicată funcțiune psihică, unind nu numai mai multe discipline, cum am menționat mai sus, ci dând un caracter sintetic și unitar întregii vieți psihice*. Degajarea acestui caracter sintetic trebuie să formeze axa de convergență a tuturor lucrărilor viitoare.

Cu aceste considerații de ordin general, trecem la expunerea anunțată. *Privit în mare, limbajul este ansamblul procedurilor psihice și fiziologice de care omul dispune pentru vorbire*. (H. Delacroix). Sau, acceptând definiția cea mai largă care i se poate da, limbajul este un sistem de semne, care slujește comunicarea și înțelegerea între indivizi. Prin semn înțelegem orice simbol care mijlocește această comunicare și înțelegere. Varietatea semnelor este foarte mare. Fiecare organ sensorial, pentru a rămâne cu exemplificarea pe planul manifestărilor psihofiziologice, poate servi la formarea limbajului. Putem vorbi de un limbaj vizual, de unul auditiv, de unul tactil, etc. Cel mai important însă, asupra căruia vom insista mai ales, este, fără îndoială *limbajul auditiv, vorbit sau articulat*. Prin aceasta formă evoluată și superioară a limbajului, intrăm în miezul problemei care ne preocupă. Nu vrem să spunem prin aceasta că fazele anterioare nu sunt importante, ci intenționăm doar o precizare necesară sistematizării materialului și punctului de vedere din care privim lucrurile.

Născut din viață, din trebuința primară de comunicare și înțelegere, limbajul, privindu-l genetic, apare dela început ca o funcțiune sintetică. Aceasta sub toate aspectele: fraza este anterioară cuvântului gramatical, după cum cuvântul, la rândul lui, precedează silaba. Introducerea acestui punct de vedere, genetic și sintetic în același timp, în studiul limbajului, în opoziție cu metoda istorică și analitică, se datorește în cea mai mare parte studiului psihologic al limbajului, care, înlocuind abstracțiunile lingviștilor cu realitatea vie și concretă a limbajului vorbit, înțeles că o necesitate vitală, a putut să explice și să lămurească multe din aspectele problemei.

Fără a ne pierde în ipoteze și considerații asupra originii limbajului, menționăm numai fazele prin care trece onto-și filogenetic pentru a ajunge la vorbirea articulată.

a. Limbajul ca expresie a emoțiilor.

b. Limbajul activ, strigătul ca mijloc de acțiune și cooperare.

c. Sunetul recunoscut ca semn.

Cu cea din urmă fază, ajungem la om. Acum apare și conștiința raportului dintre semn și lucrul semnificat, ceea ce constituie problema de competență a psihologiei limbajului. În acest punct, intervenția inteligenței este hotărâtoare, iar legătura între limbaj și formele superioare ale proceselor de cunoaștere evidentă.

Pentru a prezenta sub o formă cât se poate mai sistematică problemele generale ale psihologiei limbajului, le însumăm în câteva capitole fundamentale, precum urmează:

1. Substratul anatomic și fiziologic al limbajului.

2. Natura și structura psihică a limbajului.

3. Aspectul evolutiv al limbajului.

4. Factorii sociali și individuali ai limbajului.

5. Limbajul și aspectele comportării individuale.

6. Influența etnicului asupra limbajului.

7. Psihologia limbajului și Lingvistica.

8. Limbajul ca expresie artistică.

9. Aptitudinea lingvistică.

10. Patologia limbajului.

11. Metode de cercetare în psihologia limbajului și metode de măsurare a aptitudinii lingvistice.

Din înșirarea titlurilor de mai sus, se poate deduce însăși evoluția și dezvoltarea organică a problemei urmărite. Ele nu sunt așezate la întâmplare, ci după o anumită directivă, dictată de structura intimă a limbajului, considerat din punct de vedere numai și numai psihologic. Pentru a putea urmări desfășurarea firească a psihologiei limbajului, *ne folosim de metoda de jos în sus*, în sensul că pornind dela substratul fiziologic al limbajului, vom desvolta treptat chestiunile comportate de subiect, indicându-i fiecăreia cadrele și directiva de înfățișare.

În conformitate cu principiile psihologiei contimporane, este natural să începem expunerea cu substratul anatomic și fiziologic al limbajului. Partea de anatomie și fiziologie însă, oricât de interesantă ar fi, nu poate trece limita unei lucrări auxiliare. Ea nu are un scop în sine. Este numai un mijloc foarte necesar pentru lămurirea și fundamentarea unui scop, pe care nu trebuie să-l pierdem din vedere.

Descrierea organelor proprii limbajului, laringele, gura, buzele, limba (înțeleasă ca organ) sau a centrilor de localizare a imaginilor sonore, circonvoluțiunea a treia frontală din stânga, precum și funcțiunea acestora în vederea emiterii sunetului, ceea ce formează substratul material al limbajului, intervin în cadrele preocupărilor noastre numai în măsura în care contribuie la întemeierea și explicarea fenomenului de natură psihică.

Intemeiați pe cunoașterea anatomică și fiziologică a organelor indispensabile vorbirii, bazați implicit pe acest substrat ereditar al limbajului, putem trece la natura și structura psihică a acestei funcțiuni. Aici unghiul de vedere se schimbă. Nu mai considerăm lucrurile dintr'un

punct de vedere auxiliar sau exterior, ci în țesutura lor intimă, în deslănțuirea, directiva și configurația lor interioară. În acest caz, limbajul definit ca o acțiune de colaborare în doi, unul făcând începutul acțiunii, celalalt sfârșitul, dar fiecare făcându-și partea lui, *apare ca o funcțiune, prin excelență, sintetică.*

Înainte de a trece la analiza acestei sinteze, ne oprim un moment asupra originii limbajului. În această privință, ipotezele și controversele sunt multiple. Problema de cele mai multe ori a fost greșit pusă. A te întreba de ex. dacă a fost la început gândirea sau limbajul, cum se obișnuiește foarte des, înseamnă a privi lucrurile de pe o poziție care nu poate duce niciodată la o explicare științifică. Cu privire la originea limbajului, afirmăm împreună cu Vendryes, că originea limbajului nu se confundă cu originea limbilor, cum a crezut majoritatea linguiștilor, nici cu limbajul copilului, a primitivului sau a animalului. În acest punct, atitudinea omului de știință, în speță a psihologului, este decisivă.

Problema originii limbajului, pentru a putea ajunge la o deslegare plausibilă, trebuie pusă, cred, în spiritul psihologiei contemporane: Limbajul apare odată cu omul sau cu animalul, dacă vrem să privim din perspectivă filogenetică. Aspectele conexe ale acestei probleme, ca factorii sociali și individuali, le vom discuta mai jos.

Pe scurt, teoriile propriu zise asupra originii limbajului se pot rezuma în câteva directive esențiale:

1. Instinctiviștii (Heyse, Max Müller, Renan) susțin că limbajul derivă dintr'un instinct secret al omului. Admit, prin urmare, un factor individual la origine. Amintim acest fapt intenționat, pentru că sunt unii, în special cei înruiți de ideile sociologice ale școlii durkheimiene, cari susțin că limbajul este o instituție socială, preexistentă individului, asupra căruia exercită o putere de constrângere.

2. Evoluționiștii, și aici se încadrează cei mai mulți autori, admit o transformare progresivă a limbajului, *care începe prin gesturi și strigăt, dezvoltându-se în vocalizare și articulație.*

3. Pentru altă categorie de autori (Darvin, Spencer) cuvântul derivă din cântec, limbajul intelectual din cel emoțional. Prin urmare, omul a cântat înainte de a vorbi. Argumentul capital al acestora îl formează limbile monosilabice, considerate ca cele mai vechi, în care accentul joacă rolul preponderant.

Toate aceste ipoteze și multe altele asupra cărora nu insistăm, privesc unilateral problema. Nu le-am enumerat cu scopul de a da o explicație, ci numai cu intenția de a indica direcția generală și spiritul în care a fost pusă originea limbajului. Explicațiile date de reprezentanții acestor directive, oricâtă amploare le-am da, sunt departe de a ne înfățișa integral și convingător cheștiunea originii limbajului.

Nici limbajul copilului, nici al omului primitiv, după cum nici al animalului, nu ne pot da lămuriri depline și satisfăcătoare asupra originii limbajului. Studiul originii limbajului, cred, utilizând toate datele pe care ni le oferă limbajul animalului, al primitivului, și al copilului, trebuie împins dincolo de ele, *în necesitatea vitală de comunicare și înțelegere între indivizi.*

Trecând peste această cheștiune, ne apropiem de structura intimă a limbajului.

Natura și structura psihologică a limbajului trebuie căutate în funcțiunea sintetică a acestuia, care duce la întrebuințarea sunetelor articulate ca semne obiective. Ceeace e esențial însă, nu este faptul că am botexat obiectele cu un cuvânt sau altul, ci faptul de a da cuvint-

telor, printr'un fel de acord tacit între subiecții vorbitori, o valoare fiduciară, de a le fi luat ca obiecte de schimb, după cum schimbului natural s'a substituit întrebuințarea numerarului sau a hârtiei monedă (Vendryes). Actul lingvistic sau de vorbire primordial constă în a da semnului o valoare simbolică. Acest proces psihologic de o extraordinară de mare importanță în evoluția intelectuală a omenirii, distinge limbajul omului de cel al animalului. Diferența între limbajul omului și cel al animalelor, deci, constă în aprecierea valorii simbolice a semnelor. Ceeace caracterizează în deosebi, limbajul omului față de cel al animalului este acea *facultas signatrix*, pe care nu o găsim la animal.

În acest punct, apare și mai lămurit faptul că limbajul este o funcțiune eminamente psihică și sintetică. Elementele anatomice, fiziologice și fizice dispar aproape ca însemnătate, în fața acestui proces covârșitor de natură psihică. Un exemplu ne lămurește pe deplin. Animalele, în special papagalul, deși au mecanismul anatomic și fiziologic al limbajului perfect dezvoltat, ajungând chiar la articularea anumitor sunete, nu sunt capabile să-și dea seama de valoarea simbolică a semnelor. Sub acest raport, deși afirmația apare paradoxală, gândindu-ne mai ales la faptul că în ceace privește inteligența hiatusul între om și animal a fost înlăturat, animalul se distanțează tot mai mult de om. Aceasta este o realitate, deși, în sensul celor de mai sus, ni se pare paradoxală.

Prin această putere simbolică de semnificare, limbajul este indispensabil formelor superioare ale proceselor de cunoaștere, gândire, inteligență, judecată, concept. La greci, după cum a remarcat Cournot și alții, același cuvânt, *logos*, înseamnă limbaj și rațiune. Limbajul este o invențiune cu dublu efect: un instrument de comunicare, un instrument de înregistrare, care, prin abstracțiune și generalizare, fixează cunoștința în concepte și permite o dezvoltare infinită (H. Berr). Această remarcă n'am făcut-o din zel de erudiție și pedanterie, ci pentru a sublinia încă odată importanța simbolică și sintetică a limbajului.

Pentru a putea coborî mai adânc în natura psihologică a limbajului, se impune precizarea termenului de *sintexă*.

Limbajul, ca oricare funcțiune creatoare de forme, este o sintexă, un act spontan al facultății de reprezentare, spune E. Cassirer, pornind dela ideea de sintexă kantiană. Această sintexă sau act de spontaneitate există în orice funcțiune creatoare de forme; acest act este necesar nu numai pentru cunoașterea teoretică a lumii, dar și pentru viziunea și construcția lumii care se realizează în limbaj sau în artă. Imaginile spirituale ale universului obținute prin cunoștințe, artă sau limbaj sunt, pentru a le numi cu un termen leibnizian, oglinzile vii ale universului. Nu sunt simple recepții sau înregistrări pasive, ci acte ale spiritului, și fiecare din aceste acte originale, desemnează pentru noi o schiță particulară și nouă, un orizont determinat al lumii obiective. (E. Cassirer).

La temelia limbajului, prin urmare, care este o funcțiune organizatoare, ca și la baza oricărei funcțiuni creatoare de forme și contururi precise, stă această forță organică fundamentală. Aceasta înseamnă că formele limbajului se reduc la anumite atitudini psihice fundamentale.

Între funcțiunea fundamentală a limbajului și funcțiunea reprezentării obiective există o relație esențială și necesară. Reprezentarea lumii obiective, cu alte cuvinte procesele de cunoaștere nu formează punctul de plecare al procesului de formare al limbajului, ci scopul către

care duc acest proces. Procesele de cunoaștere sau aspectul cognitiv al comportamentului nu sunt pentru limbaj, ca să vorbim în termeni consacrați, termenus a quo, ci terminus ad quem.

În urma proceselor de cunoaștere, prin care individul, grație limbajului, devine din ce în ce mai stăpân pe lumea obiectivă, spațiul acțiunii devine spațiul privirii, câmpul acțiunii devine câmpul visiunii. În această transformare continuă și largire de cadre, funcțiunea sintetizatoare și simbolizatoare a limbajului joacă rolul esențial.

Importanța acestei conștiințe simbolice apare și mai clară la copil. Unii psihologi compară acest stadiu în evoluția mintală a copilului cu învățarea mersului. Numele obiectelor pe care le fixează cu ajutorul limbajului joacă acum rolul mâinei care îl conduce în mersul său. Toate observațiile și descripțiile făcute asupra limbajului infantil au reliefat acest punct. Toți psihologii cari s'au ocupat de problema limbajului au accentuat «revoluția intelectuală» care izbucnește la copil în momentul când se trezește pentru prima dată în el *conștiința simbolismului verbal*. «Copilul, scrie Stern, ocupându-se de această revoluție, nu numai că întrebuițează cuvintele ca simboluri, dar își dă seama că sunt (cuvintele) simboluri și este *neconținut în căutarea cuvintelor*. Aici face una din cele mai importante descoperiri din viața lui: fiecărui obiect îi corespunde pentru totdeauna un complex sonor care-l simbolizează și care servește la numire și la comunicare: *fiecare lucru are un nume, iată descoperirea revoluționară*».

De acum înainte se deșteaptă în copil o trebuință și o râvnă insatiabilă de a ști numele lucrurilor, o adevărată «foame de nume», care se traduce în întrebări continue. La această epocă, copilul suferă de o adevărată manie a denumirii.

Înarmat cu numele, copilul pășește la reprezentarea lumii exterioare. Nu trebuie crezut însă că această reprezentare este stabilă pentru copil. Dimpotrivă, ea trebuie cucerită și consolidată. *Și pentru consolidare, numele este indispensabil*.

Procesul psihologic al acestei «concreșteri», cum îi zice E. Cassirer, nu se poate observa direct, dar îl putem desprinde și înțelege având în vedere scopul spre care tind și se orientează procesele de cunoaștere. Acest țel este *formarea unei unități spirituale*. «Noi spunem, scrie Kant, că cunoaștem obiectul când am realizat o unitate sintetică în diversitatea intuiției». Contribuția limbajului la crearea acestei unități este covârșitoare.

Unitatea numelui conferită de limbaj servește ca punct de cristalizare pentru multiplicitatea reprezentărilor; fenomenele eterogene devin omogene și asemănătoare prin legătura lor de un centru comun. Pe acest plan al psihismului superior, funcțiunea sintetică și simbolică a limbajului se dovedește luminoasă.

II

Din cele expuse până acum, s'ar părea că această funcțiune formatoare, cu dublu aspect, sintetic și simbolic, s'ar exercita numai pe latura cognitivă a comportamentului individual. În realitate, lucrurile nu stau așa. Acțiunea constructivă și formatoare a limbajului apare tot așa de evidentă și pe celelalte aspecte ale comportării individuale, aspectul afectiv și aspectul conativ. Eul care simte și voiește devine altă ființă de îndată ce intră în cercul magic al limbajului. (E. Cassirer). Limbajul nu e numai mediul în care se efectuează orice schimb de

sentimente și voință, dar el ia parte activă și constructivă la formarea lor, mai ales la conturarea și precizarea lor. Schimbarea tonalității afective care se produce prin întrebuițarea limbajului este hotărâtoare pentru limpezirea și definirea acestei laturi a comportamentului. Eul însuși nu devine «obiectul privirii interioare» decât când reușește să se prindă în oglinda propriei sale expresii.

În măsura în care adevăratul limbaj, — conștiința simbolică, — apare la copil, face să dispară emotivitatea elementară. Doga ei absolută și despotică încetează. Ea se limpește prin intervenția conștiinței simbolice.

Pe lângă lumea obiectelor exterioare și cuprinsul eului personal, există și lumea socială, fără care apariția limbajului este inconceptibilă. Limbajul s'a format în sânul societății. Limbajul există din clipa când indivizii au simțit nevoia de a comunica între ei. Limbajul, care este faptul social prin excelență, rezultă din contactul social. El a devenit una din legăturile cele mai puternice care unesc societățile. Desvoltarea lui se datorește existenței unui grup social. Coesiunea grupului social, a unui popor de ex. se datorește în mare măsură unității de limbă. În această privință, unitatea limbii române este elocventă.

Înainte de a se îndrepta spre lumea obiectelor externe, atenția copilului este atrasă de mediul social, de persoana care trăește în imediata lui apropiere (mama, tata, doica). Se stabilește raportul între ceace Francezii numesc «le monde du moi» și «le monde du toi». Această orientare este primară și primitivă; ea este așa de puternică și de preponderentă încât, multă vreme, conștiința lucrurilor, trebuie, pentru a apare, ca atare, să îmbrace forma acestui «toi».

Cu toate acestea, nu există un limbaj infantil în general, ci fiecare copil vorbește limba lui proprie. Însă, în acest individualism aparent, sensul totului este viu și activ. Aceasta sub raportul sintetic și simbolic al limbajului individual, cât și sub aspectul social.

Pe acest drum al socializării, activitatea egocentrică a cuvântului, ca pură expresie a individului, cedează din ce în ce mai mult locul voinții de a se face înțeles, și prin aceasta se deschide perspectiva voinții de universalizare. Elementele comune ale limbajului, care ajută în mod considerabil tendințele de universalizare, indiferent de unghiul din care privim lucrurile, istoric sau sincron, static sau dinamic, structural sau genetic, sunt elaborate de grup, de societate. Sunt, în același timp, produsul proceselor de colectivizare și uniformizare, precum și un factor determinant de socializare, de unificare și coesiune.

Funcțiunea sintetic-constructivă a limbajului nu se manifestă numai în procesele mai sus amintite. Ea este de asemenea indispensabilă construirii lumii imaginative. Copilul și primitivul, ca să rămânem cu exemplificările tot în domeniul evolutiv, nu fac deosebire între fantezie și realitate, între imagine și lucru, între reprezentat și real. Copilul și primitivul manifestă indiferență față de separația și distincțiunea acestor domenii. Identitatea de esență pe care copilul și primitivul o vede între sine și lume se explică prin faptul că este într'un raport verbal continuu cu ea. Orice existență i se pare însuflețită, într'un fel sau altul, pentru că i se relevă prin limbaj, răspunzându-i la întrebările puse. În această privință, hazzardăm împreună cu Cassirer, următorul paradox: *copilul nu vorbește cu lucrurile sau obiectele pentru că le privește ca însuflețite, ci dimpotrivă, le privește ca însuflețite fiindcă vorbește cu ele*.

Este natural să fie așa. Adevărata vorbire nu există

decât acolo unde se realizează o convorbire, acolo unde interlocutorii dialoghează. Acest caracter tipic al limbii se păstrează chiar și în relațiile pur obiective. Expresia germană «sich entsprechen» sugerează admirabil în ce măsură pura relație obiectivă este, *originară*, interpretată și înțeleasă ca o relație verbală.

Inclinarea spre joc a copilului este legată în mare măsură de tendința de fabulație, de care nu se poate separa! Astfel, scrie Cassirer, fantazia copilului ca și fantazia artistului, învăluiește totul în vesmântul înflorit al povestirii. Cuvântul este sugerat de imagine și imaginea de cuvânt, așa încât amândouă trăesc, lucrează și există unul prin altul. Intreg antropomorfismul infantil este adânc înrădăcinat în acest antropomorfism, condiționat și alimentat perpetuu de limbaj; el se întemeiază pe sentimentul că există o intuiție imediată a lucrurilor, pentru că ne-a fost dat un mijloc de a ne înțelege cu ele (lucrurile), fiindcă prin întrebare și răspuns, putem intra în relație directă cu ele.

Din analiza de mai sus, se poate desprinde ușor caracterul sintetic și unitar al limbajului și rolul lui covârșitor în construirea, structuralizarea și înțelegerea lumii obiective. Am schițat felul cum se manifestă această funcțiune sintetică în procesele de cunoaștere, în actele de voință, în trăirile afective. Această putere sintetică însă se manifestă și mai pregnant în *expresia artistică*. Cu aceasta, atingem problema enunțată la începutul lucrării, limbajul și expresia artistică.

Limba adevăratului poet se ridică la cea mai înaltă sinteză, care oferă cea mai limpede împăcare a opozițiilor. Aici particularul devine universal și universalul particular. Fiecare creație cu adevărat poetică, fiecare poezie lirică este un exemplu elocvent în această privință.

Dinamismul gândirii merge mână în mână cu dinamismul vorbirii. Intre cele două procese este un schimb constant de forțe. Intreg ciclul devenirii intelectuale depinde de acest schimb, care este în neconținută mișcare.

Fără a insista prea mult, am atins mai sus importanța factorilor individuali și sociali ai limbajului. Revenind acum, e necesar să facem o remarcă asupra faptului cum apare și cum este pusă încă și azi această problemă. De regulă, ca și în alte multe cazuri, autorii se plasează pe poziții extremiste, exagerând contribuția unei categorii de factori și desconsiderând rostul și acțiunea celorlalți. De sigur că în rădăcinile lui bio-psihologice limbajul este o dispoziție individuală. Tendința de comuni-

care, isvorită din trebuințele organismului, nu putem spune că este o elaborare socială. Cu atât mai mult, cu cât această tendință o găsim la orbi și la surdo-muți, asupra cărora, din cauza infirmității lor, acțiunea societății, în bună parte, rămâne ineficace. Extrem de interesant în această privință, este cazul Helenei Keller, citată de Stern și de alți psihologi cari s'au ocupat de limbaj. Însă, comunicare nu există decât acolo unde sunt doi sau mai mulți indivizi. Prin urmare, dezvoltarea limbajului nu este posibilă decât în societate. Intre factorii individuali, deci, și cei sociali nu există o acțiune antagonică, dimpotrivă, o acțiune de integrare și dependență reciprocă. Noi nu putem, scrie A. Sechenhaye, care privește raportul dintre individual și social ca un raport organic în domeniul limbajului, să ne plasăm aiurea de cât pe terenul sistemelor individuale ale limbii și constatăm că alături de conformitatea necesară între aceste sisteme în sânul aceleiaș colectivități există o anumită parte pentru diversitate și originalitate. Privit în acest fel, raportul între factorii individuali și sociali ai limbajului apare ca un raport organic al «*intercomprehen-siunii sociale*».

Odată stabilit acest cadru general al problemelor aparținătoare psihologiei limbajului, problemele cu caracter special, patologia limbajului, influența etnicului asupra limbajului, lingvistica și psihologia limbajului, aptitudinea lingvistică, metode de cercetare și măsurare, vor trebui dezvoltate în sensul celor indicate mai sus, urmărindu-se, fără abatere, punctul de vedere strict psihologic.

Înainte de a încheia cadrul acestor generalități, cred că e bine să lămurim următorii termeni: *limbaj*, *limbă*, *cuvânt*. În această privință, analiza lui F. de Saussure este aproape unanim acceptată. Limba, un fragment al limbajului, actualizarea limbajului, nu se actualizează ea însăși decât prin cuvinte. O limbă este un sistem care există în spiritul unui grup de indivizi. Cuvântul este un ansamblu de combinații prin care subiectul vorbitor utilizează limba, cu scopul de a exprima gândirea lui personală, înțelegând și mecanismul psihologic, care îi permite exteriorizarea acestor combinații. Limba este necesară cuvântului pentru a fi inteligibil; cuvântul este necesar pentru stabilirea limbii. Mai explicit, limbajul este mai cuprinzător decât limba, limba mai cuprinzătoare decât cuvântul.

GRIGORE POPA

CETANIE

Pe ceafa Detunății 'n xori,
Ginjit un moț încrustă trei mătânii, —
Din prag de cer, cu stele flori
Pe la 'ncheetori,
Mina i-o întinde, căruțat în sănii,
De cai mai albi cum gerul și nămeții,
Dumnezeu cu xîmbet aplecat, în dunga dimineții.
Copila muntelui cu ix de brad
In păr, svîntat și înșiruit pe spete,
Cu xorii aurii cusuți în plete,
Cîntă 'n tulpnic boarea peste vad
Și moți cu cercuri pe spinare
Inșiruiți în drumul mare,
Frîng gînd durut, cioplit în mers,
Cetanie mutată 'n viers.

V. COPILU-CHEATRĂ

Răsari, luminoasă durere

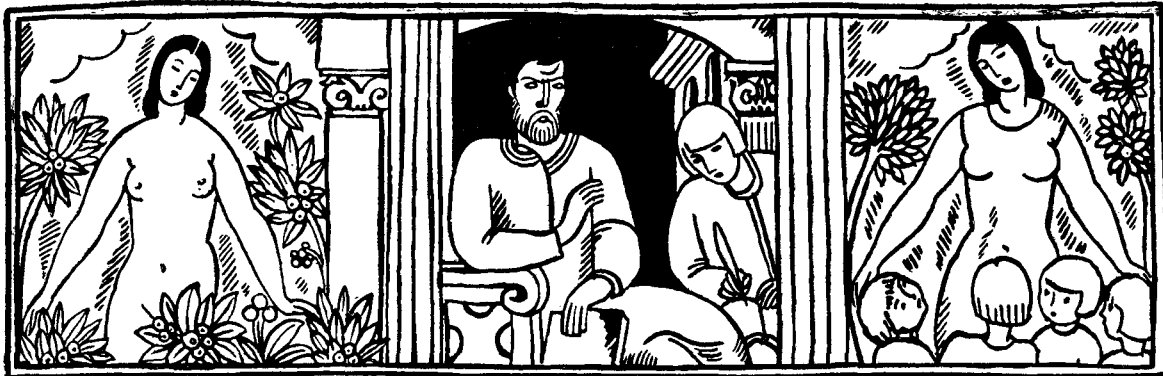
De sub munți de tăcere
Te aștept să răsari luminoasă, durere
Și cămașa-mi de beznă și frig
S'o sfășii după mine, să strig...

Degetele tale cumiști
Să nu-mi smulgă ghimpii fierbinți
Și nici în fașă albă prîmenită
Să-mi culegi carnea strivită.

La căpătâiul meu te așezi
Și să-mi spui ca unui copil
Povestea duioasă a celor trei iezi
Amăgiți într'o zi de April.

MATEI ALEXANDRESCU

Palatul cultural al Timișoarei

Coșmarul tuturor primarilor municipiului. Eterna promisiune a tuturor guvernelor și regimurilor. Suprema dorință a acelor care, pe deasupra efemerului și provizoratelor, ar vrea să vadă realizat pe teren cultural ceva solid și veșnic. Aceasta este problema «Palatului cultural» al acelei Timișoarei, care a suspinat după Universitate și n'a căpătat-o și care a cântat la urechi surde, pe cele mai înduioșătoare strune, după un post de Radio și după «Mitropolie» (1) pe care n'o va căpăta niciodată.

70.000 de volume de cărți sunt îngrămădite într-o magherniță, fostă sală de gimnastică, cu pereții umezi și scofâlciți, la intrarea căreia stă scris cu litere mari: «Biblioteca municipală». Actualmente, chiar și ca depozit de cărți această «Biblioteca municipală» este o rușine—ne mai vorbind de pretențiile cât de modeste ale unei biblioteci care se respectă. Sala de lectură? O cameră de 4 m. largă și 6 m. lungă, cu o masă de birt și cu alte trei mese mai mici pentru funcționari. Nu se poate spune că acest interior ar fi lipsit de intimitate. Dar parecă totuși este prea intim. Atât de intim că nici nu-ți încap coatele pe masă.

Muzeul Banatului, adăpostit și acesta într-o clădire mult prea mică este, iarăși, un fel de magazie. Regretatul Rege Ferdinand a caracterizat mai bine acest muzeu: «Rumpelkammer», adică un fel de încăpere unde arunci toate clae peste grămadă. Și nu se poate spune că materialul «păzit» în această magazie nu ar fi de preț. Din contră. Cred că dacă i s'ar da un edificiu încăpător și potrivit Muzeul Banatului s'ar da bățut cel mult de Muzeul Bruckental din Sibiu. De 15 ani, se agită, an de an, problema mutării muzeului, dar până astăzi primarii cari s'au perindat la conducerea orașului sau n'au avut curajul, sau le-a lipsit înțelegerea, sau bunăvoința, destul că, n'au făcut decât prea puțin pentru a găsi o ieșire. Și atâtea alte societăți și instituții culturale vitregite prin mansarde și periferii suspină împreună cu cele amintite mai sus după un «Palat cultural» care să fie—măcar atâta—un solid pilon al culturii românești în această Timișoară atât de centrifugă astăzi.

Soluții au fost sugerate multe, cea mai potrivită rămâne totuși Castelul Huniade în care este adăpostit Reg. 7 Pioneri.

Construit pe loc istoric, situat în inima orașului, dispunând de 128 încăperi, acest edificiu cu puține transformări ne-ar da un Palat cultural cum puține avem în țară. Or militarii se lasă greu și ar dori ca în schimbul acestei cazărmi vechi să capete o cazarmă modernă—de tot modernă, americană de modernă—eventual ca fiecare răcan să aibe lângă patul de puf și duș cu apă caldă, călduță și rece. Eventual masaj și manicură. Natural că Municipiul în felul acesta s'a speriat de a mai «trata» această tranșacțiune.

O a doua situațiune, destul de bună, ar fi edificiul «Hotelului Ferdinand» închiriat pentru suma de—risum teneatis—120 mii lei anual și având și acesta vreo 100 de camere. Buclucul este numai că chiriașul actualmente este senator și tare pe piață, încât ne îndoim că Primăria va putea să nu mai reînnoiască în toamnă, când expiră, vechiul contract. Și fiindcă în același edificiu se găsește și teatrul, cu destinarea acestei construcții pe seama culturii s'ar soluționa, ieftin și destul de potrivit vechea și arzătoare problema a «Palatului Cultural».

Cert că situația conducerii Municipiului nu este ușoară. Are începute, unele puse în roșu, altele numai cu fundațiile ridicate, vreo 8 edificii publice: două biserici—Mehala și Principele Carol—iar a treia, Catedrala în perspectivă, o școală de menaj, o școală de arte frumoase, două școale primare și înfârșit o capelă. Cum va pridiți cu bugetul, aceasta rămâne de văzut.

Cel mai de seamă monument istoric de artă bănățeană

Prin stăruințele Comisiunii monumentelor istorice, Secția Banat, și cu ajutorul bănesc al Prefecturii județului Timiș-Torontal, s'a putut răscumpăra dela proprietarul de până acum, cel mai de seamă monument istoric și important centru de artă bănățeană: biserica zisă «Mănăstirea Săracă» situată la marginea satului Semlacul-mic, plasa Gătaia. Construită în sec. XV-lea și restaurată în 1720, această biserică este tot ceea ce a mai supraviețuit iureșului turcesc în Banat.

Și pentrucă poporul din împrejurimi este sufletește strâns legat de acest așezământ Eparhia Caransebeșului, căreia îi aparține, a hotărât reactivarea acestei mănăstiri, prin construirea unor chilii și plasarea câtorva călugări. Va reînvia astfel unul dintre vechile centre de cultură și artă bănățeană, cari au iradiat lumină la distanțe mari și cari sunt o dovadă grăitoare a legăturilor culturale ce au dăinuit în trecut între Banat și Țările Românești.

Școala de Arte frumoase

Biata «Școală de Arte frumoase» din Timișoara își dă sufletul. După entuziasmul cu care a fost primită atunci când a fost adusă dela Cluj, astăzi se găsește mai rău decât cea mai huiduită cenușereasă. Statul îi dădea până acum o subvenție de 200 mii lei anual. În anul trecut însă a fost tăiată și aceasta. Profesorii fac lecții, în mare parte, gratuit, studenții stau model cu schimbul și lucrează în paltoane, căci nu sunt bani nici pentru una nici pentru cealaltă.

Primăria și Prefectura județului, după ce se angajaseră că vor susține această școală, azi se desinteresează aproape complet. Iată încă o instituție care ar fi meritat altă soartă și care în orice caz avea mai mult rost decât școala de bucătăreșe din Belinț, pentru care Statul cheltuește anual 400 mii lei.

Analele Banatului

Institutul Social Banat-Crișiana va publica în curând rezultatul anchetei sociale făcute în comuna Belinț. Creat acest institut ca un răspuns al multelor nevoi de ordin social-cultural și pentru studierea mijloacelor mai potrivite pentru combaterea multelor rele ce bântue în Banat, a adunat până acum material documentar de incontestabilă valoare. Dar pe lângă problema denatalității se cer studiate și alte aspecte ale vieții de aci. Unul în orice caz este cel istoric-etnic care trebuie adăncit cu mult mai mult decât s'a făcut până aci. Munca serioasă și constructivă a «Analelor Banatului» s'a oprit din cauza greutăților financiare. Dar studierea izvoarelor cere și timp și bani și dragoste. În Banat dealtecum abea dacă se mai găsesc documente mai vechi de sec. XVIII. Tot ceea ce ne-ar interesa din epoca mai veche este ascuns și nestudiat în arhivele străine. Institutului îi incumbă datoria de a încerca să lărgească cadrul preocupărilor și peste hotare.

O școală românească la Viena

Și fiindcă veni vorba de arhive străine ce ar fi dacă s'ar găsi înțelegerea cuvenită la cei chemați, ca să se realizeze vechiul proiect al d-lui ministru Caius Brediceanu, de a crea o «Școală românească» la Viena? Dacă Parisul, Roma și Veneția sunt centre ce justifică existența unor școale românești, nu cred că putem seric istoria Banatului fără studierea amănunțită a arhivelor din Viena și chiar Budapesta.

Toate arhivele vechi mai însemnate au fost duse din Banat și vărsate sau în arhivele Vienei sau ale Budapestei. Ori fără materialul lor, dibuim cu ochii legați, printre autorii interesați și subiectivi cari până aci ne-au scris istoria în limbi străine. O «școală de istorie» oricât de modestă la Viena ar fi unica posibilitate de a reconstitui real și științific trecutul Banatului.

I. M.

Incunoștiințare

Depozitul general din Capitală al revistei «Societatea de mâine» și al tuturor cărților noastre este la «Librăria Universitară» (Calea Victoriei 97) de curând înființată de un frate destoinic și tânăr librar: d. Ioan Cărabas.

Lucian Blaga la Universitate

S'a răspândit în ultima vreme zvonul că poetul Octavian Goga va fi chemat la Universitatea din Cluj.

Nu s'a vorbit însă de chemarea poetului și gânditorului Lucian Blaga.

Faptul acesta este mult mai surprinzător și mai important, pentru că ignorarea lui Lucian Blaga înseamnă ignorarea uneia dintre cele mai mari figuri ale culturii române contemporane. Puțini sunt azi aceia cari pot sta, ca valoare și realizări, pe aceeași linie, alături de autorul atâtor originale studii filosofice, al atâtor eseuri și creații literare. Nici o obiecție nu s'ar putea ridica, nici o piedică nu s'ar putea așeza în calea dreptului și a datoriei universității de a-l chema ca profesor în sânul său. Și totuși Lucian Blaga a fost până acum cu desăvârșire ignorat. În cumpăna viitorului, în judecata generației și istoriei de mâine, ignorarea aceasta revoltătoare va cântări ca unul dintre păcatele cele mai mari ale universităților noastre, și îndeosebi ca una dintre neiertatele greșeli ale celor ce dispun azi de instituția de cultură din capitala Daciei superioare.

S'au făcut și desfăcut catedre, prin mesteșugul tuturor intrigilor, dar Lucian Blaga parcă nici n'a existat. Peste tot o masivă ignorare.

Dacă ne gândim la metoda românească de a se selecționa profesorii universitari pe simpatii politice, pe înrudiri de familie și pe alte considerente, neapărat deosebit de puternice, nu este exclus ca Lucian Blaga să fi fost jertfit pe altarul lor. Cine știe ce ilustru descendent de profesor, așteaptă pe tăcute să fie numit la o catedră pentru care nici n'a visat vreodată c'ar avea chemarea sau pregătirea necesară! Multe se pot pune la cale în dedalul combinațiilor din cetatea universitară, atât de geloasă când e vorba de transmiterea prerogativelor și demnităților, apărate cu orgoliu îndârjit față de pericolul intrării vreunui nou element, «neasimilat» tradițiilor sale!

Sau poate că și-a urzit rolul ei, adesea hotărîtor, și invidia umană? Puterea ei adesea e colosală. Da, multe stele universitare de mărimea a zecea, ar intra deodată definitiv în umbră la apariția acestui astru al spiritului. Ați observat vreodată panica deslănțuită printre termitile mediocrității la apariția unui element dotat excepțional, față de ele? Ați surprins dârzenia ipocrită, ingeniozitatea prin care-și apără pozițiile primejduite? Invidia umană, pretutindeni aceeași, activează cu energia primară a instinetului de conservare.

Cred că ignorarea aceasta a lui Lucian Blaga, care adesea pare o adevărată conspirație a tăcerii, are și alte cauze, mai profunde. Cu atât mai mult, cu cât este generală, și nu caracterizează numai mediocritatea mediului universitar clujean. Cred anume, că o anumită lipsă de înțelegere care stăruie la noi, împiedică aprecierea operei lui Blaga. Incapacitatea de înțelegere a acelor valori în lumea cărora trăește și se mișcă cugețarea originală a lui Blaga, este, cu prea puține excepții, comună întregului mediu cultural românesc. Dacă pentru acest gânditor, este un elogiu că stă mai presus de posibilitatea de apreciere a mediocrităților universitare, — pentru mediul cultural românesc, pentru nivelul acestui mediu, nu este cătuși de puțin un merit că se dovedește atât de indiferent, atât de insuficient permeabil față de unele studii filosofice ca cele scrise de autorul «Eonului dogmatic». S'a făcut atâta șgomot în jurul tuturor mărunțișurilor sociologice și psihologice, dar nu s'au încins

discuțiile ce se cuvneau în jurul unor studii de o rară densitate și strălucire cum sunt cele ce formează «trilogia cunoașterii».

Dela războiu încoace, singurul cugetător care a adus în discuție probleme originale, întrebări neliniștitoare de filosofie a fost... atașatul de presă dela legația din Viena, Lucian Blaga. Într'un mediu ca al nostru, ele nu puteau avea însă ecoul necesar. Din lipsă de preocupări cu adevărat filosofice, comoara de neprețuite frumuseți spirituale închisă în opera lui Blaga, în loc să fecundeze solul gândurilor, a rămas doar deliciul unui cerc restrâns de intelectuali cari cred în filosofie și în misiunea ei sfântă. Până la un punct, poate că stă bine studiilor sale această impopularitate. Sunt valori cari prin esența lor se dovedesc refractare răspândirii prea mari. Circulația intensă le-ar altera caracterul și le-ar nimici farmecul. Nu se poate, nu este permis gânditorului a se coborî la nivelul publicului, pentru că nu creiază pentru satisfacerea lui, ci din necesități interioare ireductibile. E vremea însă ca să se formeze și la noi o pătură de intelectuali, capabilă de eforturi pentru înțelegerea și prețuirea problemelor filosofice, a preocupărilor de felul celor cultivate de Lucian Blaga. Să ne gândim numai ce rezonanță ar fi avut în alt mediu studiile unor cugetători ca C. Rădulescu-Motru, I. Petrovici, Lucian Blaga. Mediul poate descuraja uneori profund. Titu Maiorescu avea totuși dreptate când vorbea de rezistența celei. Dar celula poate fi formată. Și aci ne izbim iarăși de felul în care se alege corpul nostru profesional, acela care formează în definitiv mediul cultural al unei țări.

În altă țară, de cultură, lucrările acestui strălucit dialectician al spiritului, s'ar fi bucurat de ample discuții în cercul celor ce gândesc. Iar universitățile s'ar fi mândrit de prezența în sânul lor a unei personalități de talia lui. La noi nu s'a găsit o catedră universitară pentru Lucian Blaga. Catedra de estetică dela Cluj este tănuită de câțiva ani în șir, din nu știm ce misterioase combinații și interese... Iar în vreme ce Universitatea ardeleană e cam pustie de veritabili dascăli și nu există mari profesori cari să nu fie în acelaș timp și mari gânditori — capabili s'o improspăteze, să-i învieze pulsul, Lucian Blaga este izolat de-atâta vreme în streinătate!..

Citesc undeva că subtilul cugetător se destăinuia odată astfel unui prieten: «Nu mai pot; începe să-mi fie grea streinătatea».

Lucian Blaga nu poate fi izolat la infinit în atmosferă streină. Nu poate rămâne pentru totdeauna pe meleaguri streine, departe de rosturile lui firești, cari se leagă de însuși destinul culturii românești. Locul lui Lucian Blaga este printre noi, este la Universitate. Ignorarea de până acum din partea Universității Ardealului, a unui talent de anvergura acestui gânditor, este o mare greșeală. Chemarea și încadrarea lui în rosturile firești, devine de aci înainte o problemă de prestigiu pentru cultura română și îndeosebi pentru Ardealul care l-a ignorat. E momentul pentru repararea unei mari greșeli. Dacă cei cari sunt chemați s'o facă, vor întârzia, — generației noastre îi revine datoria de a spăla rușinea, aducând în mijlocul ei, pentru a-i asculta cuvântul, pe Lucian Blaga!

N. TATU

Spre o nouă integrare spirituală

Pentru sensibilitatea metafizică a contemporanului Viața — privită în totalitatea ei de manifestare — a rămas o insulă neexplorată în de ajuns. Discrepanța individ-mediu, natură-cultură, etc. care rezumă conflictul dintre interior și exterior se găsește și azi pe linia marilor întrebări ale veacului. Gânditorul se întreabă mereu unde e fermentul ordonator — de nuanță absolută — al vieții, în fluxul mereu neaceiași al interiorului, sau în mediul impregnat de atmosfera dominantă a mașinismului rece și indiferent?

În răspuns pot apărea două orientări distincte.

Dacă lumea externă m'a nemulțumit, iar sistemul ei de valori nu mai prezintă decât o preocupare «profesională», poate acolo în vastele resurse și posibilități interioare se va putea găsi — printr'o nouă practică carteziană — elementul satisfacției metafizice, hotarul nețârmurilor neliniști.

A doua orientare pleacă dela constatarea că eșafodarea interioară te poate conduce pe calea înjghebării unui... sistem filosofic, îți poate prezenta beatitudinea propriei contemplări, dar nu e în măsură să-ți procure satisfacția «rațiunii practice»; — pentru aceasta trebuie să lupți în viltizarea evenimentelor, să privești valorile nu în sine ci în funcție de rostul lor pragmatic. Gîndire cât mai puțină, acțiune cât mai multă. E noua integrare și adaptare pe care o impun circumstanțele vieții. Omul e în «afaceri» de Luni până Sămbătă; numai Dumnezeu e pentru biserică...

Astfel spiritul filosofic neutilitar, contemplativ, tragic, țârmurit la valorile supreme ale culturii rafinate, care mai crede că o operă literară e mai valoroasă decât fabricarea unui motor de avion, dominant încă în mentalitatea obosită de criză a Europei actuale, se așează la antipodul atitudinii noi, optimiste, paradoxale, și plurale a americanului-tip, — să zicem a lui Babbitt, care știe trei limbi: engleza, bass-bool și pocker... Inchipuți-vă Babbitt în conversație cu Faust sau Lucifer și veți avea icona cea mai contrastantă din câte doriți.

Europeanul constată că metodele și categoriile cognitive pe care inginerii materiei le-au aplicat spre a ajunge la fabricarea unui Do X, sunt piedici enorme pentru explorarea interiorului și poate că întâia condiție a înțelegerii vieții este părăsirea evidenței exterioare, îngroparea definitivă a tuturor categoriilor cu care concepem lumea materiei. Lumea materiei formează marea cucerire și marele desastru al omului modern, decorul impresionant prin mulțimea și varietatea mașinilor, unde își trăește comedia unei existențe limitate, desaxate și taylorizate. Căci în vreme ce științele materiei au realizat progrese uriașe, viața și omul au rămas mai departe o necunoscută într'o ecuație turburătoare, permanent nerezolvată. Conflictul e firesc în momentul în care armele materiei se deplasează în domeniul spiritului și încearcă victorii peste hotare.

Mecanicism-finalism, libertate — determinism, atomism — configuraționism, etc. — iată câteva din «ismele» științelor biologice actuale, care traduc pe plan științific atitudinea filosofică de care vorbeam.

Am rămas așadar — după vederilor Europeanilor — pe tărâmul acțiunii practic-etice în forme primitive, sau, mai curând, am relativizat și, în parte, eliminat principiile etice care constituiau altă dată pârghiile de susținere morală ale omului.

Consecințele? Omul naturii și tehnicii mașiniste, omul optimist, evoluționist, imperialist, etc. al îmbeșugatului

secol al 19-lea a lăsat generațiilor actuale «testamentul» sumbru al războiului mondial. Firește că s'au reparat injustiții milenare, s'au prăbușit așezăminte clădite pe nisip, dar omul extenuat, ce a supraviețuit, vedea zorii apusului culturii, prevedea năruirea spirituală a unei Europe în plină căutare a noilor suporturi etice. În ori și ce caz cei ce au avut norocul, sau nenorocul să trăească ambele fețe ale veacurilor despărțite istoric de Războiul mondial, își dau seama de bilanțul tragic al unui secol materialist și imperialist.

Sub unghiu strict uman, acest războiu a accentuat și mai mult, în mentalitatea europeană, discrepanța dintre intelectul exteriorizant și lumea etică a omului. Iar în această fărâmițare «schizofrenică» a unității spirituale, atitudinea tragică a europeanului s'a depărtat de sensul profund al tragismului elenic și din atitudine de sărbătoare a devenit haină de toate zilele.

Tristeța Europeanului s'a întetit și la umbra ei apar și svârcoliri nervoase. Vede el într'adevăr că dincolo de Atlantic sau în Răsăritul imediat a apărut omul care a descoperit un nou sens al vieții, în vreme ce el și l-a pierdut pe al său și se sbate înzadar să-l regăsească? E greu de răspuns căci ceea ce se petrece în subconștientul sau inconștientul Europei zilelor noastre nu poate fi încă sesizat cu precizie.

De ce totuși Europeanul trăește azi mai viu sensul tragic și incompletitudinea vieții, decât Americanul de ex.? Americanii nu se plâng de mașinism și tehnică. Nu se agață de epavele unei tradiții — pe care nu o au — ci trăesc prezentul, iar viitorul le focalizează toată strădania.

Trebuie să ne gândim din capul locului că Europa a fost leagănul adevăratei culturi umane și că sensul acestei culturi se poate urmări din vechea Eladă până în zilele noastre. Europa a creat omul cultural, ea a descoperit și fructificat comoara spirituală reprezentată de «personalitate», și tot ea a format cultul suprem al valorii omului. Cultura a rămas până azi pentru European o formă spirituală, o integrare și așezare a *interiorității*. Cultura nu constituia apanajul oricui. Om de cultură era îndeosebi cel ce promova filosofia, știința pură și artele. Restul, ce cuprindea aplicațiile practic-economice, era de nuanță aculturală. A apărut astfel un climat spiritual propriu atmosferei europene, care vedea în valorile culturale supreme scopul și ipostaza cea mai înaltă a vieții.

Această poziție spirituală, favorizată în Antichitate de existența sclavilor, a fost constant atacată de curente subterane; toată lumea cunoaște puterea năzuinței spre libertate a omului și probabil că, din un anume punct de vedere, istoria socială a Europei este istoria luptei pentru înlăturarea diverselor forme de sclavaj.

Trebuie să remarcăm totuși faptul că în străfundul său omul Europei culturale a rămas un aristocrat convins, chiar și atunci când aparențele lui fac concesii democrației.

Confuzia ce a survenit, ca și desaxarea și dezolarea omului cultural crescut în tradiția vechei Europe, erau firești. Trebuiau împăcate antagonisme milenare prin statornicirea unor forme de viață socială în care să încapă conținutul răsărit și goana după fericire a marilor mulțimi. Sensul culturii personaliste, izolate, totalitare a fost prins într'un vârtej de forțe care nu numai că n'o favorizau dar năzuiau să-i sdruncine însăși temelile istorice.

Continental se sbate hotărît la una din marile cotituri ale istoriei sale. Noi putem desprinde orientări, putem

sublinia atitudinii integratoare, putem schița planurile ce se agită în Occident, însă ne interesează peste tot poziția noastră în această grupare de forțe.

Procesul de europeanizare al României — prin burghezie — a început în mod definit în momentul marilor expansiuni economice și imperialiste din secolul al 19-lea spre a se încheia odată cu isprăvirea de drept a Răsboiului mondial și cu realizarea deplină a unității noastre naționale. Evident că această Europă, interesată economic, ne-a dat arme și ajutoare pentru înfăptuirea acestei unități. Occidentul nu ne-a dat însă totul. Nu ne-a dat mai ales ceea ce nu avea, ceea ce îi lipsea și ceea ce constituia nevoia vitală a României întregite, care în decursul celor aproape două decenii dela Unire a încercat și experimentat diverse formule, mai mult sau mai puțin europene. Rezultatul? Tabloul spiritual al României actuale prezintă nuanțe îngrijorătoare.

Reînvierea naționalismului mi-se pare foarte firească, însă mă întreb, în cazul când acest naționalism vrea să aibă același cuprins ca înainte de Unire, ce avem de desorbit? Naționalismul este o atitudine generală, nu o metodă. El ne indică potențialul ridicat sau scăzut al conștiinței de sine într-o națiune, — or această conștiință are nevoie, în cadrele unui stat liber, de o linie indicatoare a drumului de urmat. Dacă vom dormi mereu la umbra binefăcătoare a naționalismului inert și lipsit de perspective metodice, să nu ne mirăm de consecințe. Mizeria materială și morală a omului îi mărește receptivitatea pentru toate ademenirile venite dela vânturătorii de formule. Și ademenirile sunt numeroase. Ochiul nemulțumiților veghează în toate timpurile. Proiectele de

pace universală se zămislesc în zăngănitul armelor și în mirosul fabricilor de muniții. Noi importăm procedeele gangsterilor, în vreme ce regretăm din inimă că am uitat pe Alexandri.

Dacă Europa nu ne mai poate da nimic, ce mai așteptăm? Ea ne poate cere cel mult plata datoriilor...

Imi pare că naționalismul premegător marelui Uniri a fost creator pentru că fusese *metodic, organic și continuu*. El era sinteza aspirațiilor colective. Naționalismul actual va trebui să aibă aceeași organicitate cu ființa noastră etnică, după cum are nevoie mai ales de continuitate și perspectivă metodică. Cuprinsul lui însă nu mai poate fi cuprinsul vechiului naționalism. Cuprinsul acestuia trebuie definit, căci de această definiție depinde totul. În ori și ce caz, cuprinsul vechiului naționalism nu mai poate forma piatra unghiulară a noii reacțiuni în fața împrejurărilor radical modificate.

Ne trebuie, în consecință, o nouă integrare spirituală în realitățile noastre actuale. Poate că va trebui să renunțăm la idei scumpe unora, la formule de viață importante, pentru a regăsi drumul de unde l-am pierdut. Vor fi necesare eforturi și sacrificii uriașe, dar am convingerea că generațiile nouă vor reuși să integreze națiunea în cadrele ei firești, prin statornicirea unei acțiuni comune, în vederea restabilirii unui nou echilibru spiritual prin câștigarea pozițiilor pierdute în lupta desorganizată de până acum cu ambianța nouă a vieții. Trecutul nu ne poate da decât elemente pe care urmează să le structurăm în forme creatoare. Reacțiunea nu poate fi habituală, ci numai inteligentă.

DIMITRIE TODORANU

DISCUȚII ȘI RECENZII

Romanul lui Horia

Este vorba de romanul d-lui Liviu Rebreanu «Crăișorul», — căruia i-am zice mai curând povestire istorică, — apărut cu câțiva ani în urmă.

Dacă scriem acum câteva rânduri despre această lucrare a vigurosului romancier ardelean, se datorește faptului că intenționăm — cu prilejul comemorării eroilor mucenici Horia, Cloșca și Crișan — a arăta în câteva cuvinte, cum a știut d-l Rebreanu să dea expresie literară aceluși act atât de important în evoluția istorică a neamului nostru, care a fost mișcarea revoluționară din 1784.

Romanul cuprinde pagini emoționante, care ne transpun într-o lume plină de mari frământări, de dorinți și de visuri, pagini care ne fac să luăm parte la crâncenele lupte, purtate de Românii ardeleni sub conducerea lui Horia, pentru a-și hărăzi o soartă mai bună.

Horia însese de vreo patru ori pe jos la Viena, să ceară împăratului, dreptate. A patra oară, împăratul, după ce sosi dela Roma, îi ascultă jalba.

Pe la Rusalii se lăți vestea că Horia a adus porunci bune. Cloșca și Crișan începură să umble pe la dregătorii unguri, să primească dreptate. Aceștia însă îi amânau din zi în zi. Adânc revoltați împotriva stăpânirii, Horia își zise: «Dreptatea nu se cerșește, ea se cucerește». Această deviză deveni un imperativ categoric pentru Horia.

Voința dârză, eroică a lui Horia se întărește, gândul se preface în realitate. Horia este împins de nedreptățile sociale în fruntea mișcării țărănești. În fiecare comună își pune câte un căpitan. În câteva zile, satele răscolite dau foc gospodăriilor grofești. Massele de iobagi români, fascinate de vorba «dreptate», sunt atrase în vâltoare,

înrolându-se sub steagul răsvăririi. Urgia se deslănțuiea vertiginos. Dar... pe când credeau că lumea este a lor, guvernul ungheresc luă măsuri de oprire a răscolitelor.

Iobagii, ascultând de glasul vlădicăi din Aiud, se retrag la casele lor, părăsindu-și conducătorii: Crăișorul, alături de Cloșca, este prins și închis la Bălgrad.

D-l Rebreanu a știut să creeze în «Crăișorul», în mod fericit, prin mijloace literare reduse, un erou național, cu voința dârză, gata de acțiune, plin de viață și tărie sufletească. Suflet idealist, de o bunănotă rară, gata de jertfă pentru binele fraților săi, rămâne același «om» și în fața morții.

Povestirea tragediei, «Crăișorul» este de o simplitate rară. Stilul natural, împes-trițat cu expresiuni dialectale, dă un colorit special și o mare putere de comunicativitate unor momente ale povestirii.

Prin puterea de evocare a acestor mucenici ai neamului, prin povestirea plastică și curgătoare «Romanul lui Horia» se impune.

Mihail Sadoveanu «Viața lui Ștefan cel Mare» (Fund. Regele Carol II)

«Viața lui Ștefan cel Mare» începe seria de biografii romanțate ale marilor personalități naționale, anunțată de Fundațiile Regale.

Suntem recunoscători d-lui Sadoveanu de a fi deschis această serie cu viața Domnului Ștefan. Un gest simbolic. Ștefan cel Mare a fost — în trecutul nostru istoric — cea mai completă sinteză de excelențe însușiri.

Cartea d-lui Sadoveanu cuprinde vederea de ansamblu a vieții marelui nostru organizator și geniu politic, și a semnificației culturale — spirituale a epocii lui.

Iscusitul evocator al trecutului nostru erouic, într-o limbă cu miresme arhaice, ne-a prezentat harta relațiilor Curții Domnului Moldovean cu curțile regale dimprejur, lămu-

rindu-ne războaiele și acțiunile-i diplomatice.

O carte plină de tablouri vii. O carte în care istoria se înfrățește cu poezia, documentul cu lirismul; o operă plină de un pătrunzător aer moral.

Pe pânze fine de stil, iscusitul făuritor de graiu românesc a făcut să renască figura unui om mare și-a unui veac, cântărind valoarea sbuciumatei noastre istorii.

N. Cartoian: „Cercetări literare“

Cartea aceasta ne oferă o serie de studii judicioase, muncite, dezvoltând cu limpezime probleme matur atacate. Ea este rodul ostentinelor Seminarului de Istorie literară veche românească, de sub conducerea d-lui prof. univ. N. Cartoian.

În prefața d-lui Cartoian arată planul pregătirii studenților d-sale în cei patru ani de seminar.

Din cuprinsul volumului, demn de remarcat este studiul d-lui Emil Turdeanu despre Varlam și Ioasaf (istoricul și filiațiunea redacțiilor românești, — diversitatea copierilor). Lucrarea se impune prin metoda ei riguroasă științifică.

De preț bibliografia alcătuită sub direcția d-lui prof. N. Georgescu-Tistu, în care se publică titlul lucrărilor referitoare la istoria literară veche, începând cu anul 1930.

În restul volumului: Al. Ciorănescu «Întrebări și răspunsuri», E. Cosco «Primele cărți franceze, traduse în românește», Mih. Popovici «Un preot român la muntele Athos» etc. Sunt articole ce dovedesc muncă și pricepere.

Volumul se prezintă ca începutul unor serii de cercetări de sub conducerea d-lui prof. Cartoian. D-sa a înțeles ca, prin muncă și perseverență, să dea o bună îndrumare tineretului universitar, deprinzându-l cu munca sistematică.

ION TOMUȚA

Influența cafelei, tutunului și alcoolului asupra activității mintale

Procentul persoanelor care consumă, în cantități mai mici sau mai mari, cafea, alcool, ceaiu, etc. sau care fumează, este foarte ridicat. Multe din aceste persoane cred în influența favorabilă a acestor droguri, altele au o părere contrară sau nici o părere, însă practică fumatul sau consumarea de cafea, alcool etc. pentru că așa s'au obișnuit. Puține sunt, însă, persoanele care să aibă o părere justă și întemeiată cu privire la influența acestor substanțe asupra activității psihice. Dealtfel cercetările științifice în această direcție sunt destul de recente și destul de puține. Cei mai mulți au ajuns să-și formeze o părere pe baza unor impresii subiective sau a unor observații empirice. Astfel de impresii și observații sunt juste uneori, dar altele pot să ne înșele. De aceea ultimul cuvânt rămâne să și-l spună cercetările științifice experimentale. În rândurile care urmează vom schița câteva din rezultatele mai importante la care s'a ajuns până acum, în acest domeniu destul de dificil de studiat, după cum vom vedea.

Din cercetările făcute asupra influenței alcoolului rezultă că alcoolul are un efect deprimant asupra organismului, deci contrar opiniei populare după care ar acționa ca stimulator. Reacțiunile organismului sunt întârziate în raport direct cu doza administrată. La toate probele psihologice (memorie, asociație, învățare, coordonare motorică etc.) persoanele supuse influenței alcoolului au dat un rezultat mai slab, adică eficiența lor la aceste probe a scăzut sub influența alcoolului. Singur pulsul s'a accelerat sub această influență. H. L. Hollingworth, care s'a ocupat de această problemă, mai constată că rezistența la alcool este în raport direct cu inteligența și dotația psihică generală. Acest lucru s'ar explica prin faptul că persoanele cu o capacitate psihică superioară pot să pozeze un sistem nervos mai stabil, care este mai greu influențabil (în sens defavorabil) decât sistemul nervos mai instabil al persoanelor mai slab dotate. Cercetările lui H. H. Goddard confirmă această ipoteză. Anume, el găsește că în familiile alcoolice procentul debilitărilor mintale este cu mult mai mare decât în familiile nealcolice. Goddard nu conchide însă că debilitatea mintală ar fi consecința alcoolismului, ci din potrivă că alcoolismul nu este decât consecința unei trăsături neuropatice, îndeosebi a debilității mintale. În tot cazul putem afirma cu certitudine, spune Goddard, că mai mulți oameni sunt alcoolici din cauza debilității mintale decât invers.

Trebuie să menționăm însă că experiențele pentru dovedirea influenței alcoolului, ca și a celorlalte droguri de altfel, comportă foarte multe dificultăți din cauza sugestiei care poate avea loc. O persoană care știe că a consumat alcool sau cafea sau ceaiu etc. este înclinată să simuleze simptomele sau consecințele pe care le știe de mai înainte, chiar dacă în realitate efectul nu este acela pe care îl crede ea. Deci poate avea loc un proces de autosugestie. Din acest motiv cercetătorii au de grijă să mascheze substanța pe care o utilizează. Așa de ex. Hollingworth a administrat alcoolul sub formă de bere, iar pentru control a utilizat același fel de bere din care însă alcoolul a fost eliminat.

Experiențe pentru dovedirea influenței alcoolului asupra psihicului s'au făcut și cu animale. A. H. Arlitt, care s'a ocupat de această chestiune, găsește că șoarecilor hrăniți cu alcool le trebuie în general un timp mai îndelungat

pentru învățarea unei mișcări oarecare și fac mai multe erori decât șoarecii lipsiți de această influență.

Prin urmare concepția populară după care alcoolul ar acționa ca stimulator este eronată. Această concepție este rezultatul impresiei noastre subiective de bună stare și încredere în forțele noastre, pe care ni-o produce alcoolul când doza nu este prea mare. Impresia subiectivă nu este însă tot una cu rezultatul obiectiv pe care ni-l relevă cercetările științifice.

Să vedem acum influența *cafeinei* (pe care o găsim în cafea și ceaiu) asupra activității mintale. După opinia populară cafeina acționează ca stimulator atât asupra activității fizice cât și asupra activității mintale, îndeosebi asupra acesteia din urmă. Persoanele care obișnuiesc să bea cafea, ceaiu sau alte băuturi care conțin cafeină, pot ajunge să se deprindă cu aceste băuturi. Suntem obișnuiți să auzim că o persoană oarecare declară că nu poate fi deprivată de ceaiul sau cafeaua ei tare, fără să aibă dureri de cap, sau cel puțin fără să se simtă incapabilă de lucru. Deasemenea este familiar cazul persoanei care stă trează o noapte întreagă pentru că a băut o ceașcă de cafea, sau a studentului care bea o ceașcă de cafea pentru a-și putea continua studiile peste orele obișnuite. Sunt sau nu confirmate de cercetările științifice aceste păreri ale opiniei generale?

Pe baza câtorva cercetări care s'au făcut în această direcție putem spune că, luată în doze mici (sub formă de cafea sau ceaiu) cafeina acționează ca stimulator și produce o oarecare creștere a eficienței muncii intelectuale. Luată însă în doze mai mari eficiența scade în loc să crească, deși și în acest caz la început avem o ușoară stimulare. Cafeaua poate fi și o cauză de insomnie. În majoritatea cazurilor însă insomnia este cauzată mai mult de autosugestie decât de cafea. Ca să ne exprimăm în măsuri mai ușor inteligibile, putem spune că o ceașcă sau două de cafea neagră (mărime obișnuită) stimulează activitatea intelectuală și nu activează turburător asupra somnului, pe câtă vreme trei cești sau mai multe au ca efect o scădere a eficienței activității mintale și o turburare a somnului. Efectul este mai mare când cafeaua este luată pe stomacul gol. Notăm însă că efectul cafelei și ceaiului variază și după indivizi. Se pare că efectul este în raport invers cu greutatea organismului.

Să vedem acum influența *tutunului* asupra activității psihice. În primul rând trebuie să menționăm că experiențele pentru dovedirea influenței tutunului sunt foarte dificile pentru motivul că este foarte greu să se introducă drogul fără cunoștința subiectului. Or, este absolut necesar ca subiectul să nu știe când este și când nu este sub influența tutunului, pentru a-l feri de sugestie. Totuși un autor, C. L. Hull, a reușit să înlăture această dificultate utilizând o pipă experimentală cu aer cald încălzit pe cale electrică. Fiind legați la ochi nici unul din subiecți n'a reușit să descopere diferența dintre pipa experimentală cu aer cald și pipa reală cu tutun.

Efectul imediat al unei pipe de tutun asupra fumătorilor este marcat printr'o oarecare stimulare a câtorva activități mintale obișnuite. Ca să fim mai preciși, în urma fumării unei pipe de tutun se observă o ușoară creștere a eficienței mintale la câteva activități care se pot efectua pe baza unor deprinderi, adică a unor experiențe anterioare, cum este de ex. operația de adunare

Efectul pare să fie însă defavorabil procesului de învățare, unde intră elemente nouă și este vorba de formarea de noi conexiuni psihonervoase. Aceste concluzii privesc pe fumători. În ceea ce privește nefumătorii (adică persoanele neobișnuite cu fumatul) efectul este defavorabil pentru majoritatea testelor (probelor psihologice) cu care s'a experimentat.

Cercetările de mai sus se referă numai la adulți — nu și la copii. «Noi nu avem — spune psihologul și pedagogul american R. Pintner — nici un experiment autentic pentru dovedirea influenței tutunului și cafelei asupra copiilor. Probabil aceste efecte să fie mai puțin favorabile decât la adulți. În general, prin urmare, astfel de droguri nu vor fi date copiilor. Pe măsură ce copiii devin mai mari efectele acestor droguri, în măsura în care le cunoaștem, vor fi comunicate adolescentului. El nu trebuie înfricat însă prin istorii monstruoase asupra efectului dezastruos al tutunului, spre exemplu. O astfel de exagerare foarte ușor își poate contrazice scopul. El va afla încurând neadevărul și încrederea sa în profesor ca autoritate în alte materii va fi subminată. Tutunul nu nu poate fi prea bun pentru elevii de liceu, dar nu poate fi nici prea rău. Fără îndoială că este totuși mult mai bine pentru ei să fumeze deschis în public decât să-și ascundă această practică mințind sau prin subterfugii».

Mai menționăm, înainte de a încheia, că influența tutunului a fost studiată și dintr'un alt punct de vedere. Dr. J. W. Seaver găsește că din 100 studenți care au obținut distincții la Universitatea din Yale 95 erau nefumători și 5 fumători. Un alt autor găsește că din 201 studenți (dela Clark University) 93 erau fumători și 108 nefumători; dintre aceștia din urmă 68% au obținut distincții; dintre cei din urmă numai 18%. Credem însă că aceste diferențe nu trebuiesc privite ca un efect al fumatului. Diferențele în performanța fumătorilor și a nefumătorilor se datoresc, poate, mai degrabă diferențelor native de temperament și aptitudini decât fumatului.

Aceleași trăsături originale care-i fac pe unii să devină fumători, pot să fie trăsăturile care produc diferențe în performanță. Examinând cca 200 studenți, Moss găsește că este o foarte mică diferență, în ceea ce privește inteligența abstractă, între fumători și nefumători. La testele de inteligență socială fumătorii dau performanță ceva mai ridicată. Aceste rezultate nu trebuiesc interpretate, spune Moss, în sensul că fumatul ar produce o creștere în inteligența socială. Explicarea s'ar găsi probabil în aceea, că cei care dela natură au o inteligență socială mai pronunțată tind să devină fumători ca un rezultat al dorinței de a nu face notă discordantă când sunt într'un grup de fumători. Moss mai găsește că din 100 fumători pasionați un foarte mare procent au început să fumeze ca un rezultat al unei presiuni sociale, sau ca un rezultat al faptului că s'au găsit într'un grup în care cei mai mulți erau fumători. Factorul emotiv este de asemenea foarte important în determinarea numărului de câteori cineva fumează la zi. Astfel Moss găsește că perioadele de puternică depresiune ca și cele de extremă bucurie sunt caracterizate printr'o mai frecventă utilizare a tutunului decât perioadele în care emoțiile sunt la nivel normal.

Ceea ce trebuie să mai menționăm aci este faptul că atât influența alcoolului cât și aceea a cafelei și tutunului variază foarte mult după indivizi. Balzac, care obișnuia să lucreze noaptea, bea câte 5 sau 6 cești de cafea în fiecare seară. Alte persoane devin nervoase și nu pot să lucreze chiar numai după o ceașcă de cafea. Despre Goethe se spune că a consumat în viața sa mai bine de 50.000 sticle de vin. Mark Twain nu bea alcool sub nici o formă, în schimb fuma cca 300 țigări la lună.

În tot cazul problema nu este închisă și cu siguranță cercetările viitoare ne vor aduce indicațiuni și mai precise cu privire la influența drogurilor asupra activității mintale.

Dr. ALEXANDRU ROȘCA

BIBLIOGRAFIE

D. Gusti: Sociologia militans. Introducere în sociologia politică.

(Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică. Ed. Institutului Social Român, 1935), 614 pg. Lei 300.

Profesorul *Dimitrie Gusti* este întemeietorul învățământului sociologic în România, cel dintâiu care a ținut un curs sistematic de sociologie la Universitate (în 1910), care a dezvoltat la noi interesul pentru această specialitate, a organizat cadrele pentru o activitate intensă de colaborare, a întemeiat Institutul Social Român, unic și astăzi în țară și publicația de specialitate la nivelul tuturor celor din occident: Arhiva pentru Știința și Reforma socială; a militat pentru introducerea sociologiei în liceu și a dat cel dintâiu sistem trainic de sociologie, cu o metodă care va însemna epocă în cultura românească; cercetările monografice. De aceea volumul recent, *Sociologia militans*, operă densă și impunătoare, care cuprinde rezultatele ideologice ale unei vieți de ne-

încetată activitate intelectuală și culturală, însemnează un moment de o importanță deosebită pentru publicistica noastră săracă adeseori în opere capitale. Volumul acesta cuprinde în sămbure sistemul d-sale de sociologie, etică și politică, pe care îl va publica de sigur odată cu toate dezvoltările cuvenite, precum și discuția pe larg, cu competență de adevărat savant, a tuturor problemelor mari cari s'au ivit pe tărâmul vieții sociale contemporane. Ne mulțumim deocamdată să recomandăm cu căldură această lucrare, care nu trebuie să lipsească din biblioteca niciunui cărturar autentic, promițând să revenim în Nr. viitor cu o dare de seamă amănunțită, datorită d-lui Horia Trandafir.

M. D. Ralea: Valori (Fundatia pentru Literatură și Artă «Regele Carol II», 1935) 165 pag., lei 50.

Ca ideolog, profesorul *Ralea* este un intelectualist ireductibil, ca om de știință mai presus de toate un sociolog. De aceea în tot ce scrie se simte nevoia d-sale organică

pentru claritate și precizie, pentru lămurire și definire și deasemenea nevoia de a pune în legătură toate problemele legate de om cu realitatea socială atot cuprinzătoare. Cartea d-sale ultimă, fragmente dintr'un sistem mai larg de gândire, pe care îl dă trunchiat parcă de teama dogmatismului sau a didacticismului care i-ar putea stânjeni libertatea gândirii, are aceleași calități ca întreaga operă de până acum. Reproducem două bucăți scurte.

«*Freud și Marx*. Același substrat psihologic, aceeași filosofie pesimistă. Aceeași tendință de explicare a omului prin apucături interioare, unul indicând stomacul, celălalt, sexul, adică foamea și amorul ca singurele mobiluri sincere și profunde ale vieții omenești» (pag. 108).

«*Crixa noștrii de individ* e învederată azi de o mie de manifestări semnificative. Dar cea mai caracteristică nu e apariția și succesul sociologiei? Ca să apară o știință a colectivității trebuie să dispară individul ca realitate» (pag. 140—141).

Dar cartea aceasta merită să fie citită direct și în întregime.

Structura gândirii științifice

Aucune science ne saurait se fonder sans emprunter à notre perception du monde extérieur quelques notions indéfinissables.

(Painlevé: Les axiomes de la Mécanique)

Pentru a elucida chestiunea aceasta, vom porni dela un exemplu privitor la elaborarea noțiunii unui spațiu finit cu mai multe dimensiuni. Să considerăm linia dreaptă: ea formează un ansamblu de o infinitate de puncte, bucurându-se de proprietățile definite în geometrie și dintre cari vom considera numai unele. Remarcăm dela început că linia dreaptă o putem privi ca o lume specială, ca un spațiu monodimensional, în care trăiesc ființe având unicul simț spațial de a distinge linearitatea lumii lor. Pentru aceste ființe spațiul lor este infinit în ambele sensuri, căci alegând o origine (un punct special) pe cea dreaptă ele se pot deplasa neîmpiedecabil și nemărginit într-o direcție sau alta. O altă proprietate specială a acestui spațiu linear este, că elemente de lungimi egale alese din regiuni diferite se pot suprapune fără deformare printr-o deplasare convenabilă în timp și spațiu. Zicem că spațiul linear nu este curb.

Și totuși imagina acestei lucrări ne sugerează următoarele reflecții: diformând acest spațiu cum am face cu o sfoară întinsă, pe care am mototolit-o, obținem un spațiu monodimensional și curb; cu o singură dimensiune fiindcă poziția unui punct din acest spațiu vom putea-o defini dându-ne distanța lui la punctul-origine, și curb fiindcă vor exista de cele mai multe ori elemente¹⁾ de curbe cari nu se vor putea suprapune fără deformațiune printr-o deplasare. O mulțime de considerațiuni se impun și anume: spațiul linear curb l-am obținut presupunând existența unui spațiu de ordin superior sau având noțiunea acestui spațiu, fiindcă în cel mai bun caz sfoara noastră se va putea așeza pe o față care este deja un spațiu cu două dimensiuni și în fine în raport cu acest spațiu de ordin superior are un aspect de finitudine, căci într'un plan de ex. se pot așeza o infinitate de curbe și drepte, adică spații monodimensionale, fără a-l umplea complet, deși pentru ființele lineare cari trăesc pe ele nu există un alt concept al nemărginirii. Deci în sensul ființelor de ordin superior linia dreaptă nu mai formează un ansamblu absolut nemărginit de puncte; pentru ele aceste spații sunt finite în anumit sens. Mai mult: am văzut că prin o deformare convenabilă putem obține un cerc, ori un cerc are razele egale, definindu-se în general ca locul punctelor egal depărtate de un punct fix; acest cerc este la fel de curb în toate punctele sale și este cu atât mai curb (dacă luăm diferite cercuri) cu cât raza lui este mai mică, deci în mod evident la cercuri de raze foarte mari ne îndepărtăm mai puțin de direcția în care pornim. Vom putea defini deci curbura spațiilor: cercuri prin inversele razelor, adică prin raportul $\frac{1}{R}$ (unde R este raza cercului); într'adevăr cu cât R este mai mare, cu atât curbura aceluia cerc este mai mică. Prin urmare cercurile sunt spații monodimensionale de curbura constantă. În cece privește celelalte spații cu o singură dimensiune, este posibil întotdeauna ca să găsim un arc

1) Am zis de cele mai multe ori, fiindcă dacă prin deformare am fi obținut un cerc, arcuri de lungimi egale ale acestui spațiu s'ar fi putut suprapune printr-o rotație în jurul centrului.

de cerc foarte mic, chiar infinit de mic, încât un element oarecare al acestor spații să se suprapună arcului de cerc, să se confunde cu el; dealungul acestui element curbura spațiului monodimensional va fi egală cu a cercului; deci și curbura lui se va putea măsura. Și se vede din însăși definiția curburii, că ea este variabilă dela un element la altul în acel spațiu linear. Avem prin urmare și noțiunea unui spațiu monodimensional de curbura variabilă.

Aceste considerațiuni sunt susceptibile de o imediată generalizare. Într'adevăr operațiunile pe cari le-am efectuat asupra liniei drepte, le putem extinde asupra planului, adică asupra unui spațiu bidimensional plan. Ii vom da curbura deformându-l, va deveni o suprafață finită poate într'un spațiu cu trei dimensiuni, presupus ca existent, sau va fi cel puțin mărginit într'un anumit sens, cum a fost și spațiul nostru linear; îi vom defini și curbura totală, asemănând-o cu cea a unei sfere, la care în mod vizibil este o constantă și așa mai departe; intuiția ne ajută mereu și prepară astfel inducția care urmează. Este admisibil ca aceste noțiuni să se generalizeze și pentru lumea tridimensională în care trăim, de vreme ce generalizarea a fost evident valabilă pentru primele două cazuri. Obținem astfel concepția geometrică, inimaginabilă (pentru ființele umane) a spațiului matematic cu patru dimensiuni metrice, spațiu în care Universul nostru este finit într'un anumit sens, în care Universul nostru are curbura constantă sau variabilă cum ar avea o sferă sau un elipsoid în lumea noastră cu trei dimensiuni; obținem deci Universul conceput în mod pur matematic: un ansamblu de o triplă infinitate de puncte.

Când în această lume introducem timpul fizic, scurgerea cea mai vitală a evenimentelor, ajungem la o noțiune superioară: Universul mecanic (einsteinian sau nu), universal în mișcare, în evoluție unde proprietățile mecanice derivă din abstracții definisabile, din legi evoluabile sau nu.

Și dacă acestei lumi mecanice îi atașăm rațiunea de a fi, înțelegerea fenomenelor, fie sub forma finalității, fie sub forma probabilității lor, găsim cea mai perfectă exprimare a lumii noastre: Universul real, universul psihofizic; fizic prin materia și energia temporalospațială pe care le conține și cari îi dau atributul independenței logice, și psihic prin felul prin care înțelegem noi evoluția lor, deși poate această înțelegere n'are nimic cu realitatea fenomenului. Deși poate nu este decât o metodă sau o punte de trecere la alte lucruri mai noi.

De aici mai departe intervine misticul din om, intervine religia spre a clădi ceva în afară de acest Univers real, intervine fie idealismul filozofic, fie teama de a fi priceput prea mult când totul se pare așa de neconceput, — de aici fraza lui Painlevé. Gândirea științifică trebuie să lase la o parte această a patra etapă fictivă, improductivă și inexplicabilă, rămășița intelectului omului primitiv; gândirea științifică nu poate avea și nu poate admite decât primele trei etape ale dezvoltării Universului, ale dezvoltării în sensul comprehensiunii subiectului. În fine oare considerațiunile precedente nu intră în înlănțuirea lor; de ce este nevoie să le dăm o importanță covârșitoare, când nu sunt decât niște metode învechite ale teoriei cunoașterii primitivului? Și acum nu ne rămâne decât un singur lucru: interpretarea exactă a fenomenelor, lăsând la o parte indefinisabilul, a cărui existență n'o negăm, însă care rezultă fie din elaborarea

conceptuală individuală, fie din constituția însăși a creierului uman. E destul, că aceste lucruri nedefinibile le înțelegem toți în același fel, sau în cel mai rău caz convenim ca astfel să ni le reprezentăm.

Acela care privește din afară această evoluție a gândirii umane științifice, nu poate nega, că există două principii după cari se conduce:

1) explicabilitatea este posibilă și numai în cadrul unei înlănțuiri logice pe baza unor certitudini inițiale.

2) orice explicație găsită trebuie perfect justificată.

Reușita unei astfel de concepții o găsească toți în puținta de a prevedea. Inșă este oare greu să prezici fenomene a căror probabilitate este foarte mare? Este oare necesar să le concludem astfel în aplicațiuni? Nu știm dacă o astfel de întrebare poate avea sensul unei definițiuni ideologice, dar în orice caz va trebui să fie inalterabilă pentru orice concepție individuală a gândirii științifice, căci atunci și concluzia, că un fenomen care

s'a realizat de o mulțime de ori într'un anumit fel se va realiza cel mai probabil într'un mod analog, și că ar trebui să fie justificată.

Suntem sinceri când afirmăm că acestea sunt nonsensuri, altfel discuția s'ar întinde prea mult. Și chiar dacă n'am dori-o, o astfel de ideologie lipsită de realitate ar conduce la un haos de confuziuni, la întrebarea banală de ce-mi place să exist, de ce vreau ca tot ce se petrece în jurul meu să aibă traducerea prielnică pentru mine, de ce caut să evadesc din lumea aceasta simplă a dezamăgirilor, unde orice frământare își are obârșia sa, de ce puterea mea de a cuprinde nu întrece puterea de a se neantiza a Universului și ajung astfel la ineficacitatea psihicului în fața problemelor macrosmosului, la misticul științei.

Un optimism științific nu produce neajunsuri și alungă vâlul necunoscutului.

TEOFIL VASCAN

CRONICI

Răboj năsăudean

Inaugurări.

Statul, căruia îi incumbă datoria și răspunderea educației tineretului, a căutat în primăvara anului 1934, să procedeze la realizarea acestei datorii, votându-se în vederea aceasta două legi. Una dintre ele, legea pentru pregătirea premilitară a tinerilor de 18—21 ani, urmărește—deoparte—întărirea simțămintelor morale și naționale, cultivând spiritul de ordine și disciplină; — de altă parte — dezvoltarea aptitudinilor fizice și dobândirea cunoștințelor militare elementare. În târgușorul nostru, inaugurarea tinerei instituții s'a făcut cu fastul convenit, în luna Ianuarie. Cu acest prilej au luat cuvântul d-l Vasile Bichigeanu, dir. liceului «Gh. Coșbuc», d-l primar Șt. Lupu și d-l prof. Marin Vancea, comandantul subcentrului elevilor gr. II. Au arătat — rând — importanța tinerei instituții, au făcut o amplă expunere asupra organizațiilor premilitare din alte țări, apelând la forța suflătoare a tinerilor.

Ținem să menționăm aici faptul, că, sub conducerea d-lui comandant M. Vancea, elevii gr. II ai subcentrului Năsăud au aranjat două șezători culturale, una în comuna învecinată Rebrîșoara, alta în Năsăud. S'a executat, mulțumitor, un program bogat, constător din coruri, recitări, piesă de teatru, toate cu fond patriotic-național.

În primăvara anului 1934 s'a mai votat și legea pentru înființarea oficiului de educație a tineretului român, având scopul de a se da o educație morală, națională și fizică tineretului de ambe sexe până la 18 ani. Județului Năsăud i-a fost hărăzit dela început, printre puținele din Ardeal, pentru a încerca organizarea străjeriei. În orașelul nostru inaugurarea s'a făcut în ziua de 24 Ianuarie, când, în fața unui public numeros, după sfințirea apei, și după ce importanța instituției a fost arătată de păr. prof. Ion Bunea și C. Albu, comandantul străjeriei, elevii au depus jurământul.

Comemorare.

Pomenirea mucenicilor naționali, Horia, Cloșca și Crișan, dela moartea cărora s'au împlinit 150 de ani, s'a făcut în cadrele

unei frumoase serbări școlare. După ce s'a oficiat parastasul, publicul — în majoritate membri ai corpului didactic — s'a îndreptat spre sala mare a lic. «Gh. Coșbuc», unde s'a desfășurat festivalul. Ca de obicei, fiecare școală și-a dat tributul. Sguduitorăa dramă a mucenicilor comemorați a fost povestită emoționant de păr. prof. Ion Bunea. În numele «Astrei» a luat cuvântul d-l Iuliu Moisil, prof. pens. care a arătat planul de maghiarizare a Românilor ardeleni, prin înființarea așa zisei «Zone culturale» după proiectul Apponyi-Bethlen.

Societăți de cultură.

Soc de lectură «Virtus Romana Rediviva» ai cărei membri sunt elevii cl. VI-VII dela lic. «Gh. Coșbuc» își continuă activitatea sub părinteasca și buna conducere a d-lui prof. Aurel Șorobetea. Pe lângă ședințele obișnuite, în care elevii, sub cărmuirea menționatului profesor, produc o activitate literară multumitoare, prin recitări, compoziții proprii, dizertații, polemici, societatea a aranjat în 9 Martie o șezătoare publică. Cu acest prilej s'a dat cătorva diletanți posibilitatea să-și afirme modestele aptitudini actoricești și muzicale. Un cuvânt de laudă conducătorului soc. și maestrului Emil Ștefanuțiu.

* * *

E locul să menționăm aici și activitatea culturală a soc. «Spre ideal» a elevilor dela școala normală Năsăud, care a aranjat câteva șezători pentru popor, la care mulțimea — țărani și meseriași — asistă cu multă plăcere. Programele, totdeauna întocmite cu dibăcie, produc spectatorilor clipe de uitare a mizeriilor zilnice.

* * *

Pentru adâncirea vieții sufletești, din punct de vedere religios și moral, și pentru formarea de caracter, folositoare neamului românesc, elevii lic. «Gh. Coșbuc» și elevele gimnaziului «Principesa Elena» sunt constituiți într'o societate religioasă sub conducerea păr. prof. Gheorghe Pteancu. Pe lângă ședințele ordinare, societatea a ținut la 25 Martie (Buna vestire) o ședință publică. S'au recitat poezii, s'au ținut dizertații; toate cu conținut moral-religios. Corul societății a executat câteva cântece religioase. Ostenelele conducătorilor au fost răsplătite prin

participarea unui public numeros, în majoritate țărani.

Anuarul lic. „Gh. Coșbuc“.

Incepând dela 1867 încoace, apar fără întrerupere «Anuarele» lic. grâniceresc «Gh. Coșbuc». În ele s'au publicat în cursul vremurilor multe articole, biografii interesante, studii de literatură, știință și pedagogie. În ultimii ani, din cauza acutei crize financiare ce apasă greu umerii acestui vechiu sanctuar de cultură națională, anuarele au apărut în condiții modeste. De curând a ieșit de sub teascurile tipografiei «Gh. Matheiu» Bistrița anuarul anului școlar 1933/34, publicat de d-l Vasile Bichigean, directorul liceului. Anuarul, cuprinzând o fidelă cronică a anului școlar trecut, o iconă vie a activității școlare și extrașcolare, depusă de conducătorii acestui liceu, se bucură de o redactare și editare bună. Deși liceul se luptă cu multe neajunsuri, totuși, pentru a nu se întrerupe firul tradiției și pentru a rămânea pentru posteritate urme despre ceea ce s'a muncit în aceste vremuri grele, actualul director, d-l Vasile Bichigeanu, continuă în fiecare an a redacta anuarul.

„Săptămâna“.

La Bistrița a reapărut «Săptămâna», gazetă economică, culturală a orașelor Bistrița și Năsăud. Fapt îmbucurător, căci județul nostru câtva timp a fost lipsit de un organ românesc de publicitate, în timp ce minoritarii — Sașii — au făcut și fac toate jertfele, pentru a-și susține presa lor națională. Redacția ziarului pentru orașelul Năsăud este reprezentată prin d-l Gavril Bichigeanu, protopop. Programul de lucru: «ridicarea culturală a claselor de jos din acest ținut, îndeosebit a păturii țărănești, precum și informarea intelectualilor despre noutățile și acțiunile frumoase din județ. Țintă frumoasă, mai ales în ce privește partea primă a programului. «Săptămâna» a pornit la drum cu un număr insuficient de colaboratori. Deaceia ținta propusă rămâne un «pium desiderium», după cât se poate constata din primele numere. Lăudăm osârdia inițiatorului, iar redactorilor le dorim mai multă vlagă, întru atingerea scopului.

Prof. ION TOMUȚA

Moartea și înmormântarea lui Avram Iancu¹⁾

Și așa se scurgea un an după altul îngropând nădejtile tot mai slabe ale Românilor ardeleni.

Trecuse aproape un sfert de veac dela focul cel mare al revoluției și bărbații în floarea vârstei cari luptaseră sub steagurile lui Iancu îmbătrâniseră în trupuri și suflete. Unii, cu scârbă, se și petrecuseră din viață, iar acum nebiruitul comandant se găsea mai mult tovarășul fiilor foștilor lui lănceri.

Obsosit de povara unei vieți zadarnice și tot mai stingher în lumea nouă, vecinicul hoinar își îndrepta de pe acum pașii fără țintă pe calea cea neintoarsă a adevăratei și eternei glorii.

În dimineața zilei de 10 Septembrie nou, 1872, l'au găsit mort, cu privirea incremenită spre cer, sub streșina unei clăi de fân²⁾, în ograda brutarului Ioan Stupină, zis Lieber, din Baia de Criș.

Acesta fu obștescul sfârșit al divinului pribeag. Într-o noapte senină cu bogate căderi de stele.

Iancu se stinse solitar și tainic, netulburat de scâncete de copii și jelanii băbești. Bătrânii munți, ce din genune străjuiesc îngusta vale a Crișului, i-au fost singurii martori în clipa agoniei. Și miriadele de stele, făclii de căpătăiu. Cea mai autentică moarte de erou epic, cum subiect de crâncenă epopee i-a fost întreaga viață.

Inimozii bărbați dela conducerea Zărandului făcură atunci un gest eroic ce echivala — conform mentalității ungurești — cu un nou semn de insurecție³⁾. În țara ungurească, Zărandul considerându-se pământ românesc, declară pe Iancu mortul Națiunii, hotărându-i funeralii naționale. Anunțul funebral, multiplicat în lito-grafia județului, a fost dat în numele Națiunii române.

Apoi corpul neînsuflețit al eroului fu cules depe iarba înlăcrimată de roua dimineții și înălțat pe un catafalce pompos în casele avocatului Simionașiu, asesor la sedria orfanală.

Un alt asesor, Dimitrie Popa, a fost

1) Fragment din cadrul istoric al *Monografiei Tin. Hălmaგიului*, capitolul *Sfârșitul și cultul lui Avram Iancu*.

2) *Atföld*. Nr. 211 din 15 Sept. 1872. O corespondență din Baia de Criș, iscălită cu inițialele A. I.

3) Această îndrăzneală faptă a contribuit mult la desființarea Zărandului, întâmplată după lungi și disperate lupte de apărare din partea Românilor, patru ani mai târziu, la 1876.

trimis la Deva să cumpere cele trebuincioase unei fastuoase înmormântări și să aducă un taraf de muzicanți.

Se arborară drapelul național la prefectură și pe casa unde zăcea mortul.

Curieri porniți călări în josul și susul văii, către Hălmaგიu și Brad, purtară în lungul satelor tristul mesaj. În urma lor prinseră a vui clopotele pe toate văgăunile, pe toate culmile, și vestea morții lui Iancu se răspândi cu iuteala fulgerului, pentru acele vremuri, fără tren și telefoane.

Trei zile și trei nopți bătura într'una clopotele înfiorând văzduhul de jale și îndemnând pelerinii spre Baia de Criș. În vremea aceasta 23 preoți învesmântați în sfințele ornate, în frunte cu protopopii Mihălțianu (ortodox) din Brad și Balint (unit), din Roșia Montană, săvârșeau prohodul.

Ziua, toate doamnele române din Baia de Criș precum și ale intelectualilor din împrejurimi, îmbrăcate în mare doliu, se perindau în fața cosciugului.

La poartă străjuia poliția județului în uniformă de sărbătoare.

Înmormântarea a fost fixată pe ziua de 13 Septembrie, la ora 2 după amiază, în cimitirul dela Tebea sub goronul lui Horea. Se adunaseră la trista solemnitate mii de țărani din întreg cuprinsul Zărandului și zeci de delegații în frunte cu primarii și notarii satelor.

Când porniră spre groapă și norodul se închegă în rânduri de patru, cortegiul funerar fu atât de lung, în cât capul cortegiului cu praporii ajunsesse în cimitirul din Tebea, iar sfârșitul lui era în curtea caselor lui Simionașiu, în Baia de Criș.

Pe drum, taraful de lăutari adus din Deva intonă «Marșul lui Iancu», «Deșteaptă-te Române» și celelalte cântece naționale.

La mormânt s'a distribuit o odă dedicată memoriei lui Iancu, scrisă de Gheorghe Secula¹⁾.

«Hora mortului», cântecul lung și jalnic, în care Iancu își lua rămas bun dela foștii lui ostași, cântat de un prieten al eroului, un bătrân și iscusit cantor din Roșia, stârni hohote de plâns în rândurile norodului.

Protopopul Mihălțeanu, care era

1) «*Alföld*» Nr. 216 din 21 Sept. 1872. Din corespondența acestui ziar sunt luate și alte date necitate, referitoare la înmormântare.

totodată și directorul gimnaziului din Brad, a ținut un înflăcărat discurs, comparând pe Avram Iancu cu Ioan Botezătorul, lăsând să se înțeleagă că: Iancu a fost premergătorul Mesiei celui ce va să vie.

Advocatul Gheorghe Secula, care era totodată și procuror județean, a făcut biografia lui Iancu, spunând între altele: «Mai curând, ori mai târziu, dar sigur, va veni ora, când ideea de libertate națională va reuși, mândră și triumfătoare»¹⁾.

Salve de împușcături detunară când rămășițele înfrântului erou fură slobozite în sânul de mamă primitoare a glii.

Câteva zile după aceasta s'au prezentat la prefectura județului în Baia de Criș, doi țărani necunoscuți. Interesându-se cât a costat înmormântarea lui Iancu, au scos pungile și au plătit toate cheltuelile. N'au voit să-și spună numele.

Parastase și pomeniri

Grandioasa înmormântare, cum n'a mai văzut aceste plaiuri, nu s'a terminat însă; solemnitățile continuând încă luni de-a rândul prin numeroasele parastase ce se înălțară apoi.

Toate periodicele românești de dincoace și de dincolo de Carpați asociindu-se la doliul Națiunii publice penegirice, relevând virtuțile marelui dispărut. «Plânge tot Românul dela Munte până la Mare» scria «Românul» din București.

«Gazeta Transilvaniei din Brașov scria în necrolog: «Martir al sorții națiunii! Du-te la masa cea pompoasă a eternei memorii, unde cu eroii lui Ștefan cel Mare și Mihai, mișcați zeii, ca să nu fie târzi a împraștia toți nouri, ce vor a întuneca orizontele vieții naționale politice a fraților și nepoților voștri români din Ardeal, cari cu pietate vă divinizează. Eternă a ta memorie pe aripile faptelor tale, săpată în istoria națiunii române»²⁾.

Poetul arădan Ioan Tripa publică în «Familia» o odă: «La mormântul lui Iancu»³⁾.

1) S. Dragomir, Avram Iancu, p. 134.

2) După S. Dragomir, Avram Iancu, o. c. p. 135.

3) «Familia», No. 39 din 24 Sept. n. scrie: «Cu vie îndestulare aflăm că în mai multe biserici românești s'au ținut parastase pentru eterna odihnă sufletească a lui Iancu. Credem că exemplul va fi imitat de toți noștri, și nu vor întârzia a aduce tributul stimei lor pentru umbra martirului nostru». În numărul acesta se publică și oda «La mormântul lui Iancu» de I. Tripa.

Despre parastasul oficiat în comuna Curticium (Arad) un Ungur, zeflemisind și insinuând totodată acest act de trădare de patrie, autorităților statului, relatează în următorul chip: «Duminecă 22 Sept., în revărsatul zorilor, ne-a trezit din somn un bubuit de trease urmat de dangătul clopotului. Peste câteva minute, o nouă bubuitură și dangăt de clopot. Aceasta s'a repetat și a treia oară. Apoi au început să sune toate clopetele, durând o oră și jumătate, precum și bubuiturile de treascuri. Fiecare cețean a trebuit să se gândească că

va fi doar o serbare națională, dar aceasta n'am putut-o verifica nici cu ajutorul calendarului. În curând s'a lăsit vestea că în biserica românească se ține parastas pentru Avram Iancu «regele munților». Atrage apoi atenția asupra panegiricului rostit de protopop, «despre spiritul căruia e destul să se știe, că a fost o apoteozare a lui Avram Iancu», — zice corespondentul. Nu scapă de ironie nici preoteasa, despre care scrie că din belșug «vârșă lacrimi amare»¹⁾.

1) «Alföld», Nr. 220 din 26 Sept. 1872.

La 26 Octomvrie s'a oficiat parastasul ritual pentru Iancu și în biserica catedrală din Arad. Discursul l'a ținut protopopul Rațiu. Corespondentul remarcă în asistență mulțimea frumoaselor doamne și domnișoare arădane¹⁾.

În 3 Nov. s'a servit întâiul parastas pe mormântul dela Tebea, declamându-se și un lung poem de Iosif Vulcan, intitulat «Goronul lui Horia»²⁾.

1) «Familia», Nr. din 26 Oct. 1872.

2) «Familia», din 15 Dec. 1872.

Prof. TRAIAN MAGER

CRONICA

Criza teatrului în regimul țarist

— Revoluția din 1917 salvează teatrul —

Am văzut, într'un trecut articol, care-i situația, — din punct de vedere numeric —, a teatrului sovietic; vom căuta să vedem acum care-i situația lui din punct de vedere calitativ.

Încă din anii 1906—1907, în timpul epocii care a precedat războiul imperialist, intelectualii lumii teatrale erau stăpâniți de o mare nesiguranță. Cuvântul «criză teatrală» revenea deseori în presa specială și chiar cealaltă, obișnuită, el era pomenit în toate cazurile în cărțile consacrate problemelor teatrale, în discuții și în conferințe. Teoria negării teatrului își câștigase un loc de seamă printre criticii de artă. «Teatrul este o formă falsă și bastardă a artei», scria un critic notoriu al epocii: «el n'are titlu de noblețe. El face bucuria plebei, e jucăria copiilor. În realitate teatrul trăiește pe cheltuiala altuia. El îndeplinește funcțiunea de ilustrație pentru literatură».

Acest punct de vedere «extrem» era contestat de «apărătorii» teatrului. Dar nimeni nu se gândea să nege criza. Decepția era generală. Toată lumea era dezabuzată de naturalism, realism, simbolism.

Idolilor de eri li se lua coroanele, ca să fie suiți pe pedestal alte divinități, tot așa de efemere. Nici unul din criticii teatrali de dinainte de revoluție nu putea înțelege cauzele acestei mari crize a teatrului rusec.

— Cauzele crizei teatrului țarist —

Ideile politice cari inspiraseră teatrul rus până la revoluția din 1905, idei în întregime împărțite de intelectualii artiști și cari decurgeau din opoziția burgheziel față de regimul nobiliar, dispărură dela primele semne de furtună ale revoluției proletare. Intelectualii burghezi, afară de un mic număr de credincioși rămași în rândurile clasei muncitorești care lupta, trecură în tabăra monarhistă sau a burgheziei reacționare, sau se refugiară în labirintul misticismului, în «cântarea lui Dumnezeu», etc.

«Teatrul este un templu care se dezinterează de vicisitudinile lumii», «teatrul e preocupat de cercetările estetismului și ale metafiziceii», erau cuvinte cari, pe atunci, deveniseră un fel de cuvinte de ordine ale întregului teatrul rus.

— Ideia unui teatru colectiv a lui Arabajin —

În 1914, un profesor foarte cunoscut, C. Arabajin, predica întoarcerea la teatrul grec. El voia un teatru «colectiv», cu spectator, al căror nivel de cultură să fie uniform: «Acești 4 pereți vor forma un templu. Ori într'un templu adevărat e Frumosul etern».

Dar nu s'a putut face nici un teatru-templu, nici un teatru de acțiune colectivă. Burghezia intelectuală era incapabilă să furnizeze atunci un asemenea elan, fie chiar numai în teatru. Teatrul nu mai putea vedea decât o singură cale de salvare: crearea de spectacole cari să se inspire dintr'un estetism immaterial, a unui teatru de formalism anemic sau de divertismente vulgare și goale de orice sens. În amândouă cazurile, însemna să te dovedești incapabil de a crea noi valori, a părăsi viața; era neputința absolută, vidul.

— Revoluția din 1917 salvează teatrul —

Revoluția cea mare rusă din Octombrie, care deschidea o epocă nouă, cu o nouă lume de idei, fu singura care era în stare să dea teatrului ceea ce-i limpea: un conținut, un scop.

Ideia care era foarte vagă în spiritul elitei artistice, ideea unei noi baze sociale pentru dezvoltarea teatrului, nu se află realizată decât după această Revoluție; ea își găsește expresiunea, în însuși faptul creșterii atât de mari a organismelor teatrelor, după cum am văzut în articolul trecut. Teatrele se nasc cu zecile.

La început — e drept — artiștii au utilizat imensele posibilități creatoare date teatrului de către revoluția din Octombrie 1917 în mod cu totul negativ. Extrema stângă a teatrului rus, care s'a cristalizat și grupat foarte repede în jurul ideilor și cuvintelor de ordine ale revoluției proletare, refractate în conștiința elementelor intelectuale ale teatrului de stânga sub forma de idei umanitare, idei general-revoluționare, o porni pe drumul distrugerii vechei forme teatrale. Cum ei nu înțeleseseră încă caracterul socialist al revoluției proletare, intelectualii cu tendințe radicale în teatru, au ajuns la concluzia că în înșele formele vechi ale teatrului există rădăcina răului. După exemplul dat de tânărul scriitor decadent Treplev, în piesa lui «Pescărușul», teatrul de stânga repeta mereu că e nevoe «de forme noi, și că dacă ele lipsesc, e mai bine să nu mai existe nimic».

Distrugerea vechilor forme și creierea unor forme noi erau întovărășite de afirmarea unui romantism revoluționar, gen «mica burghezie».

— Lupta între teatrele academice și ideile sovietice —

Ce făceau în acest timp vechile teatre, așa zise «academice»? Înceau să se întepenească în tradițiile în care le găsiseră revoluția din Octombrie 1917, în așa fel că ele erau făcute să se opue în mod inevitabil extremei stângi a teatrului sovietic.

Adevărata diferență de clasă nu începe în teatru decât în clipa când victoriile revoluției proletare pe frontul războiului civil, și mai ales primele succese ale noului sistem economic socialist, făcură pe intelectualii artiști să înțeleagă în mod cât se poate de limpede scopurile socialiste ale revoluției rusești, menită nu numai să distrugă lumea veche, dar să opereze și schimbarea ei total-radicală.

Deaceia diferențierea de clasă care, în primii ani ai revoluției, se manifesta pe căi quasi imperceptibile, în jurul discuțiilor de formă, intră în faza unor lupte de clasă prin cuprinsul, ideile și temele teatrului sovietic. Acesta fu un moment decisiv în istoria teatrului sovietic, și care produse în 1924—1925 o mare zăpăceală.

Ideile revoluției în teatru, de o parte, înțelegerea insuficientă sau chiar neînțelegerea totală a obiectivelor ideologice ale teatrului sovietic, de altă parte, duseră la o stare pe care unii oameni de teatru, amintindu-și epoca dinainte de război, încercară s'o identifice drept o criză teatrală.

În realitate, nu se putea vorbi de criză. Era un reviriment, ce se făcea pe o bază sănătoasă, rezultat al exigentelor, din ce în ce mai mari, ideologice, politice, culturale și artistice ale noului spectator.

Lenin a semnalat deseori caracterul burghez al creațiunii abstracte a formelor, asupra încercărilor formaliste de reorganizare a teatrului.

Hotărârile conferinței teatrale panunioniste din 1927 au fixat toată atenția teatrului sovietic asupra problemei conținutului. Era singurul mijloc de a asigura progresul noului teatru, socialist, în care stilul, forma și prezentarea artistică ale teatrului capătă viață nu în invențiile scolastice și experiențele de laborator, ci în întreg conținutul noui epoci: epoca socialistă.

PAVEL MUREȘEANU

Teatru românesc în Bihor

— Amintiri despre dr. Aurel Lazăr*) —

Inspăimântați în lege de năpraznica năvală a «valahilor» trecuți fulgerător peste Carpați — în grabnica și desordonata lor retragere spre inima țării ce o pierdeau, «honvezii», făcând un scurt popas în *Cohalm*, au găsit totuși răgazul drăcesc să-mi răvășească cărțile, manuscrisele și scrisorile, împrăștiându-le prin curte, grădina și până'n stradă, călcându-le apoi în picioare, fiindcă așa merita «dezertorul» ce se îmbrățișa acum, plângând de bucurie, cu ofițerii Reg. 4 Argeș, sosiți tocmai în acele clipe în *Zărnești* Brașovului — așa i se cuvenea «trădătorului de patrie» ce mergea acum, strigând în fruntea batalionului comandat de Maiorul Ionescu: «Frați ardeleni, suntem liberi... trăiască armata!» Iar poporul, ieșit cu mic cu mare în întâmpinarea oștirea mult așteptate, răspundea ca un uragan: «Trăiască România Mare!»

*

Din puținele însemnări ce mi-au rămas, purtând și azi urmele năinate ale bocancilor ungurești, caut să reconstitui, ajutat și de amintirea câtă mi-a lăsat-o zbuciumul măcinător de nervi al războiului: programul și itinerarul «Companiei mele artistice», care în lunile Iulie și August ale anului 1911, trecând în drumul său cultural pe linia *Oradea-Satu Mare-Sighet*, confundată azi cu însăși frontiera țării — a dat și în Bihor trei reprezentații și anume în: *Oradea*, *Beiuș* și *Tinca*.

Nu-i vorbă, în calitatea mea de director al societății teatrale române, luasem încă din 1910 contact cu Bihorul, străbătând în lunile Noembrie și Decembrie întreagă marginea apuseană a ardealului: Bihor, Sălaj, Satu Mare și Maramureș, cu gândul de-a câștiga bunăvoința intelectualilor din aceste părți pentru nobilele scopuri ale «Societății», prin discursuri, conferințe literare, înscrieri de membri noi și mai ales prin întemeierea de «Comitete filiale», menite să facă apoi ele inele cea mai statornică propagandă în favoarea teatrului național ardelen. Înpânzind deci, în scurtă vreme, întreg Ardealul și Banatul, din Panciova la Sighetul Marmăției și din Săcele până la Oradea, cu 63 de «Comitete filiale»; înmănușându-le toate eforturile spre aceeași țintă și coordonând întreagă mișcarea teatrală ardelenă — rezultatele n'au întârziat să se arate, căci dela 508 membri, câți făcuse societatea în 38 de ani, am răușit să urc în doi ani, numărul lor la 1370.

Și fiindcă vorbim acum de Bihor, putem stabili un amănunt interesant tocmai prin faptul că întemeietorul «Societății», Iosif Vulcan, fusese și el bihorean — și anume că, dela 1870 și până la 1914, «fondul de teatru» și-a ținut adunările anuale, pe rând, în toate orașele și orașele ardelen și bănățene, chiar în cele mai mărginașe ca Orșova, Oravița, Caransebeș, Baia Mare, până și în Sighet... ocolind însă consecvent și până la sfârșit, *Oradea*.

În acest oraș periferic, cutropit de-o populație străină de noi, mercantilă, ostilă expansiunii noastre artistice-culturale, «bărbatul de încredere» al societății teatrale era vajnicul și temutul Român Aurel Lazăr, a cărui continuitate și multiplă activitate se împletea strâns cu cele mai de seamă probleme ale neamului nostru. Dar cu toate că, în 1910, cu prilejul conferinței mele din Oradea,

*) Din volumul ce va apărea în curând: «Figuri bihorene» sub îngrijirea d-lui T. Neș.

pe lângă alții, s'au mai înscris ca membri toți cei 30 de studenți români ai Academiei de drept, prezenți în sală; deși aveam în Oradea, de mai înainte, vechi membri fondatori și pe viață, cum erau: soții I. Vulcan, Canonicul Artemiu Șarcadi, directorul Coriolan Pop și-atâția alții, n'am putut da de urma celor ce formau, în 1911, «comitetul teatral din Oradea», nici în anuarele societății și nici în însemnările mele. O singură scrisoare din 24 Dec. a acelui an, ce mi-o trimetea d-l Marcel Jurca, secretarul «Hilariei», prin care îmi cerea o comedie și mă ruga să viu cât mai curând la Oradea, îmi dovedește totuși legăturile mele teatrale cu entuziastul tineret orădan de atunci.

În *Beiuș*, vechiu cuib de strădăni și lupte naționale, «comitetul» se compunea din d-nii Gavril Cosma președ., Constantin Popoviciu vicepreșed., Ion Petra secretar și maestrul Francisc Hubic, casier. În 1913 însă, D-l G. Cosma demisionând, a fost ales președinte tânărul doctor C. Neș. Anuarul din 1912 al societății noastre aduce prin pana secretarului ei general, D-l Iosif Blaga, laude comitetului beiușan pentru frumoasa și rodnică lui activitate teatrală.

În *Tinca*, comitetul era compus din răposatul și mult regretatul Andreiu Ille, ca președinte, secretar fiind inimosul și bunul Român Aurel Pintia, mort în floarea vieții spre paguba acestui județ — iar casier fusese D-l Romul Barbu.

În *Marghita*, pe acele vremuri, abia se infiripase o leacă de viață românească în jurul nou înființatei bănci «Luncana» și a tânărului desp. al «Astrei», așa că renunțai să mai încarc umerii celor doi-trei intelectuali locali, cu noi sarcini culturale.

...Făcui anume acest mic ocol, ca să arăt punctele pe care se sprijinea «societatea» noastră în Bihor, căci turneele mele fiind chipurile oficiale, se biziiau pe concursul nemijlocit al acestor nuclee, ce ne pregăteau terenul prin reclama trebuincioasă, ne luau în primire încă din gară, ne încartiruiiau pe la familiile fruntașe, ne câștigau autorizațiile, sălile de spectacol și ne ospătau la mesele bogate ale tuturor frunțașilor din localitate.

*

Compania mea artistică din 1911 se compunea din trei femei și trei bărbați: surorile Popa Radu din Făgăraș, Ana Voileanu și Ionel Crișianu din Sibiu, moldoveanu Constantin Kalmusky și subsemnatul — toți cetățeni maghiari «cu buze valabe», în afară de C. Kalmusky, căruia îi aranjase cetățenia maghiară punându-i un accent ascuțit pe *a* și adăugându-i un *x* după *s*, încât fel de polițai ungur n'ar fi tras la îndoială, că e născut în Cluj sau Oradea, ca orice veritabil gentry al nobilei sale patrii — mă rog: *Kálmuszky Szilárd!* Dealtfel socot că cetățenia lui a trebuit s'o mai aranjeze odată amicul meu Zaharia Bârsan, cu care Kalmusky jucase în două rânduri, de-alungul și de-alatul Ardealului.

— Pe frumoasele fiice ale D-lui Damaschin Popa Radu din Făgăraș (glorios veteran al războiului românesc din 1877) le-am cunoscut cu prilejul unei reprezentații de diletanți, în orașul Șercaia din Țara Oltului, convingându-mă repede de realele aptitudini scenice ale Domnișoarei Aurelia, căreia i-am făcut propunerea să se înscrie la Conservator, ea acceptând cu bucurie, urmând și terminând școala, ca

apoi, întocmai ca și foarte talentata ei colegă, D-șoara Marioara G. Dima, să renunțe, spre regretul tuturor, definitiv la scenă.

Surorile Popa Radu erau amândouă nălțuțe, svelte, cu ochi mari albaștri, cu un bogat păr castaniu, ce le cădea până la genunchi, rezervate și mândre ca toate «nobilele oltence»,—nu era deci mirare, că făceau atâtea victime în drumul lor triumfal, unii dintre sărmanii flăcăi, cărorora li se aprinseseră călcăiele, ținându-se bărbătește în urma trupei, cu geamantanele fetelor în bravele lor mâni îndatoritoare.

În drama într'un act «Jertfă», de I. Miclescu, eu jucam pe doctorul, Ionel Crișianu pe Pricopi, Eugenia Popa Radu pe D-na Dubău, iar sora ei, pe Tina.

— E momentul să deschid aci marea paranteză a incidentului nostru din Oradea, remarcat și exploatat în potriva noastră, de gazetele evreo-maghiare ale vremii.

În lunga sa carieră politică, Aurel Lazar o fi avut destule prilejuri să-și afirme sentimentele naționale. Cred însă că poate niciodată ele nu se vor fi manifestat mai prompt, mai elocvent și mai vibrant, ca în seara reprezentăției noastre din Oradea.

Concertul Voileanu-Crișianu se terminase și așteptam din clipă în clipă ridicarea cortinei, să putem începe drama într'un act a lui Miclescu: «Jertfă».

Deodată mă pomenesc, tam-nisam, cu un funcționar ungur care în numele chestorului poliției mă anunță, că reprezentarea dramei noastre «cu vizibile aluzii daco-românești» este interzisă. Tabloul!

Las deci să se ridice cortina și vestesc tristul eveniment publicului, care umplea sala până la ultimul locșor.

Lumea deziluzionată prinse a fremăta ca un codru bătut de vânt, însă vocea de tenor strident a lui Aurel Lazăr birui, în cele din urmă, huetul:

— «Domnule Director! Ți-am adus azi dimineață autorizație în regulă. Vă rog să jucați piesa, căci garantez personal pentru orice urmări!»

Dar cortina căzu greoaie, iar eu spusei «băieților» categoric: «Stăm pe loc... nu putem juca!»

Aurel Lazăr apărui însă în acest moment pe scenă, livid, cu ochii mari și îmi zise, tremurând în tot corpul:

— «Domnule Bănuț! Sunt bărbatul de încredere al fondului de teatru». Te rog să joci piesa, căci iau toată răspunderea asupra mea!»

Îi răspunsei calm, dar foarte rezolut: «Iubite Domnule Lazăr, vă cunosc și vă prețuesc mult. Sunt la rândul meu «directorul fondului de teatru» și nu pot periclita existența societății! Vă puteți închipui cât sunt de consternat, dar nu pot juca, decât dacă mi-ați aduce o nouă autorizație!»

Lazăr, galben ca o făclie de ceară, îmi zise: «Te înțeleg! Ei bine, o să-ți aduc o nouă autorizație!»

Apoi adresându-se din nou publicului, strigă cu glas de stentor:

— «Toată lumea rămâne în sală! Voi aduce imediat o nouă autorizație. Piesa se va juca! Vă garantează Aurel Lazăr!»

Plecă fulgerător. Sala vuia acum ca o furtună, dar un singur om nu se clăti din locul devenit dintr'odată veritabil «teren de luptă».

Peste exact o jumătate de ceas, Lazăr intră. În mână ridicată sus arăta poporului revoltat autorizația, apoi aducându-mi-o în scenă, mi-o înmână oarecum reverențios, zicând însă apăsător: «Dar acum vă rog să... *jucați!*»

Ce să vă spun?

Drama noastră fu un adevărat triumf! Trebuia, nu trebuia, aplauzele curgeau într'un delir:

«Trăiască actorii români! Trăiască libertatea și dreptatea! Trăiască teatrul românesc! Trăiască Aurel Lazăr., Trăiaaască!»

... Șovinismul absurd al chestorului servise scânteia care aprinsese entuziasmul masselor, dar forța elementară, ce închegase într'un mănunchi de neînfrânt toate energiile românești, fusese marele suflet al regretatului Aurel Lazăr!

*

În comedia în trei acte, localizată după Al. Fredro de D-na Elena de Iacobich, maica protectoare a teatrului de diletanți din Caransebeș, eu făceam pe proprietarul Drăgoescu, Crișan pe Stăncescu, Eugenia P. pe Cornelia, Aurelia P. pe Liana, Florica Crișan pe Auroră, Elisa Ștefănică pe Silvia, Ghiță Cosma pe Zamfirescu etc.

— Domnișoara Ana Voileanu, distinsă elevă a Academiei de muzică din Viena, cânta la pian compoziții de-ale lui Iacob Mureșianu și acompania pe Ionel Crișianu, care la rândul-i cânta doine de Tib. Brediceanu, «Dorința» și «Ștefan Vodă și Codrul» de G. Dima, «Mai am un singur dor» de Șorban, «Ce te legeni codrule» de Skeletti, «Prologul din Pagliacci», etc.

Artistă pur sânge, Anicuța Voileanu vădia de-atunci un admirabil suflet de femeie: fără mofturi, veselă, excelentă camaradă, pururea încântată de regiunile prin care treceam, de oamenii ce-i întâlneam... și câte feluri n'am întâlnit, Doamne, până când însfirșit am dat și de *Esopul Românilor* din norod: Părintele Berinde din Seini, interesantă și neuitată figură preotească!

Marea pianistă, distinsa profesoară a Academiei Clujene și apreciată recenzentă muzicală care-i azi D-na Ana Voileanu-Nicoară, își va aduce cu duioșie aminte de zilele fericite ale tinereții noastre și regret, mult, c'am pierdut interesantele ei însemnări, ce le făcuse în cursul acestui turneu, neputând să mai reconstitui acum amănuntele lui vesele, triste sau caraghioase, după situația încurcată, adesea tragi-comică, în care ne găseam.

— Excelentul actor și cântăreț Ionel Crișianu, moștenise frumosul său talent muzical atât dela distinsa cântăreață, care a fost mamă-sa, cât și dela tatăl său, profesorul sibian Dr Ion Crișianu. Venea și el ca și Anicuța Voileanu, tot din metropola muzicei, din Viena, stăpânind un cald glas de bariton liric, având în același timp simțul înăscut al celui mai veritabil belcanto.

Înalt, svelt, cu o mască energică, volubil la vorbă, gata oricând de-un mic și simpatic chef — se 'ncrunta însă cumplit și nu cunoștea gluma, când era vorba de artă, în fața căreia, profund serios, Ionel Crișianu se înclina cu un gest larg tragedian, dar cu sinceră evlavie ca 'n fața adevăratului altar al lui Dumnezeu!

— Între noi făcea o figură aparte mititelul Kalmusky, lat în piept, cu corp de bărbat în toată firea, dar purtat acesta de niște piciorușe scunde, reducându-l la dimensiunile unui copil andru de 12—13 ani. Dacă era însă mărunțel, nu-i mai puțin adevărat că era plin de talente și de drăcovenii, încât punctul de forță al serii erau ghidușiile lui, noi ceilalți trebuind să ne resignăm, dându-ne bătuți de micul Prăslea al companiei, agreatul publicului, de cum începea să spuie vre-o anecdotă pipărată de Speranția; să facă «analiza gramaticală» a liceanului evreu «din Moldovă», sau să deschidă «congresul petrolifer», vorbind pe rînd: nemțește, englezește, franțuzește, italienește și... ungurește (nu era el Kálmuszky Szilárd?) iar publicul irumpea în aplauze furtunoase, ce nu conteneau decât când reapărea travestit la iuteală în costum de mahalagioaică, jucând (împotriva progra-

mului meu select) vre-o «tață» de-ale regretatului Iulian.

Incalte-acum aplauzele curgeau potop!

Numai Ionel Crișianu, enervat, isbucnea de după culise în limba lui Schiller: «Dieser Knirps mit seinem Schabernack!»

*

Eheu, fugaces labuntur anni, Posthume, Posthume! Iacă, sânt aproape douăzeci și cinci de ani de-atunci!

Frumoasele fetișcané de ieri, sânt azi respectabile matroane îngândurate, iar noi «băleții», moși ninși în cap, care uită una după alta frumoasele întâmplări de odinioară.

În spațiul restrâns al celor două-trei pagini ce mi-s'au

rezervat, am povestit la cererea și dorința Domnului T. Neș, ceea ce mi-a venit aminte din acest turneu teatral.

Dintre tinerii și veselii liceeni sau studenți de-acum două decenii și mai bine, care veneau cu atâta drag la reprezentațiile noastre, trebuie să se mai găsească destui bărbați în floarea vârstei, ale căror amintiri stăruie încă proaspete în sufletele lor.

Așternându-le pe hârtie, ei ar putea aduce folositoare contribuții istoriei culturale a județului lor bogat în frumuseți de-ale firii, în oameni buni și de talent — care este Bihorul cel pitoresc și întins cât o țară.

Tinea, 15 Februarie 1934.

A. P. BĂNUȚ

TRIPTIC SOCIAL

In toate crizele sociale 1) *circulă o văicăreală; n'avem oameni!... Dacă jălania nu-i niciodată îndreptătită, este însă adeseori explicabilă. Cetățeanul necăjit vrea îmbunătățiri grabnice și, mai ales, este grăbit să le simtă binefacerile. Dar lucrurile se așează mai încet, și, la început, aproximativ; numai înțeleptul poate să fie mulțumit. Iar câteodată, este drept, îi trebuie cetățeanului multă, multă înțelepciune, mult optimism, ca să nu se văicărească.*

Astăzi, aparențele îi dau foarte multă dreptate, criza socială fiind cum n'a mai fost alta; trăim o formidabilă revoluție mondială.

Să vedem cum s'a desfășurat, de obicei până acum, viața unei societăți date, în crizele prin care a trecut. Văd evoluția spre o nouă așezare ca un triptic; Trei domenii de idei și fapte, ce, când se îmbină, când tripticul se închide, avem al patrulea panou, al patrulea aspect, noua așezare: un echilibru, mai mult ori mai puțin lung.

Primul panou este domeniul idiei, al stratosferei umanității, al cugetării pure, al raționaliștilor, al creatorilor de doctrină, de idee nouă. Acolo se zămislește soluția crizei. Popoarele însă nu o pot primi, pentru că mulțimea este refractară cugetării reci. Nu o primește, dar numai ei își datorește omenirea treptata sa propășire... Humanum genus vivit in paucis.

In al doilea panou al tripticului nostru: Domeniul, pătura socială, în care ideea nouă ajunge convingere intelectuală a lumii cultivate și mistică populară.

In stratosfera umanității sunt creatori cu temperament de apostoli, iar în stratul superior al păturii sociale mijlocii, sunt individualități de înaltă putere de înțelegere. Unii și alții, alcătuesc lumea profesioniștilor ideilor generale, a scriitorilor, a acelor minți ce se frământă ca să-și explice viața și sunt chimurile de nevoie de a-și exprima înțelegerea la care ajung. Aceștia sunt tălmăcitorii și propagandiștii noului adevăr. Lumea cultivată pricepe și primește. Intelectualii își urmează opera, adică, prin poezie, prin roman, prin elocvență, fac din ideea nouă o credință în sufletul mulțimii, o religie, o nouă mistică.

In al treilea panou: Acesta este domeniul politicii, al

înfăptuirii. Politica, arta posibilităților oportune, realizează ceea ce a ajuns să fie cerut de națiune, legiferează noua doctrină, modelând, diformând, frânând, exagerând — cam anapoda — dar, înfăptuește.

Tripticul se închide, societatea ia o nouă față, intră într'o fază de liniște... Pentru câtă vreme?

Să ilustrăm teoria; A fost odată când socialismul era doctrină neaccesibilă; repede, datorită generozității literaturii, a ajuns convingerea elitei, apoi și mistică populară; iar politica, silită de curent, cu rezerve, sub diferite etichete, apoi pe față, a realizat socialismul.

Altă pildă, mai plastică: revoluția franceză. De mult, în stratosfera umanității domnea ideea libertății individuale. Cu încetul, ea a prins mintea claselor mijlocii. Literatura, la postul ei de cinste, a opus meritul intelectual meritului feudal, a sămănat curajul egalității, a propovăduit caritatea creștină. Vin enciclopediștii cari dau urântul cel mare... Libertatea, și întru câtva chiar egalitatea, ajung mistică burghezimii, care a știut să dea iluzii masselor profunde, și astfel să le asocieze religiei sale. Atunci, oamenii politici, înfăptuitorii, au făcut marea revoluție. Cu valuri de sânge și cu valuri de vorbe au înfăptuit. Au proclamat patetic superba formulă: «Libertate, egalitate și frăție», dar abia dacă au realizat un drum de libertate și de egalitate. Cât despre frăție, ea se ascunde în tainele viitorului. Dar, în fine, au creat liberalismul burghez — și tripticul s'a închis, dând lumii față ei cea nouă; parlamentarismul, așa zis democratic, capitalismul, socialismul, etc.

Astăzi?... Astăzi, situația este neasemuit mai gravă. Nu-i vorba de o prefacere, care s'ar fi făcut și fără marea revoluție; căci, știți, s'a spus, că atunci când revoluția franceză a izbucnit, era deja făcută. Nu-i vorba ca omenirea să apuce, ca atunci, pe un nou drum, abia puțin deviat din calea pe care mersese. E vorba de un drum cu totul nou. Omenirea este la o cotitură bruscă, mare, ce se ia în loc, scurt, cu prăpastia sub roate, cu pustiul în față. Este primejdie de moarte! Doar și civilizațiile pier!... Paul Valéry spune frumos, că «civilizațiile sunt tot atât de fragile ca și o biată vieată» de om... Au mai dispărut atâtea civilizații!... Încă una!... Nimic mai firesc!... Nouă nu ne prea vine să credem, pentru că suntem noi în joc... Dar se cuvine să ne deprindem cu ideea, ca, sperându-ne, să înțelegem, să lupțăm, să ne salvăm!

1) Fragment dintr'o conferință ținută recent în București, Galați și Târgoviște, cu subiectul: «Națiunea europeană și realizările domnului Titulescu».

Cronica muzicală a Clujului

Oaspeți ai Operei. — Tristan și Isolda. — Văduva veselă. — Pescuitorii de perle. — Concerte simfonice

Trecerea în revistă a evenimentelor muzicale din ultimul timp în orașul nostru, ne prilejuiește deosebită bucurie de a constata că ritmul intens care a stăpânit mișcarea muzicală în primele luni ale acestei stagiuni nu a scăzut întru nimic. Dimpotrivă surprizele ce ni se oferă se țin lanț, bogate și variate.

Ar fi nedrept dacă nu am sublinia cu ocazia aceasta din nou că această renaștere muzicală a orașului nostru atât de greoi în inițiative artistice, se datorește pe de-a-ntregul energiei creatoare a directorului operei clujene d-l profesor dr. Victor Papilian. Nu e numai un gest de firească recunoaștere a realelor merite ale d-sale, această răspicită mărturisire; ci în același timp și o mare și reconfortătoare pildă în plus cât de profund poate influența voința și dorința de frumos a unui singur om, întreg mediul cultural al unei mari comunități.

Opera clujană a avut în ultimele 3 luni un neobicit număr de oaspeți streini, dintre cari unii cu nume răsunătoare în apusul muzical. L'am ascultat în 3 seri pe tenorul Piccaver dela Opera de stat din Viena; apoi pe soprana Adela Kern și mezzosoprana Vera Schwarz dela aceiași instituție.

Conștiința muzicală ne obligă însă să constatăm că așteptările legate de popularitatea acestor nume a fost în parte înșelată. Și a-juși la acest punct trebuie să ne ridicăm glasul cu strășnicie în contra unui rău obicei, verificat în diverse rânduri: felul cum anunță presa oaspeții de peste hotare.

Ar fi de dorit din toate punctele de vedere — poate escludând pe cel comercial — să înceteze reclama deșănțată ce se produce todeauna în așteptarea vreunui oaspe strein. Trebuie să înceteze acea slăvire a priori a celor ce vin să ne facă plăcerea să-i auzim; să se facă mai multă economie cu cuvântul «celebru» care e nedeslipit de numele oricărui strein pe care-l găzduim. Să ni se acorde înșfârșit tuturor atâta încredere că deoparte știm cine e respectivul artist, deci nu e nevoie să ni se prezinte în forma imitată la bălcu: «nemaivăzut, nemaiauzit!»; și de altă parte să ne dea voe reclama să judecăm noi singuri dacă porecla de «celebru» (căci pentru felul cum se face propaganda artistică la Cluj acesta ar fi felul cum trebuie înțeles acest cuvânt) e adevărată sau ba, cu multul sau puținul simț critic pe care-l posedăm. E jienitor și poate chiar mai mult e «unfair» felul cum caută reclama să atragă cât mai mult publicul la un astfel de spectacol din pura și penibil de vădita cauză de a-și spori încasările cât mai mult. Dar e și un rău «gheșeft»: ne lăsăm noi păcăliți odată sau de două ori, dar a treia oară nu mai cădem în cursă, și atunci cum rămâne cu gheșeftul?

Să ni se ierte această prea lungă paranteză, care desvăluie însă intrucâtva cât de naive și balcanice sunt încă mijloacele de «persuasiune culturală» la noi în țară.

Tenorul Piccaver, pentru care reclama s'a dat peste cap, e în vădit declin vocal. I-a rămas se'nțelege impresionanta artă a cântului, cât și un impecabil joc de scenă, fapt de care desigur au profitat în primul rând artiștii noștri dornici de a învăța.

D-nele Vera Schwarz și Adela Kern au arătat voci agreabile, multă școală serioasă, rutină scenică și muzicală, și e un câștig ne-

contestat pentru publicul clujan de a-le fi făcut cunoștința.

O adevărată sărbătoare muzicală a fost însă spectacolul operei Rigoletto cu d-nii Bădescu și Tassian și dirijorul E. Massini, toți dela Opera română din București. Rolul Gildei a fost susținut de d-na Adela Kern din Viena, și trebuie să relevăm cu ocazia aceasta că aportul românilor a fost necontestat superior celui al oaspei din strălucita Viena. D-nii Bădescu și Tassian au cântat și jucat cu adevărat admirabil, iar d-l Massini a făcut din rebela și obosită noastră orchestră un suplu și fin instrument care vibra la orice intenție a dirijorului.

Marea faptă a operei clujene a fost însă reprezentarea uriașei capo-d-opere a lui Wagner, «Tristan și Isolda».

Acest efort ne onorează mai mult decât tot ce s'a făcut până astăzi la Cluj. E atestatul de majorat pe care ni l'am cucerit și putem fi mândri de felul cum am știut să-l realizăm.

»Tristan și Isolda» nu e o operă oarecare. E momentul culminant și estatic al întregii opere wagneriene; e chintesența sublimă și ametoitoare a unui întreg univers luminos unde se întâlnește muzica cu filozofia, pasiunea cea mai deslănțuită cu știința cea mai rafinată; unde omul devine simbol și viața se contopește cu moartea.

Pentru faptul că tânăra noastră cultură muzicală a putut nu numai pătrunde în acest sanctuar ci și a-l înfăptui impresionant, simțim o legitimă mândrie și mulțumim tuturor cari au conlucrat pentru a-l realiza.

D-na Mimi Nestorescu este incontestabil singura cântăreață română care poate să se înalte azi până la viziunea halucinantă a făpturei de vis care e Isolda. atât muzicalicește cât și din punct de vedere dramatic. Numai un om de meserie își poate da seama de istovitoare muncă, de concentrarea nervoasă la maximum care ț-o impune realizarea acestei lucrări uriașe care în apus durează 5 ore încheiate. Deja memorizarea acestei partiții e un record, lăsând la oparte toate celelalte considerațiuni.

D-l O. Arbore în rolul lui Tristan a demonstrat înc'odată serioasa d-sale cultură muzicală, cât și prodigioasa ușurință cu care își însușește mereu noi roluri din cele mai grele.

D-na Capellaro-Periș și d-nii Ujeicu, Socuschi, Pulca, Moarcăș și Znamirovski au pus toată căldura în crearea rolurilor complimentare, cari toate au mare importanță în angrenajul muzical și dramatic al lucrării.

La pupitru maestrul Bobescu a probat în'odată extraordinara elasticitate cu care instinctul d-sale muzical se identifică fără greș cu stilurile cele mai diferite.

Iar orchestra a căutat să se apropie cât mai mult de cea a orchestră ideală pe care o cere Wagner, adică o simfonie de sonorități în care fiecare instrument ia parte să exprime alături de timbrul său caracteristic și o personalitate distinctă și penetrantă, fir colorat pentru țesătura dramatică, punct de reper pentru «Leitmotiv».

De sigur că Tristan și Isolda pe scena clujană n'a putut fi încă o reprezentație-model, dar a fost o foarte isbită încercare de a cuceri această înălțime.

Felul însă cum a fost primit din partea

publicului acest gigantic efort, e pe cât de edificator pe atât de deprimant. La premieră sala operei a fost cam pe jumătate plină — la al doilea spectacol au asistat 60—80 persoane; iar al treilea a trebuit să fie înlocuit cu «Bărbierul din Sevilla» din cauză de boală a unor artiști, — providențială întâmplare — căci erau în sală doar 4—5 asistenți.

Statistica e ca'n totdeauna mai elocventă decât oricâte incriminări sau jeluiri.

* * *

Și ca experiența să fie exemplificată pe toate laturile am așteptat cu curiozitate aflul publicului la premiera operei «Văduva veselă» de Lehár pusă pe afiș la un interval de o săptămână după opera lui Wagner.

Să se fi ascuns oare un gest de ironie al direcției operei în acest fapt? Am fi dorit să fi fost altfel. Căci noi și cu noi mulți alții ne-am crispat la alăturarea aproape cinică a acestor două sfere muzicale. Dar pentru a pune diagnoza precisă a gustului muzical în marea masă a publicului clujan, experiența a reușit pe deplin. Publicul a umplut sala până la ultimul loc și interesul e același și după a cincea reprezentație a acestei patente banalități pentru a cărei punere pe afiș degeaba căutăm să aflăm vreun motiv plausibil. Căci motivarea că ar aduce bani la cassă o găsim prea șubredă pentru o discuție serioasă.

E adevărat că s'a încercat prin o fastuoasă montare și intercalarea unui «Sketch» amuzant scris de d-l director Popilian, să se ridice valoarea operei la un nivel mai înalt; și publicul a avut plăcerea să guste jocul și cântul impecabil al d-șoarei Ana Rozsa și al d-lui L. Andreescu, care au depășit cu mult cerințele partiturii. Totuși găsim că truda și cheltuiala necesitate pentru realizarea acestei «pseudo-glorii» apuse, sunt cu totul nejustificate și neconforme sferii de acțiune a operei române din Cluj.

* * *

Foarte mult a plăcut și a prins în public reprezentarea operei lui Biset «Pescuitorii de perle». E absolut melodioasă, cu arii sugestive cari rămân în memorie și te urmăresc, cu o notă ușor exotica foarte atrăgătoare; muzică romantică în adevăratul înțeles al cuvântului.

Dar ce drum imens a străbătut Bizet dela această lucrare a tinereții sale (reprezentată pentru prima dată la Paris în 1863, când era în etate de 25 ani) până la triumfătoare «Carmen» scrisă și reprezentată la 1875, anul morții sale. În apus aproape nici nu mai întâlnești în repertoriul marilor opere acești «Pescuitori de perle» care totuși dau prilej sopranei de coloratură, tenorului liric și baritonului liric să desvolte toată arta vocală de care dispun.

Clujenii au putut admira în aceste roluri atât de mulțumitoare pe d-nele Ana Rozsa și Dobranska și pe d-nii Spătaru și Șimionescu, ale căror voci deosebit de frumoase s'ot în evidență dulcețea — uneori excesivă — acestor pagini de muzică.

* * *

Concertele simfoniei continuă cu regularitate și cu o înbușătoare creștere a numărului auditorilor. Suntem în preajma concertului

al V-lea, care va sluji comemorării marilor compozitori Bach și Haendel.

În programa celor 3 concerte trecute — căci despre întâiul am amintit în cronică trecută — au apărut în punctele de solo cu acompaniament orchestral d-na P. Hevesi, în concertul pentru pian de Tschăikowski, d-șoara E. Fotino, profesoară la Academia de muzică din Cluj, în concertul pentru pian în fa major de Chopin și d-l C. Kolár, prim maestru al operei clujene în concertul pentru vioară de Beethoven. Relevăm în

deosebi efortul artistic al d-șoarei Fotino care a interpretat concertul lui Chopin cu o fineță și stăpânire tehnică cu totul remarcabile.

Orchestra a executat lucrări importante de Brahms, Haendel, Debussy, Mozart, Berlioz, etc. iar conform uzului ca în fiecare concert să figureze și o lucrare românească, notăm cu satisfacție că s'au executat până acum următoarele compoziții românești: simfonii de domnii M. Săveanu și Dr. Ijac, poem simfonic de M. Negrea și *Devertisment rustic* de S. Drăgoi, din care primele două, prime audiiți.

Reținem în deosebi numele tânărului compozitor Dr. Ijac, a cărui lucrare cu interesante și rafinate sonorități și ritmuri altoite pe teme din folklorul muzical românesc, conține mult mai mult decât promisiunea unei viitoare interesante personalități în lumea muzicală românească.

La pupitru, compozitorul profesor M. Negrea. A căruia competență muzicală nu mai e nevoie să o relevăm din nou.

ANA VOILEANU-NICOARĂ

Kant și „Cant“ în politica mondială

A fost odată un timp, în care gândirea germană era dominată de Imanuel Kant, de «Critica rațiunii pure» și de «Critica rațiunii practice». Marele filozof era și om filantrop: «Proiectul păcii eterne» voia să aplice criteriul rațiunii și al dreptății și în viața colectivă a omenirii, în politică, precum logica și etica trebuie să stăpânească viața individului. Insuși imperativul categoric avea o tendință socială. Aceste idei, însușite de elita națiunii, dominau intelectualitatea germană. Era epoca idealismului*.

Dar «mutantur tempora», se schimbă timpurile și oamenii cu ele. În locul lui Kant,* «Cant»-ul a devenit idealul pan-germanismului de astăzi.

Opera lui Kant avea puțini cititori la apariția ei. (Norocul filozofului: căci suveranul lui, Frederic II al Prusiei, tiran acasă, făcând pe «liberal» numai față de străinătate, auzise că un obscur profesor din Königsberg are idei primejdioase: dar raportându-i-se că umilul dascăl, are prea puțini cititori, regele binevoi să-l lase în pace). Pe când cartea lui K. Haushofer, «Weltpolitik von heute», 1934, apologetică «cant-ului», dedicată unui führer proeminent, Rudolf Hess, a apărut în prima ediție în 60.000 exemplare.

Opera în sine cu toată vâlva ce a stârnit, nu excelează nici prin originalitatea gândirii nici prin profuzimea cunoștințelor: suntem obișnuiți dela Banse și alți profesori politicieni (a fost o legiune «întreagă» de ăștia sub Wilhem II), cu acești «avocați diavoli». Imperialismul și bazarea lui pe mult savanțlăc istoric și geografic nu prezintă nimic nou. Nouă e însă tendința mărturisită de a-și deghiza, de a-și masca țelurile, pangermaniștii vechi având dimpotrivă curajul brutalității. Aci însă apare în locul sfidării, ipocrizia.

Autorul bazează tabloul sinoptic ce-l dă despre situația și țelurile formațiunilor politice, «Weltpolitik von heute», pe concepția geo-politică a celebrului savant Richtofen (politica e expresia geografiei) și pe cercetările suedezului Kjellen despre statul-organism («Stormakterna»). Firește că adaptează ideile acestuia, vederilor lui de german național-socialist.

Lumea, așa cum o vede el, e terenul de luptă al unor organisme numite state, care tind să-și răpească cât mai mult unul altuia și dacă se poate să se înghită. Numai formațiuni bolnave, atinse de cangrenă (ca: pacifism, socialism, controlul nașterilor etc.) vorbesc sincer de pace și ordine. Franța e decadentă, fiindcă nu urmărește ținte îndepărtate de cucerire (p. 246).

Deci nu există hotare statornice, nici pacte durabile. Totul e în veșnică devenire (dina-

mism), adică în luptă. (Aceasta nu se manifestă numai deocădată, ca războiul, ci și ca furt deghizat în mod dibaciu).

Morala: «Păcele de mahala» (din Versailles) sunt niște petice de hârtie. Autorul caută în lumea întreagă centre de nemulțumire și de răscoală contra lor, dela «Ungaria ciuntită» până la nebulosul «panafricanism» negru, dela «Macedonia martirizată» până la arhipelagul Sunda arată o deosebită simpatie Japoniezilor, ca unii ce sunt un element de dezordine mondială și deci urmăresc aceeași țintă ca hitlerismul. Haushofer prezice olandezilor, (care-i sunt îndeosebi de antipatiei, fiindcă ei germani curați se arată imuni față de bacilul «führerist», apoi din invidie, că o mână de oameni stăpânesc un vast imperiu colonial, pe când germanii n'au reușit să-și păstreze miniatura lor imperială), portughezilor, belgienilor și mai ales englezilor, că în curând popoarele asuprite de ei se vor deștepta, alungându-i (p. 243). Ceaceo nul împiedică de a cere pentru germani, colonii. Această duplicitate se explică prin «cant».

Căci Haushofer proclamă sus și tare, teoretic ceaceo politica nazistă a pus și nu (fără succes) în practică. Iși dă seama căta pagubă a adus Reichului cultul violenței. De unde concluzia că este o necesitate națională de a minți. Toate lozincele pacifiste și de dreptul națiunilor (mai ales celor mici) sunt pernicioase, dacă le aplici serios, dar utile, fiind aplicate unde și întrucât îți pot folosi.

«Dreptul de auto-determinare a popoarelor e o dinamită excelentă, dacă nu tragi ultimile consecințe, ce ar putea primejdii existența ta». (p. 146)

Autorul invidiază apoi sincer pe Anglosaxonii pentru credința ce o au în bunățatea și «non-volența» națiunilor lor; dar acesta e punctul distinctiv între el și ei: Lord Grey d. p. n'a încercat niciodată conștient să mintă pe partenerii săi diplomați cu prefăcătorie pacifistă. Pe când naziștii, ca intrigantul din piesele populare, își zic: vrem să înșelăm. Pe deoparte proclamarea principiului bismarkian, că numai cu fier și sânge faci politică; pe de altă parte pseudopacifism. Astfel se sustine (p. 244): că Germania Kaiserului n'a vrut niciodată războiul, a fost năpăstuită și silită la luptă etc., pentru a mărturisi o pagină mai departe (245) că extremele ținte imperialiste ale Italiei și Japoniei ar fi astăzi cele germane, dacă nu intervenea înfrângerea dela 1918.

Prin urmare, vei compătimi popoarele coloniale sau Ungaria ciuntită, vei deplânge cele 40 milioane de minoritari asupriți, vei ridica chestia ucraineană «acest schelet în casă, care neliniștește Sovietele, Polonia, Cehoslovacia și România clătănând rău fundamentele acestor state, ca înainte vreme» Polonia sfâșiată» (p. 148), proclamând totodată

dreptul german la colonii și înainte de toate, la stăpânirea asupra întregii Europe «interioare» și orientale.

De aceea o adversitate ireconciliabilă se manifestă contra ideii paneuropene care ar împiedica «centrul Europei» (termen rușinos pentru Germania) de a-și recăpăta puterea. *Toate statele mai la est de Germania sunt definite ca «pământ german etnic și completare a acestuia»* (deutscher Volksboden und sein Ergänzungsraum im nahen Osten» (p. 253). Ele sunt cingătoarea dracului, «creată în locul unui cuib pașnic de furnici harnice» (!). Mica Antantă e batjocorită ca «Gernegrossmacht».

În acest scop, autorul intercalează hărți foarte sugestive, dar nițel «retușate». Astfel o hartă reprezintă răspândirea germanilor în toată lumea: - cam jumătate din România e însemnată ca având o populație germană dela 5-30%, iar unele fâșii largi ca fiind germane până la 70%. O altă hartă reprezintă teritoriile care aparțin «influenței limbii germane» deutsches Spracheneinflussgebiet: mai toată Europa spre Est de Germania, cam până la Ural. E interesant că țările scandinave și Olanda, cunoscute mai bine opiniei publice, nu sunt revendicate! Se înțelege că și România e înglobată ca «feud». Dar și Cehoslovacia (toată), unde e știut că poliștistul își răspunde în englezește sau în esperando, dar nici în ruștină, nu este.

Iar statele europene destinate egemoniei germane capătă o oarecare consolare: și anume, că astăzi fiind lipsite de colonii în curând le vor duce dorul (p. 35). Și dorul acesta își va găsi alintarea în viitorul imperiu colonizat nazist. În aceste părți, «Germania trebuie să facă concurență propagandei franceze.» Dar atunci Haushofer ar trebui să se ferească de expresii ca «națiuni primitive» (p. 208). Și întinderea pacifică a Germaniei peste țările vecine» (p. 151) ar putea să nu le prea convină acestor state, care conform concepției naziste, n'au drept la viață proprie, fiindcă dreptul acesta depinde de o anumită mărime minimală (= Germania, p. 948).

În cunoscuta fabulă despre pisoiu și șoareci, aceștia din urmă găsesc că cel mai bun mijloc de apărare e să atârne un clopot de gâtul motanului. Dar de astădată. Inșă, motanul a avut grije să-și atârne el însuși clopotul de alarmă: navă proclamare a «cantului» făcută de alde Haushofer, pun în gardă pe șoarecii prea creduli.

CAMILLA KAUL
Profesoară

* «cant» cuvânt englezesc: tendința ipocrită de a-și deghiza egoismul.

1) A și avut succese parțiale: 1. cartea polonezului Studnitski care a stârnit atâta vâlva.

Discuții și recenzii

Romanul d-șoarei Odeanu și menirea romanului românesc în Banat.

S'o iau dela început? Desigur! Nu se scrie numai așa despre al treilea roman după al lui Gaspar și al d-nei Dorina Enciu dat de bănașeni literaturii române. Cum am făcut cunoștință cu volumul d-rei Odeanu: «Intr'un cămin de domnișoare»? Întâi am auzit că «va apare». Se scrisese pe chestia asta în ziare și reviste din capitală. În sfârșit a apărut. Am zărit într'o zi un volum nou într-o vitrină cu un foarte pisicos portret pe copertă. Va să zică asta-i. Bun. Imi părea că nu cunoșteam pe autoare nici personal nici din vedere. Voi putea fi cu adevărat obiectiv. L-am cumpărat imediat și în așteptarea unei dispoziții sufletești speciale pentru citirea lui — doar nu era o lectură oarecare, ci leturghie în care urma să cântă imnuri de slavă zeilor pentru nașterea unui vlăstar domnesc — m'am hotărât să citesc recenziile criticilor oficiali. Și le-am citit pe a d-lor Erasm («Credința»), Bogdan Amaru («Adevărul»), Gr. Călinescu («Adev. Literar») opiniile revistelor «Litere», «Fruncea».

Fără a găsi în autoare o nouă Colette, Vicki Baum, Selma Lagerlöf sau Sigfrid Undset, critica în marea ei majoritate a fost favorabilă.

Fără să ne așteptăm la un alt «Martin Eden» de Jack London sau «Etsel Andergast» de Wassermann, noi totuși n'am găsit ceace așteptam: marea noutate a specificului bănașean».

Ceeace e păcat. Cu atât mai mult cu cât aceasta nu se datorește lipsei de talent a autoarei, ci desigur lipsei de îndrumare, hotărât necesară chiar unei scriitoare când ea e la o vârstă ce n'a părăsit de cât de tot recent adolescența.

La o vârstă mai matură, d-ra Odeanu s'ar fi întrebat poate ce anume se mai poate scrie, — dacă nu în literatura universală atunei în cea românească — spre a nu mai merge pe drumuri bătătorite de alții? Cari sunt prozatorii români contemporani cari contează și prin ce anume contează aceștia? Și ce ar fi putut răspunde: Sadoveanu, Teodoreanu și Cezar Petrescu prin subiectele luate din viața Moldovei.

Rebreanu: Prin «Adam și Eva», «Golani» sau «Ciuleandra»? Nul Ci prin «Ion» în primul rând, apoi prin «Pădurea Spânzuraților» și «Răscoala» prin redarea vieții Ardealului.

D-l C. Stere: prin romanul *basarabean*. Și pentru că e singurul scriitor român pe care l-a dat Basarabia, pare-se că d-l Stere s'a hotărât să scrie singur despre provincia sa natală cât au scris zece moldoveni despre Moldova, epuizând orice posibilitate pentru un nou roman basarabean pentru încă o sută de ani.

Subiectul ales de d-ra Odeanu confirmă odată mai mult că, spre deosebire de scriitorii, cari de cele mai multe ori în operele lor se lasă preocupați de esențial, scriitoarele sunt sortite să treacă pe lângă primordial oprindu-se doar asupra secundarului.

Ce face totuși ca volumul d-rei Odeanu să captiveze ca puține cărți, menținând atențiunea încordată dela prima la ultima pagină? Capitolul acela cu «Mișiți» (un fel de «Domnișoara Miau» — «roman psihologic» din literatura copiilor, cum am văzut unul la «Cartea Românească»)? Pentru atâta lucru ar fi suficiente eforturile oricărui literat. El nu reclamă posibilitățile d-rei Odeanu. Atunci, fragmentul ce evocă idila de pe litoralul Balticeii cu acel Peter

integrat în disciplina căștilor de fier, oțel și alte metale — mai mult sau mai puțin nobile? Nici. Cu totul alteceva. Și anume ceva cu totul nou în literatura dela noi: acel etern feminin cu care este impregnată cartea, dela început la capăt, — însușire remarcată de altfel de mai toți recenzanții. D-rei Odeanu îi revine meritul de a fi rupt cu o tradiție demodată: aceea de a se simți obligată să dea publicului, marfa, vai, așa de banală, a damelor universitare, a cocotelor academice, a târfelor intelectuale.

Fără mesaline precoce, vampi, raclaj, vitriol sau revolver. Rămâi plăcut impresionat că mai e posibil pe lume un colțisor unde *confuzia de noțiuni între «dreptul» la vicium și emancipare* să nu înceapă în clasa 5-a de liceu și să nu dai de ea nici în al patrulea an de viață universitară. Deoarece studentele d-rei Odeanu mai au încă păpuși și pisici, iar un sărut li se pare o adevărată orgie, se pare că sunt grozav de departe de ideea că un rău social — viața decăzută de timpuriu a bărbatului — se remediază adăugându-i unul nou: decăderea timpurie a femeii. În adevăr, poate că în loc de-a cobori pe cea de a doua în mocirla celui dintâi, ar fi preferabilă ridicarea celui dintâi la nivelul superior de moralitate al acelei de a doua.

Ce departe e d-ra Odeanu de mentalitatea cinematografică, de revista «umoristică», de piesa bulevardieră sau de cea de cabaret și dancing unde foști chelneri și băieți de prăvălie, analfabeți și prezentabili, «ajunși» disecuri, răspândesc noi «concepții» de viață prin «romane» făcute de ei, concepții luate apoi și redată fără atitudine de către romancier, — nu mă gândesc la d-l Peltz — convins și el poate că «dom'le româniei ie dăștept și poez din naștere ceva care nu există»...

Deși cu o psihologie mai puțin complicată eroinele d-rei Odeanu sunt mai femei decât Dașa Giuralova a lui Fedor Gladkov, decât «Fecioarele nebune» ale lui Prevost sau Olga Medelenilor lui Ionel Teodoreanu. Sunt mai universale, mai accesibile și stărnesc un interes tot atât de viu.

Decât să-și ofilească fața cu brazdele încruntărilor pe cari le adâncește pe obraji pasiunea de a deslega probleme savante, ele se observă între ele cu satisfacția inferioară constatată celeilalte sau cu teama de contrar. Criteriul după care își stabilesc ele valoarea reală este numărul însușirilor născute sau naturale cu care pot rodi *sufletește nu social*, sexul celalt. *Sunt femei.*

«De cu seară — citez din memorie, având în vedere că servitoarea făcându-mi «ordine» în cameră, nu mai pot da de o lună de zile de cartea d-rei Odeanu — Baby și-a strâns părul în «moațe». Dimineața sapul lui Baby era numai «melci».

Probabil că mecanismul instinctului lui Babi funcționează admirabil și ea știe fără teorii plicticoase că strălucirea pe care i-ar putea-o da o conferință, să zicem despre însemnătatea Kolhozurilor sovietice rămâne un simplu artificiu trecător pe lângă farmecul mult mai autentic al «melcilor» și «moațelor» ei.

Danny, eroina principală, nu este un demon, un vamp, sau alt specimen de această natură, de mult pus în spirt și păstrat ca piesă de muzeu de către condeiele preocupate în operele lor de *ceace este nu furie trecătoare sau caz patologic ci element etern în ființa omenească*. Ceeace nu înseamnă că Danny ar fi un monstru îndopat cu principii de morală didactică, ascunzând, refulând orice pornire sentimentală și consolându-se cu Visul Maicii Domnului. Aceasta mai puțin decât orice. Dimpotrivă, ea vibrează intens, chinuită, când Dinu — student în

Drept, destul de stângaciu, specialist de necertat în ratarea tuturor momentelor psihologic și de o structură sufletească mult mai puțin subtilă — trece pe lângă comorile ei de simțire ca vițelul prin stratul de flori.

Ce se întâmplă oare dacă în seara «aceea» pe banca din rondoul dela Șosea, sub scripura stelelor și cădelnițarea liliacului, — înfășărit în cadrul acela romantic ca o acuarelă cu 15 lei dela târgul mare al Lugoșului sau iarmarocul Fălțicienilor, — ce se întâmplă dacă Dinu ar fi sărutat-o? De ce stătea totuși țepăn Dinu, de ce n'a fost mai suplu, mai degajat, de ce căldura care dogorea în el nu s'a revărsat în fierbinte ca să topească înghețul ce făcea să stea ca fixat în resorturi de tortură căpșorul buclat pe care Danny l-a înclinat pe pieptul lui, strivind într'ânsul, tănuț, ofranda buzelor rămăsa neînțeleasă?

Iată cam ce se agită dedesubtul unor bucle ciufulite sau făcute «melci» în pragul vieții studentești. Și după ce cărțile din ultimii douăzeci de ani au adus mereu personajii luate din generația de sacrificiu, de pe front, din mansasare și aziluri de noapte, din bordeluri și spelunci de conspiratori, din pușcării sau, — ca în Remarque — ghemuite lângă scheletele cimitirelor devastate de obuze, după toate acestea, desigur că oamenii preferă oaza de reconfortare ce este cartea d-rei Odeanu, unde capetele nu mai sunt clocoitoare de gândire sumbră, ci doar pretexte pentru «moațe».

Da — da —, vrem moațe cât mai multe moațe, exclusiv moațe. Nu mai vrem să vedem pe capete coifuri de oțel, nici pansamente însângerate. Bărbații cel puțin, nu le mai vor. A, că le vor unele emancipate întârziate — paradoxul e posibil — se prea poate. N'au decât. Ele au deviat din drumul generației lor, chiar dacă privesc în jos la ea din carlinga avioanelor cu mitralieră și alte scule grosolane. Zică d-l Iorga ce va vrea: le preferăm cu «moațe» și cu rouge de cât fardate cu ulei și parfumate cu benzină;

Trăiască «moațele»! Și multe, foarte multe păpuși și, — fie și pisici. (Și chiar găini, cum are Baby în curtea casei părintești din micul târg provincial). Numai femei cari sar cu parașuta nu. Aceasta nu. În nici un caz. Și nici femei tari și puternice luptătoare de circ cu ceafă de taur în loc de grație. Ci slabe, cât mai slabe, să plângă fie și în closetele căminelor pentru că nu le-a chemat la telefon Dinu sau Jorj, să tragă apa ca să nu le audă scâncindu-se amar vecina din celalt cabinet. Să nu li se amprească sufletul în vreme ce clătănesc din dinți când avionul se prăbușește câte treizeci de metri în goluri de aer, să nu le încermenească ochii pe comenzile avionului, *ci pe noi!* Noi să fim începutul și sfârșitul. Să aibă nevoie de noi, de sprijinul nostru, ca să ne putem dărui, ca să ne simțim «cineva», să fim geloși din cauza lor, să avem de ce ne purta sămbetele, să ne batem pe ele ca chiorii. Să sărim dela etajul opt. În sfârșit: *ca să trăim!*

Un instinct foarte sănătos îi spune lui Danny că mămica ei nu i-a dăruit glezne de gazelă (o comparație mai perimată n'am găsit), pulpe svelte, genunchi frumoși și așa mai departe, pentru că să le ascundă în nădragi de pilot sau de scafandru, ci pentru ca într'un amurg cald și cu miresme grele ne primăvară legându-se într'un hamac din grădina căminului, vântul să-i înfoaie rochia și desvelind-o până la brâu, ea, Danny — fără a se mai acoperi la loc ci luându-și aerul de ipocrită înocență al celui ce vrea să pară că se crede singur și n'are de ce se feri, — să pândească turburarea mai dinainte bănuț pe care faptul acesta deosebit de

grozav îl va avea asupra «junelui» ce o privea ascuns, laș după perdeaua geamului clădirii de vis-à-vis.

Ah cât de mult îl disprețuia pe fricosul acela nevăzut și chiar inexistent care a îndrăznit să-și desmintă iluzia optică apărând de după perdea sub forma unei voluminoase servitoare de 65 de ani deretecând absentă față de drama din afară. Mai mult desigur nu, dar cât ține o clipită ea totuși ar fi vrut ca el să existe, să li se încrucișeze vinovat fulgerele ochilor, ca el să existe, să-i răscolească involburarea vălvăților lăuntrice ascunse sub albeața cărnei neînflorată încă de nici o mângâiere și prefăcută toată în țipăt după alintări.

LIVIU JURCHESCU

Mircea Damian: «București»

(Editura Fundațiilor Regale)

În 1928 când apărea «Universul Literar» sub conducerea pricepută a d-lui Camil Petrescu, am întâlnit într'unul din numerele acestei reviste o schiță al cărei titlu nu-l mai amintesc, dar în care era vorba, mi se pare, de un candidat la sinucidere foarte ciudat, întrucât nu avea nici un motiv să-și pună capăt vieții și care poate tocmai de aceea ezita între moarte și viață. Era în acea pagină de revistă atâta umor și de o atâta de aleasă calitate, încât însuși directorul se grăbea să atragă atenția cititorilor, asupra autorului debutant. Schița era semnată Mircea Damian și era un nume pe care-l întâlneam pentru prima dată. Sus, pe stânga paginei era caricatura autorului, pe care o văd și acum în fața mea. Erau câteva linii ale unui tânăr, aproape un copil, cu o privire totuși prea gravă, cu o lavalieră bogată și cu un nas oprit la jumătatea drumului. De atunci am căutat mereu numele scriitorului ciudat, în toate revistele ce-mi cădeau în mână. Îmi plăcea grozav umorul lui grotesc. Un umor pe care nu l-am mai găsit în literatura română și care a făcut pe unii să-l asemene cu americanul Mark Twain, pe alții cu nordicul Knut Hamsun. Mie nu-mi plăceau aceste asemănări, și vedeam în literatura d-lui Mircea Damian, buna dispoziție și voioșia unui oltean pri-pășit în inima capitalei, la Capșa, unde este foarte frecventat și unde figura lui caricaturală a iscat rezbél între maestrul liniei și ai creionului. Odată Ion Sava la arătat ca pe un cap de mort: victima caricaturistilor beligeranți. Pe lângă umor, o claritate uimitoare de stil a făcut din d. Mircea Damian un fruntaș al generației sale, iar curajul și nota de pamflet, l-au amestecat cu borfași de rând la Vacărești de unde a ieșit cu o admirabilă carte «Celula No. 13», a doua după «Eu sau frate meu?». Temnița este o școală bună pentru scriitori. Îi transformă și îi face să vadă printre gratiile celulelor altfel primăvara, altfel toamna, altfel cerul.....

*

Fundațiile Regale au luat inițiativa unor cărți de reportajii asupra orașelor mai însemnate din țară. Capitala i-a revenit d-lui Mircea Damian, care o cunoaște sub cele mai variate aspecte ale ei, «București» este o carte de suferință până la lacrimi. dar și de îndestulare până la desbuibare. O carte în care palatul suferă umilinta vecinătății unei maghernițe, iar această, umbra palatului. Toată viața trepidantă a capitalei se găsește închisă în această carte de reportaj. Nu cunosc alte capitale, dar cred că nici una din ele nu prezintă un peisaj mai variat la fiecare pas ca Bucureștii. E un a-

mestec în metropola noastră de orientalism colorat și cu nu știu ce notă simplă și sălbatecă de câmp, și de occidentalism doct, prețios. D. Mircea Damian, cu limpezimea de stil care îl caracterizează, a scos în evidență tot ce este mai caracteristic într'un atât de variat și pitoresc peisaj. Străzi principale cu lux exorbitant și lumină feerică, au lângă ele pagini cu cine știe ce stradele străbeme, murdare și inundate, din cine știe ce cartier periferic sau mahala. O întreagă istorie este rețeaua încurcată a străzilor, în care cad pradă, atât de des, pietonii. Îmi aduc aminte că în anul întâi de Universitate stăteam în cartierul gării de Nord. Și cum mi se părea că drumul pe care mergeam până atunci e prea lung, m'am gândit să-l scurtez. Când colo, în loc să ajung la Universitate, m'am trezit la Cotroceni, în dreptul Palatului Regal.... Toată structura Bucureștilor în ce au ei mai caracteristic, este redată în această carte, cu un rar simț de observație. Apoi felul cum se trăiește, felul cum se iubeste și se moare în Cetate. Dacă viața se prezintă sub diferite forme, tot așa se prezintă și moartea. Și o înmormântare săracă doare grozav la d. Mircea Damian. Doare și apasă pe suflet, ca cerul însângerat al unui apus de toamnă târzie, pe gratiile unei celule. Peisajul natural ce se schimbă la fiecare pas, aduce cu sine un peisajul sufletesc nu mai puțin schimbăcios. Sunt descriși în «București», cu o ironie ascuțită tot felul de oameni, dela deputatul și ministrul care își pierde capul în fața unei femei, până la olteanul gureș și viclean, care este surprins de boer în patul din bucătărie al servitoarei. Apoi viața de noapte, desfrânată până la delir, cu tineri spilcuiți și fete ușurateci fugite peste noapte din casa părintelui; cu provinciali încreați cu curvele, la hoteluri; cu șampanie goliță în localuri de noapte de mâini inelate; cu hoți, sinucigași și haiமான. În București, femeile par o tiranie, par o plagă pe capul bărbaților. Și sunt multe femei, foarte multe. După cum spune d. Mircea Damian: foarte rar ți se întâmplă să vezi doi bărbați și o femeie; dar vezi la fiecare pas trei femei cu un bărbat. Cele mai frumoase le găsești pe calea Victoriei. Viața artistică a Bucureștilor o găsim la Capșa, unde se strâng boerii la șvarțuri în fum des de țigare; cu aerul acela care-i numai a vis, numai iluzie. Câte mâini «celebre» n'au atins lennul meselor dela Capșa? Apoi, cenaclurilor literare câți nu le-au deschis ușa și câți n'au dat mâna cu d. Lovinescu? Iubesc și eu Bucureștii grozav de mult. Cu toate anotimpurile, oamenii, femeile și parcurile lui. Iar când va fi să-l părăsesc, la plecarea trenului, am să deschid cartea d-lui Mircea Damian și-am să citesc în gura mare s'audă toți călătorii:

«București, București!

Când plec de lângă tine, când plec de lângă tine, pentru o zi sau pentru o lună, mă uit îndărăt pe fereastra vagonului, mă uit îndărăt mereu să-ți văd turnurile și luminile, să-ți fac semn cu batista și cu mâna. Și întotdeauna simt un gol în mine, un pustiu, o lipsă pe care nu o poate umple nimic, o lipsă adâncă și mare și grea....

București, București.»

PETRE PASCU.

Teodor Scarlat: Claviaturul.

Tânărul Teodor Scarlat a debutat — sfios — acum vre-o patru ani, într'o revistă — parese — de frondă juvenilă care n'a lăsat în urma ei nici o brazdă. După ce această revistă s'a văzut silită să-și suspende apariția,

Teodor Scarlat a încercat alte drumuri — izbitund să fie publicat de multe reviste — unile neserioase, altele de-o gravă seriozitate dubioasă.

Și-acuma iată că din cântecele trecutului și-a încheat un volum. Titlul, orice s'ar spune, e gingaș și sugestiv. *Claviaturul* însemnează un joc liric pe clapele sufletului. Aceasta e accepția pe care-i-o dau eu cuvântului, fiindcă așa reiese ea din texte. Lirisul — dacă expresia nu e prea exigentă — reprezintă firul roșu al acestei culegeri de poeme. Prima poezie *În oraș și în vis* — dedicată desigur din politeț d-lui Corneliu Moldovanu. Are această poezie o remarcabilă forță evocativă:

*în oraș și'n vis
toate obloanele s'au închis;
cu pași de paradă
își plimbă ploaia lăncile
pe stradă.*

E aici o concordantă relevantă între tehnică și ceea ce s'ar putea numi sensibilitate generatoare.

Rețin apoi poema *Febră*.

*cine sânt inimă,
cine sânt
de m'ascund sub stele și cânt,
spânzurat în fiecare pom?
ascultă, ascultă și tu,
cum latră furtuna
a sfârșit de om.*

Teodor Scarlat e un poet autentic. Ceea ce deocamdată e destul.

Dan Petrașincu: Sângele roman.

Afluența de romane din ultima vreme — a izbît pe orice lector lucid. Mă rog, cu acest prilej se ridică în discuție o mare problemă care — evident ar cere spațiu și timp mai îndelungat. Mă mărginesc s'o ating în treacăt. Mai întâi: ce e romanul? Cred că nimeni n'a dat până acum, și nu va da un răspuns mulțumitor. Romanul e un gen literar, suntem de acord. Însă ce condiții se cer unui gen literar pentru a-l putea numi roman? Aici intervine insurmontabilul povârniș al problemei. Câci dacă nu delimităm bine hotarele noțiunilor ce le întrebuițăm într'o discuție — atunci săvârșim de cele mai multe ori regretabile confuzii. S'a spus că unui romancier i se cere o mare doză de experiență — de trăire. Și se poate că aici rezidă punctul nevralgic al problemei. Prin urmare avem o poziție câștigată: trăirea — experiența de viață ca primă și fundamentală condiție a unui roman. Dar această trăire e în strictă legătură cu vârsta. Ceea ce însemnează că un tânăr scriitor nu poate fi în mod fatal — un bun romancier. Într'o încercare epică de largi proporții a unui tânăr nu trebuie să cauți realizare integrală ci să întrezărești doar virtualități de viitoare realizări.

Dan Petrașincu — are din belșug asemenea virtualități — cari se vor cristaliza cândva în valabile forme literare. Problematika romanului său *Sângele* — nu e nouă. Nici n'am îndrăznit să pretindem așa ceva. Motivul din *Sângele* — s'a bucurat de o largă literaturizare. Rușii au excelat în deosebi să dea viață literară acestui hain blestem al eredității — care își țese firele negre pe întinsul întregii cărți a lui Petrașincu.

Dan Petrașincu ne-a oferit speranțe. Cartea lui ce va să vină va trebui muncită cu aspră trudă spre a însemna al doilea pas în linia evolutivă a unui talent.

Lucian Blaga și „Avram Iancu”

Așteptam demult pe cineva care să smulgă din filele îngălbenite ale istoriei pe marele tribun dela 1848 și să-l reactualizeze ca pe un simbol, deschizător de drumuri noi pentru țărâna română. Căci Avram Iancu nu trebuie să rămână o simplă figură în manualele didactice, or în cine știe ce seminar de istorie al vreunei universități din țară. Umbra lui niciodată poate nu a fost dorită să prindă întruchipare și să forțeze cursul prea potolit al vremurilor ca astăzi.

Omul cel mai indicat să facă aceasta nu putea fi altul decât Lucian Blaga, poetul și filozoful român dela Viena. După o minuțioasă cercetare a documentelor, după purtarea chipului lui Iancu ani de zile în minte și inimă, d-sa a scris «Avram Iancu» operă de vădită maturitate literară, în care poezia se împletește cu misticismul cel mai profund, realitatea cu inspirația atotcreatoare, o dramă ce va rămânea printre cele mai bune lucrări similare în istoria teatrului românesc dela începutul veacului XX.

Lucrarea d-lui Blaga, după cum însuși d-sa a preconizat, nu e nici «istorică», nu e nici «dramă» în accepția obișnuită a cuvântului. E o înșiruire de tablouri cari prezintă pe Iancu în diferite faze ale sbuciumatei lui vieți, peste tot fiind preocupat însă de un singur lucru; binele norodului.

A avut mare succes prezentarea ei la Cluj, iar autorul a fost îndelung aplaudat. Rolul titular a revenit, pe merit, d-lui I. Tălván, unul din elementele cele mai intelectuale ale teatrului clujan care a creat un «Avram Iancu» cât mai apropiat de ceea ce păstrăm în suflet despre acest erou național.

Lucrarea d-lui Blaga a apărut și în volum. La vară teatrul din Cluj va întreprinde un turneu, sub auspiciile «Astrei» în întreg Ardealul.

În felul acesta marele Tribun va trăi iarăși printre strănepoții pentru fericirea cărora a luptat odinioară.

Oaspeți streini la Teatrul și Opera Română

Dela instalarea la direcția Teatrului Național a d-lui Zaharia Bârsau și la Operă a d-lui V. Papilian, cele două instituții de cultură din Cluj au înregistrat un progres evident din toate punctele de vedere. Repertoriul a fost mai bine întocmit, suspiciunile ce pluteau în jurul instituțiilor au fost împrăștiate, conflictele aplatate, iar publicul frecventează reprezentațiile ca în vremuri bune.

Tocmai când asistăm la această fericită reabilitare, mai mult ca în oricare an Clujul este invadat de turneele din Capitală și de mulțimea oaspeților cari ocupă sala de câte două ori pe săptămână, fără a fi întotdeauna la înălțimea chemării lor. De regulă turneele se fac de către un «as» căruia i se

alătură o serie de elemente periferice, cari consimt să facă teatrul în schimbul unei remunerații modeste.

Dacă asemenea trupe pot înregistra succese la Gherla, Dej, Sighișoara, ori în alt oraș ardelean, nu același lucru l-am putea spune despre Cluj, unde există un public, — nu avem iluzii că e prea numeros — care și-a format o serioasă educație în materie de teatru și operă. Nu trebuie apoi să se uite că rândurile actorilor se vor îngroșa cu cei veniți dela teatrele desființate al Craiovei și Iașilor, fapt care credem că va determina direcția teatrului la inaugurarea unei pititice care să nu transforme pe actorii locali în spectatori.

Cât privește Opera, ea a avut nenorocul să suporte o serie de «gastări» cu oaspeți din străinătate. Afară de echipa dela «Scala» din Milano, toate aceste elemente au fost mult sub așteptări. Publicul a fost amăgit printr-o reclamă deșănțată pentru a se convinge, în cele din urmă, că actorii și soliștii noștri nu sunt chiar așa de răi cu ar vrea să-i prezinte bărfitorii.

Activitatea Extensiunii Academice

Difuzarea culturii prin intermediul «Extensiunii Universitare», în cadrele căreia a activat atât de fecund regretatul profesor Gh. Bărbat, a avut rezultate dintre cele mai bune, în provincia de dincoace de munți. Alături de «Astra», dela unire încoace, nu s'a cunoscut încă societate culturală care să fi dezvoltat o mai rodnică și mai bine apreciată societate.

Urmând pilda Universității, Academia de Inalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj, a pus începând cu primăvara acestui an, bază unei «Extensiuni Academice» care, în scurta ei existență de până acum, a demonstrat că înțelege să servească cu răvnă programul ce și l-a schițat.

«Extensiunea Academică» militează pentru organizarea de excursii în țară și străinătate, încurajarea editării de manuale pentru studii documentare în folosul studenților și al profesioniștilor, scoaterea unei reviste de specialitate în care să se dezbătă sistemele de gândire social-economice și relațiile practice, impuse de colectivitatea românească; înființarea unei «Academii Populare» în folosul negustorilor și meseriașilor români, crearea unor cursuri de vară, tipărirea de broșuri și organizarea de conferințe publice în toate centrele ardelenne și bănățene.

Îndrumată de prof. I. Matei «Extensiunea Academică» nou creată la Cluj, promite a fi un far de lumină în plus, întru promovarea culturii și a științelor în masele românești.

Savantul german Gamillcheg la Cluj

Sunt ani de când solii culturii gemane nu au mai poposit în Capitala Ardealului.

La aceasta au contribuit poate ultimele evenimente politice interne din Germania, poate faptul că prea îmbrățișem cultura franceză și pe reprezentanții ei, înșfârșit, faptul că propaganda noastră în Germania a fost inexistentă dela războiu încoace.

Profesorul Gamillcheg, dela Universitatea din Berlin, este un reprezentant al științei germane contemporane însă, în același timp, el este un reputat specialist în limbile române, făcând întinse cercetări chiar și asupra limbii noastre.

În lucrările lui mai de seamă să amintim: «Studien zur Vorgeschichte einer romanischen Tempuslehre» și «Oltenische Mundarten», aceasta din urmă o migăloasă cercetare asupra dialectului oltean.

La Universitatea din Berlin, profesorul Gamillcheg are și un seminar de limba română pe care îl conduce compatriotul Luția. În afară de traduceri de folclor și bucăți literare alese, acest seminar și-a luat întotdeauna însărcinarea de a înlesni vizitele profesorilor și savanților români în Germania.

La Cluj, profesorul Gamillcheg a fost salutat de cunoscuții vechi prieteni Lupaș, Sextil Pușcariu, ș. a. A vorbit despre «Relațiile dintre România și Germania în timpurile vechi». Conferința a fost ascultată de un numeros public, iubitor de cultură, mai ales de cultură germană.

Moartea profesorului Armeanca Ernest

Odată cu plesnirea mugurilor și ivirea primelor potire de ghiocei, boala nemiloasă care toamna și primăvara rupe firul atâtor vieți, a smuls din mijlocul nostru pe profesorul Ernest Armeanca, unul din fecunzii membri ai corpului didactic din Ardeal și un harnic colaborator al diferitelor ziare și reviste.

Era dureros să vezi câtă disproporție era între elanul lui sufletesc și între puterile lui fizice.

Armeanca a fost scurtă vreme profesor la un liceu din provincie, însă setea de înstruire l-a împins în Franța, unde, în calitate de membru al Școlii Române, a desfășurat o rodnică activitate, însă a fost alungat de boală în țară.

A tipărit «Problema Transilvaniei în presa franceză» iar după moarte îi apare, în Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj, lucrarea «Insemnările unui tribun din 1848/49».

Prin moartea lui Ernest Armeanca, corpul didactic ardelean a suferit o ireparabilă pierdere, iar scrisul românesc pe unul din credincioșii lui servitori.

F A P T E

I D E I

OBSERVAȚII

Brazdă adâncă

tae plugul țaranului nostru, pe care primăvara îl înviorază cu incontinuu înnoitele nădejdi ale unei existențe mai bune.

Cu toate că se trâmbitează intervenționismul, luarea de măsuri protejtoare, omul gliei este avizat exclusiv la sine însuși. Cu inventarul rudimentar agricol, cu pușcăria uneltelor lucrate ne alocuri de mâinile lui meștere, cu vitele lui pricâjite, el a făcut de cu iarnă întinse preparații pentru ieșirea la țară în ziua desfelenirii de îngheț.

Ce recoltă va scoate din trudita lui muncă? Nimic nu se poate prevedea. Poate că întemperi aspre vor strica într-o zi totul. În cazul unui prăpăd, el e nimic, condamnat mizeriei negre, încercării g ele, expus foametei. Iar Societatea nu este organizată de atare manieră, încât să-i vină într'ajutor.

Proprietatea sărămită, e o adevărată pacoste pe capul plugarului. Nu-și scoate alăta brumă de venit, încât să-și asigure traiul.

Și scăpare nu e, decât în asociere, în industrializare, în mijloace comune de arat, sămănat, îngrășat pământul secătuit, apoi de valorificare în comun a produselor?

Ar fi ideal sistemul cooperatist, însă cine pregătește terenul printr'o educație sistematică și prin impulsul direct al statului.

Într'o bună zi statul se va vedea constrâns să acorde chestiunii sociale mai multă atențiune. Primatul chestiunii sociale este evident față de chestiunea politică și economică. Totul e alărnător de concepția socialistă, de sistemul ideologic care să comande traducerea în realități economice și politice a revendicărilor.

HORIA TRANDAFIR

Redacționale. Cu prilejul sărbătorilor Iuierii din acest au dorim colaboratorilor noștri momente fericeite. Și ca mâine poporul român să aibe parte de Paștile mult așteptate și dezrobitoare.

Semne bune

avem dela o vreme în disprețul curentelor reacționare—prin înmulțirea publicațiilor care îmbrățișează cu efuziune mișcarea democratică și socialistă. Parecă în măsura în care se întetește intoleranța anumitor cercuri în aceeaș măsură democrații își strâng rândurile. Intellectualitatea gândirii radicale din România dispune de un mănunchiu viguros de oameni de condeiu cari susțin cu talent și curaj frontal de luptă în favoarea democrației.

În afară de aportul vechiu și însemnat al «Vieții Românești», avem un întreg mănunchiu de reviste ce s'au însărcinat să militeze pentru propagarea sistemului politic

căruia România îi datorează însăș unitatea de stat. «Mișcarea socialistă» a d-lui Ilie Moscovici publică studii foarte actuale de clarificare ideologică și îndrumări date de cele mai competente și ilustre capete socialiste ale vremii. «Curântul liber» se distinge prin vigoarea combativității și prin colaborarea strânsă a unei întregi falange de tinere talente. Studii remarcabile de politică socialistă apoi în «Independența Economică» în paginile căreia d. Mladenatz uimește prin obiectivitatea cercetării sistemelor socialiste. «Santierul» d-lui Ion Pas e îngrijit și distins ca totdeauna; sub egida revistei apare o bibliotecă muncitorească ce a editat câteva studii folositoare de dd. Ion Pas, N. Delcanu și Ion Mirescu. Dela Ianuarie înceace d. Ion Mirescu a lansat o revistă de multă utilitate pentru îndrumarea muncitorească: «Munca», — îi dorim spor și izbândă cât mai deplină. La Iași apare «Manifestul» într'un spirit categoric în favoarea democrației.

În general, mișcarea intelectuală de stânga se manifestă cu putere în capitală, unde și mijloacele de informație sunt mai complete iar orizonturile gândirii mai deschise, mai largi, mai umanizate, mai dezajate de oportunism și egoism.

Capitalism și cooperatism

Cooperatismul poate înflori sub un regim capitalist? E o chestiune care merită să fie cercetată. Experiența de până azi în România, nu este dintre cele mai încurajatoare. Oricâte credite s'au dat de către Banca Națională și stat, cooperatismul nostru n'a reușit să prindă aripi. Amestecul prea viu al partidelor guvernamentale în mișcare a pricinuit un rău ireparabil. Cooperatismul de credit funcționează cam în aceeași condițiune ca și oricare altă întreprindere capitalistă. Cooperatismul de producțiune și valorificare, în deosebi cea forestieră, s'a împotmolit din lipsă de investițiuni îndestulătoare. Iar cooperatismul de consum, care trebuia să progreseze îndeosebi, s'a lovit de concurența explicabilă a comercianților vechi și înstăriți, cari au semnat acțiuni—pentru că d' spuneau de capital—și au dictat cu ușurință prețurile cari să nu-i concureze. E greu de presupus, că o mare mișcare cooperativă, care să însuflețească țara dela un capăt la altul, să ia ființă câtă vreme atotputernicia capitalismului nu suferă nici o îngărădire. Pe de altă parte, cum vrei să stimulezi la solidaritate un popor supt de mizerie și lipsit de educația asocierilor? Hotărât lucrul, încă nu e teren prielnic prielnic pentru cooperatismul la noi. Se vor irosi încă multe energii în mod zadarnic.

Condamnarea morală a Germaniei

După conferința dela Stresa, care a strâns solid raporturile dintre Anglia, Franța și Italia, s'a întrunit Consiliul Societății Na-

țiunilor în Geneva care a desbătut memoriul francez asupra încălcării tratatului de pace dela Versailles de către Germania prin decretarea serviciului militar obligator. Spre uimirea tuturor, unanimitatea membrilor Consiliului s'a pronunțat împotriva Germaniei veștind metoda ei de brutală nesocotire a tratatelor internaționale. Însăș Polonia a votat blamarea Germaniei. Faptul este impresionant și de natură să producă asupra Germaniei o puternică readucere la simțul realității. Grandomania germană disprețuia totul, fiindcă se simțea încurajată de neputința refacerii unui front puternic împotriva imperiului hitlerist. Solidaritatea aliată însă s'a afirmat cu hotărâre. Germania e demascată, izolată, blamată. Pedapsa n'a întârziat. E o lecțiune venită în ceasul al 12-lea.

Romanul românesc

a ajuns la mare desvoltare. E genul literar care a cucerit mase largi de cititori. Printre ultimele semnalam două apărute în editura «Alcalay»: «Nea Nae» de N. D. Cocea (pamfletar de talent care s'a conjurat să demaște până'n rărunchi societatea bucoresciană) și «Ochii Maicii Domnului» de Tudor Arghezi (scriitorul laureat al premiului național din 1934). «Nea Nae» e un roman tezisist. Ca și în «Fecior de slugă» d. Cocea dă pe față arivismul celor ridicați din treapta cea mai de jos — cruzi și răsunători când sunt în vârful ierarhiei sociale; în contrast cu ei la clasa subțire, de aristocrație ereditară întâlnești adesea maniere de jertfă și bun simț. Viața aruncă la suprafață tot felul de exemple. Foarte adesea d. Cocea e contrazis de realitate. «Nea Nae» nu e un mare roman, ci sunt părți însemnate cari denunță o artă prea facilă. Celălalt roman: «Ochii Maicii Domnului» este un roman de veritabile resurse dramatice. E o creație complexă. E o operă de talent deosebit. Țesătura dramatică e subtilă. Scânteiază de originalitate. Ca fond și formă d. Tudor Arghezi a dăruit publicului un roman dintre cele mai bune ce au văzut lumina tiparului la noi. Felicităm călduros pe d. Arghezi pentru izbândă aceasta.

„Societatea de mâine“

Director: ION CLOPOTEL

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

BUGUREȘTI 2, aviator Muntenescu 48

TELEFON 3-91 92

APARE LUNAR

UN EXEMPLAR: 30 LEI

Personalitatea Mitropolitului Vasile Suci

Un excelent serviciu a făcut revista *Blajul* publicând un mănunchiu autorizat de studii, articole și informațiuni asupra vieții, pastorației și activității culturale a mitropolitului de pie memorie dr Vasile Suci. Cei cari l-au observat necurmat în desfășurarea muncii, erau cei mai indicați să și spună o părere temeinică, sinceră, veridică. Episcopul Frențiu subliniază foarte just, că mitropolitul defunct «15 ani a făcut istorie, care se va scrie de alții». Episcopul Alexandru Nicolescu scoate în relief marea intimitate și afabilitate cu care trata pe credincioși: «cunoștea personal pe unul fiecare, fi cunoștea viața, păsurile și lipsurile». Canonicul Bălan accentuează îndeosebi meritul de a se fi interesat de viața parohiilor și de a fi stimulat pe canonici să ia contact cu satele — o metodă puțin practică de predecesori, însă dovedită ca foarte bună. Profesorul Ion Covrig-Nonea, unul dintre filosofii de reputație ai Blajului, a cercetat gândirea mitropolitului Suci în câteva opere grele. D-l dr Coriolan Suci aduce amănunte impresionante din viața de bun român a înaltului ierarh. «Blajul» aduce astfel un aport însemnat la cunoașterea unei activități inimoașe, concentrate, ferme, bogate în recoltă spirituală și culturală. Cel care a fost creatorul Blajului de după Unire merită această atențiune oarecum primară, până ce cu vremea se va întocmi, în mod odihnitor, obiectiv, definitiv, o reconstituire cuplăctă a figurii mitropolitului Vasile Suci. Și credem, că nu se va trece cu vederea acea atmosferă prietenească, discretă, caldă, în același timp de simplitate desăvârșită ca și de austeritate și înalt prestigiu moral, pe care a știut-o coborî în bătrâna reședință princiară.

Gospodăria Parisului

lasă foarte mult de dorit. Fostul președinte de consiliu Ed. Daladier, unul dintre cei mai energici și mai puritani bărbați politici ai Franței, examinează în mod sincer și brutal finanțele metropolei culturale a lumii și constată cu uimire, că datoria Parisului s'a urcat la 17 miliarde fr. fr. și că numai dobândă anuală întrece suma de 1 miliard. Bugetul s'a urcat neconținut. Dela 1929 încoace el aproape s'a dublat. Inșă nu se văd marile lucrări cari să fi justificat urcările bugetare fără seamăn. Chiar pe tărămul asistenței Parisul cheltuiește foarte puțin. Critica d-lui Daladier este foarte aspră, și se pare îndreptățită. Răul este pus în lumină publică pentru a putea fi combătut. De ce s'ar acoperi părțile slabe? Aici este tăria cea mare a francezului, care nu cruță pe nimeni când este vorba de interesul general al societății. Maniera aceasta se cere imitată și de către țările de opinie publică mai puțin hotărâtă.

Gala Galaction premiat

Premiul național de literatură a fost decernat anul acesta distinsului scriitor Gala Galaction. Ca niciodată: în jurul premiului de 100 mii n'a mai fost dispută, ci un fel de unanimă recunoaștere. Literale au consimțit la acordarea titlului de merit, de îndreptățire, de largă simpatie, prin actul recent, care obligă la o privire retrospectivă asupra întregii sale opere. Gala Galaction

este repus în plină activitate: să fie citit, gustat, judecat de către lumea cititoare. Ce altă sărbătorire i s'ar putea da de către publicul mare, decât să-i fie cerute din depozitele librăriilor admirabilele sale opere, cari poartă în ele un mare talent matur, sigur de sine, creator, plin de naturalețe cum l-a caracterizat Tudor Arghezi. Literatura lui Gala Galaction este o literatură cu teză, una de efect ca a artei dramatice: după fiecare citire sufletește se simte elevat, purificat, umanizat. Cu toate că e față biserică, totuși cititorii cărților: *Biserica din răzoare*, *Răboj pe bradul verde*, *Toamna de odinioară*, *Clopotele din Mănăstirea Neamțului*, *Papucii lui Mahmud*, *Doctorul Taifun*, *La fărmlul mării* vor vedea în autor pe un scriitor capabil să atace curajos marile teme sociale ridicându-se la cele mai frumoase înălțimi ale creației libere artistice. Un monument literar este apoi traducerea Bibliei, care merită să circule mai mult în mâinile publicului mare.

Biblioteca lui Barthou la licitație

A surprins mult faptul, că biblioteca mare a eminentului om politic Louis Barthou — asasinat la Marsilia deodată cu regele Alexandru al Jugoslaviei — a fost scoasă la licitație. Nu niște cămătări au provocat licitația, nici niște rudenii moștenitoare, ci însuși testamentul literatului de gust care a dublat pe omul de stat Barthou a prevăzut dispoziția aceasta ciudată, neînțeleasă, aproape enigmatică. Printre comentariile ziarelor găsim o explicație verosimilă: Barthou ar fi avut oroare de muzee, arhive, biblioteci unde cărțile au de cele mai adese un destin trist: nimeni nu le răsoiște cu decenile, cu sutele de ani, doar câte un bibliofil pasionat dacă se gândește vreodată să atingă cu degetele subtilele manuscrise și rarile cărți! Iar Barthou era înspăimântat de soarta asta a scumpei sale biblioteci, pe care a dorit-o vie, cercetată, pusă în circulație, însuflețită de intelectuali cari știu să răsoiască atari giuvaere și să savureze spiritul elocvent al unor manuscrise de valoare. În bibliotecă operele străne cu grije de Barthou poate ar fi fost acoperite de colb, le-ar fi așteptat o adevărată moarte. Atari considerații mai că ne împacă astăzi cu acel curios testament. S'au vândut documente, manuscrise, cărți cu dedicații spirituale chiar și cu 50—70.000 franci francezi. S'au realizat astfel 3 milioane și jumătate de fr. fr., deci vreo 22—23 milioane de lei. Licitația a fost condusă de însă Academia franceză, căreia probabil că i-au și revenit sumele realizate.

Simon și Eden în colind

Hitler a dat o lovitură de grație tuturor tratatelor. Le-a declarat abolite și a introdus serviciul militar obligator. Și Europa. Societatea Națiunilor, marile puteri ale lumii ce-au făcut? Nimic! Au stat încremenite, cu mâinile în sân! Hitler probabil și-a dat seama de laștărea Europei și mapamondului, care nu știu decât să se incurce în propriile ițe, să se adune în conferințe unde ipocrizia prezidează. Intorși acasă, după fățarnice discursuri pacifiste, iluștrii diplomați, care nu cărți țările lor cheltuiesc averi fabuloase, stimulează înarmările, prin biruri noi și grele asupra bietului popor, și uită con-

secințele tratatelor cari au lichidat răboiul mondial. Ce întrecere febrilă în fabricațiuni de arme și asfixiante! Și totuși căta pasivitate față de îndrăselile lui Hitler! Solii britanici au plecat cu colindul prin Europa. Au fost maltratați de Hitler, care și-a bătut joc de iluzia securităților colective. Au fost ceva mai bine primiți la Varșovia. Adevărată sinceritate și prietenie n'au găsit decât la Moscova și Praga. Dacă Europa va continua să stea cu brațele încrucișate, în amorțea și pasivitate, Germania lui Hitler va veni cu surprize dintre cele mai grele și mai pline de pericole.

Muncă socialistă în Belgia

Un mare exemplu de capacitatea gospodăriașă a socialismului ne vine din Belgia! Sub regimul anterior liberal a isbucnit o criză financiară extraordinară. Peste 5 miliarde franci belgieni au ieșit din țară. În pragul ruinii Belgia a făcut apel la marii săi experți în materie economică și la un regim în care socialistilor se atribue o importanță deosebită. Viceguvernatorul Băncii Belgiei prezidează un guvern în care socialistii dețin șase portofolii. Au intrat în cabinet și personalități cu renume mondial ca socialistii Vandervelde și H. de Man (citiți ultima sa carte: «*L'Idée socialiste*»). La un ceas greu au fost chemați la cărmă și reprezentanți socialismului, recunoscuți ca puritani, idealști și organizatori de mână întăi. Nu e oraș și nu e țară, în care socialistii să nu fi făcut dovada priceperii lor gospodărești și minunatelor calități de sacrificare în interesul public! Belgia știe să pretuiască atari virtuți pe cari nu le au burghezo capitaliștii claselor posesoare și lacome de avuții (al căror patriotism e subțire și incert, căci în ceasuri de primejdie fac să evadeze miliardele peste frontieră, ca să le pună la adăpost!). Socialistii știu să înfrunte primejdia. Ei sunt marii patrioți, cari se devotatează cu totul cauzei poporului. Efectul s'a și văzut repede în Belgia: cu toate că moneda a fost scăzută cu 28%, totuși peste 1 miliard și jumătate de franci s'au reintors în câteva zile. Banul belgian își găsește sub administrația socialistă siguranța sa. E o pildă de încredere generală în activitatea socialistă.

*****

INVENTAR

*Munți răzmați cu fruntea 'n cer,
Case 'ncopciate 'n peatră,
Basmă depănate 'n vatră,
Moți pe drumuri lungi de țară,
Hore 'n nopțile de vară,
Pat de cetine și coaje
Cioplitorilor de două,
Căraruie prinsă 'n cer
Cu fusteii albi de ger,
Svon de tulpic trăgănat,
Plîns de prune nelegănat
Și îndemn tăgăduit
În mine nelecuit —
L-am închis, cu viersul lui,
Să cînt pasul moțului.*

V. COPILU-CHEATRĂ